

ISSN 1311-3321

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „Ангел Кънчев“
UNIVERSITY OF RUSE „Angel Kanchev“

Филиал Силистра
Branch Silistra

СБОРНИК ДОКЛАДИ
на
СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС’12

СБОРНИК ДОКЛАДОВ
СТУДЕНЧЕСКОЙ НАУЧНОЙ СЕСИИ – СНС’12

PROCEEDINGS
of
the SCIENTIFIC STUDENT SESSION – SSS’12

Русе
Ruse
2012

Сборникът включва докладите, изнесени на студентската научна сесия **СНС'12**, организирана и проведена във **Филиал Силистра** на Русенския университет "Ангел Кънчев".

Докладите са отпечатани във вида, предоставен от авторите им.
Доклады опубликованы в виде, предоставленном их авторами.
The papers have been printed as presented by the authors.

ISSN 1311-3321

Copyright ©

- ♦ **СТУДЕНТСКАТА НАУЧНА СЕСИЯ** се организира от **АКАДЕМИЧНОТО РЪКОВОДСТВО** и **СТУДЕНТСКИЯ СЪВЕТ** на **РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ (РУ)** с цел да се предостави възможност на студенти и докторанти да популяризират основните резултати от своята учебно-изследователска работа и да обменят опит.
- ♦ **ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ:**
 - **Съпредседатели:**
проф. д.т.н. Христо Белоев – РЕКТОР на РУ
Александър Стойчев – ПРЕДСЕДАТЕЛ на СС
 - **Научни секретари:**
проф. д-р Ангел Смрикаров –
Заместник-ректор на Русенския университет
ASmrikarov@ecs.uni-ruse.bg; 082-888 249
Мирослав Петков –
Заместник-председател на Студ. съвет
mirko_b88@abv.bg; 082-888 390
 - **Членове:**
 - Факултет „Аграрно индустриален”**
доц. д-р Калоян Стоянов
kes@uni-ruse.bg; 082-888 542
Камен Милушев
kamen.milushev@abv.bg
 - Факултет „Машинно технологичен”**
доц. д-р Стоян Стоянов
sgstoyanov@uni-ruse.bg; 082-888 572
Виктория Карачорова
Vickie_best@abv.bg
 - Факултет „Електротехника, електроника, автоматика”**
доц. д-р Теодор Илиев
tiliev@ecs.uni-ruse.bg; 082-888 839
Валентин Коларов
soly_@abv.bg
 - Факултет „Транспортен”**
доц. д-р Валентин Иванов
vdivanov@uni-ruse.bg; 082-888 373
Селиме Чолакова
the_green_eyess@abv.bg

Факултет „Бизнес и мениджмънт”

проф. д-р Диана Антонова
dantonova@uni-ruse.bg; 082 888 726
Виктория Гединач
vgedinach@uni-ruse.bg

Факултет „Юридически”

ас. д-р Антонина Димитрова
andimitrova@uni-ruse.bg; 082-888 719
Диляна Пеева
semeremida@dir.bg

Факултет „Природни науки и образование”

доц. д-р Емилия Ангелова
evelikova@uni-ruse.bg; 082/ 888 848
Ина Георгиева
georgievi_92@abv.bg

Факултет „Обществено здраве и здравни грижи”

доц. д-р Стефан Янев
snyanev@uni-ruse.bg; тел. 082-821 883
Александър Атанасов
raceface@abv.bg

Филиал Разград

доц. д-р Цветан Димитров
tz_dimitrow@abv.bg; 0887-631 645
Живка Иванова
ivanova_jivka@abv.bg

Филиал - Силистра

проф. д-р П. Петров
ppetrof@mail.bg
докт. Галина Лечева
Lina_Lecheva_bg@abv.bg

СЕКЦИЯ “Хуманитарни науки”

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

1.	Професионалните психолого-педагогически компетентности в „Европа на познанието“	7
	автор: гл. ас. Галина Лечева, докторант на Катедрата по педагогика и психология на Русенския университет „А. Кънчев“ научен ръководител: проф. д-р Петър Петров (СУ)	
2.	Литературно-творческа дейност на славянските първосветители Св. Кирил и Методий	12
	автор: Юзлем Бехчет, студентка от I курс, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева	
3.	Атическата трагедия от гледна точка на културата	17
	автор: Надка Гаджева, студентка от I курс, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева	
4.	Исихастът-политик Григорий Цамблак и неговата дейност на Балканите в зората на османското владичество	21
	автор: Нилген Шермин, студентка от I курс спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева	
5.	Софийските неомъченици и техните житиеписци (поп Пейо и св. Георги Нови Софийски)	26
	автор: Снежина Молдованова, студентка от I курс спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева	
6.	Състояние и развой на историческата книжнина	31
	автор: Преслава Павлова, студентка от I курс, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева	
7.	Конфликти, характери и ренесансови идеи в „Крал Лир“	36
	автор: Десислава Тахнева, студентка от I курс, научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева	
8.	Бай Ганьо и Щастливеца	41
	автор: Мариела Веселинова научен ръководител: доц д-р Румяна Лебедова	
9.	Преображенията на Бай Ганьо	46
	автор: Станимира Станчева научен ръководител: доц д-р Румяна Лебедова	
10.	Новият свят в творчеството на Алеко Константинов	50
	автор: Габриела Узунова научен ръководител: доц д-р Румяна Лебедова	
11.	Среща на културите в “Бай Ганьо”	55
	автор: Пламена Ивайлова научен ръководител: доц д-р Румяна Лебедова	
12.	Колокациите в английския език	57
	автори: Мариела Иванова, Габриела Узунова научен ръководител: ас. Ивелина Бобчева	

СЕКЦИЯ
„Природни и технически науки”

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

1.	Проучвания, свързани с учебния предмет „Човекът и природата” в 5 и 6 клас	61
	автор: Теменужка Богданова	
	научен ръководител:	
2.	Фотоволтаичен генератор за преобразуване на слънчева светлина в енергия	66
	автор: Тони Валентинов	
	научен ръководител: гл. ас. Пламен Минков	
3.	Дифузията в нашия живот	71
	автор: Бетина Ковачева	
	научен ръководител:	
4.	Мотивация за саморегулирано учене в обучението по компютърни науки	75
	автор: Георги Господинов	
	научен ръководител:	
5.	Знаците на времето	79
	автор: Елиз Бакал	
	научен ръководител:	
6.	История и приложение на спектралния анализ	84
	автор: Анелия Георгиева	
	научен ръководител:	
7.	Земята - нашият дом	87
	автор: Бетина Ковачева	
	научен ръководител:	
8.	Енергийна ефективност на пасивни сгради и къщи	90
	автор: Калоян Димитров	
	научен ръководител:	

СЕКЦИЯ “Хуманитарни науки”

Професионалните психолого-педагогически компетентности в „Европа на познанието”

автор: Галина Лечева
научен ръководител: проф. Петър Петров

Abstract: *Evaluating the subject on the point of practice, knowledge creates prospects for "opening" of the practice and its evolution.*

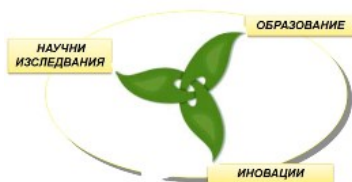
Permanent psychological and pedagogical practice is the necessary component for the in-service teacher training. Thus the gained during the undergraduate course knowledge, skills, habits, i. e. competencies can be successfully systematized.

*„Проблемите на образованието днес
са съдбовни като значимост
и мисионерски като най-плодоносна отговорност”
Я. Мерджанова*

ВЪВЕДЕНИЕ

Философът, лингвистът, дипломатът и министърът, Вилхелм фон Хумболд, през 1810 година създава Берлинския университет, който носи днес неговото име. За времето си това е **визионерски проект**. Хумболд решава **да събере в университета различни дисциплини, за да могат в него студенти и преподаватели с всякакви нагласи да се сблъскват и така да провеждат „свободно търсене“**, освободено от философски системи и други предразсъдъци. За разлика от Германия, където Хумболд е много известен, в Европа малко се знае за неговото дело. Тази празнота като че ли се запълва със създаването на „Европейско пространство за висше образование“, започнало с Болонската декларация. Хармонизацията на системите на висшето образование, започната с нея, тръгва от доброто намерение да се промени в известна степен прекалената меркантилност на процеса по изграждането на Европа, да се позволи появата на европейско съзнание - за Европа да се мисли като за регион на Света.

Триъгълник на знанието

Декларацията, поставила началото на Процеса през 1999 г., има няколко примамливо звучащи акцента, които са въпрегнати в словесно обръщение в името на пропагандираната модернизация на университетите:

■ **„прозрачност”**: така съставени учебни програми, че бъдещият студент да може сам да избере своя университет и специалност;

■ **„мобилност”**: посредством въведени единни критерии за оценяване и Европейска система за трансфер на кредити (ECTS) студентът започва обучението си в една страна (собствената си родина), продължава го в друга (бакалавър) и примерно решава да го завърши в трета;

■ **„гъвкавост”**: предимство на дипломиращите се, при което наученото от тях е търсено от бъдещите им работодатели, а техните умения съответстват на конюктурните по това време нужди на пазара на труда;

■ **„интердисциплинарност“**: създаването на специалности, които късат с класическото разделение между науките; от гледна точка на управление в условията на финансов недостиг, това означава закриване на „нерентабилни“ специалности;

■ **„стандартизация“** на образованието тип **„образователна услуга“**: става чрез въвеждане на системата 3-5-8 или обучение на бакалаври, магистри и докторанти в рамките на този период за следване; това е свързано с превръщането на най-масовата степен „бакалавър“ в полувисша и строго сито за продължаващите научното си обучение на **„проектен“ принцип**;

■ **„автономия“**: университетите получават финансова автономия, което в условията на все по-намаляващо държавно финансиране ги насочва към съвместна научно-развойна дейност с бизнес корпорации и увеличаване на студентските такси за следване (последното ,разбира се, не се споменава в декларацията, но в хода на изпълнението на предписаните от нея политики отдавна е станало практика на университетските мениджъри).

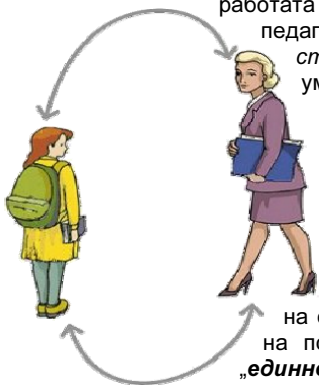
ИЗЛОЖЕНИЕ

Педагогическото образование по света се осъществява в най-различни институции – **колежи, институти, факултети, университети, педагогически гимназии, педагогически академии, висши педагогически училища**. В тях протичат сходни процеси на структуриране и модифициране на субективния опит и мислене под въздействие на социалната среда, политическата атмосфера, междуличностната комуникация, антропологическата символика, културните ценности и традиции. Благодарение на тези процеси се засилва личната автономия на субектите , придобиващи педагогическо образование.

В света учители с висше образование се подготвят по два различни начина. Единият, по-често срещаният, предполага студентите чрез три или четири годишно широкопрофилно обучение да станат специалисти в определени научни области – хуманитаристика, природни науки и т.н., след което тези от тях, които имат нужната мотивация да станат учители, получават с допълнително обучение и в реални училищни условия всичко необходимо за това. Другият е да получат специализирано педагогическо образование.

Проблемът за качествената **ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА** на студентите - бъдещите учители вълнува педагогическата мисъл отдавна. Той е предмет на изследванията на К.Д. Ушински, П.П. Блонски, С.Т. Шацки, които подчертават необходимостта от съчетаване на дълбоките теоретични знания с целенасочената практическа подготовка, както и системното привличане на бъдещите специалисти към практически психолого-педагогически занимания, към доброволно участие в работата на учебно-възпитателните институции, защото педагогическата практика е **„професионална инкултурация на студентите“**, основа за формиране на прогностичните им умения.

Анализът на проблема за психолого-педагогическата подготовка на бъдещите учители, позволява да се формира нова гледна точка за педагогическата практика на студентите. Това е многостранен, комплексен, сложен процес на формиране на **„поле на психолого-педагогически компетентности“**. При анализа на практическото обучение на студентите-бъдещи учители се акцентува на организационно-управленческите условия за провеждане на психолого-педагогическата практика, която трябва да е **„единно образователно пространство“**, включващо педагогическия факултет, общообразователните, професионалните

училища, различните държавни, неправителствени и частни организации, лицензирани да провеждат обучение на деца в училищна възраст, защото студентите, завършващи спец. „Педагогика на обучението по български език и чужд език“ имат образователния ценз да работят във всяка такава организация.

Педагогическите изследвания, дават **преимущество на технологичния подход** при проектиране, организиране и управление на психолого-педагогическата практика. Има диференцирани различни видове „практики“, които приближават бъдещите учители към реалните условия на психолого-педагогическата работа в училище. От друга страна, когато трябва да се формира индивидуален педагогически стил на работа, се залага на личностния подход, чрез използване на проектирането и моделирането като методи.

За разлика от общообразователното училище, което се отказва от единен за страната образователен план, но се подчинява на Държавни образователни изисквания за учебно съдържание, висшето педагогическо образование, ползващо автономията на ВУЗ-овете, от доста време стои в края на опашката от „конвертируеми“ специалности в страната – вероятно, защото не може да задоволи потребностите на динамично променящото се училище. Както беше посочено в текста на докторантурата, националните програми за модернизация на българското образование работят за квалификация и преквалификация на действащите учители, а студентите-бъдещи учители, са оставени на благоволение на академичните съвети на съответното висше училище и на иновационните стремежи на университетските преподаватели.

Висшето педагогическо образование е натрупало много полезен опит през годините – как да бъдат подготвяни добри професионалисти, с психолого-педагогически компетентности. Въпреки това на випускниците на педагогическите факултети им се налага да доучват в движение, когато бъдат назначени като учители, защото, макар и натрупали богата обща култура и познаване на научната дисциплина, която трябва да преподават, дипломантите нямат практически психолого-педагогически умения - как реално да решат възникнал конфликт в коридора на училището, как да мотивират умния, но незаинтересован ученик да внимава в час, как да убедят изоставащия, че може да достигне върхове в живота си, ако ги пожелае и ако се потруди. За да решава психолого-педагогически казуси, на учителя са му необходими психолого-педагогически компетентности (способности, умения) – да анализира ситуация, да прогнозира нейното развитие, да проектира ситуация преди тя да се е появила и чрез рефлексия да може да направи изводи, чрез които да надгражда вече придобитите знания, умения, компетентности. Затова цел на висшето педагогическо образование за момента не трябва да е подготовката на специалисти по отделни учебни предмети. Приоритетно висшето образование трябва да изгражда личности, които осъзнават ролята си в социума, способни са да се самоопределят, самоактуализират, самореализират. Креативни личности, готови за творческа професионална работа, за която могат да бъдат подготвени само чрез интеграция на знания и компетентности по различни учебни дисциплини от различни направления на човешкото познание – така мечтаната **синергия на образователния диалог**.

Перманентната психолого-педагогическа практика е онзи **компонент в подготовката на бъдещите учители**, който може да **систематизира** получените през бакалавърския курс на обучение знания, умения навици, т.е. **компетентности**. Това е така защото по време на практиката студентите осъзнават разпокъсаността на „академичното знание“, усвоено при изучаване на различните дисциплини от учебния план. По време на тази практика, за да демонстрират конструктивни умения, студентите-стажанти трябва да анализират и интегрират това разпокъсано познание, за да прогнозираят кое и как ще бъде

осъзнато от учениците и доколко конструираният от тях урок ще отговори на целите, поставени от държавните образователни изисквания.

В предложението **докторантски труд се защитава хипотезата практиката да е перманентна, интерактивна и психолого-педагогическа**, т.е. **студентското стажуване се разглежда като система**, която има характерните за система признаци: **цялостност, йерархичност, структурност, динамичност**.

Казаното по-горе обуславя актуалността на изследвания проблем (практиката да е перманентна, интерактивна и психолого-педагогическа), защото въпреки европейските директиви за изграждане „Европа на познанието“, въпреки поредицата национални програми, форуми, дискусии, в българското висше образование има разминаване между традиционния „знаниев“ подход и нужния, изследван, но невъвеждан в педагогическото образование компетентностен подход. В това противоречие студентската практика (стажуване) се оказва единственият мястото, където бъдещите учители могат да проверят себе си – какво знаят, какво могат, какви професионално-педагогически компетентности имат, КАКВО и КАК трябва да се научат да ПРАВЯТ, за да се справят с така предлагания вариант на интегративен практико-приложен изпит, да бъдат назначени на работа и да бъдат обичани от своите ученици.

Теоретическата значимост на докторантския труд се заключава в:

1. Педагогическият инструмент на учебната работилница по педагогическо майсторство де факто представлява динамична система за организиране и провеждане на перманентна психолого-педагогическа практика.

2. Събраните и предложени в приложенията материали за организиране на педагогическото образование в европейските страни, САЩ и България де факто е „споделяне на добри практики“, които авторът на докторантския труд е анализирал и сетематизирал, за да синтезира някои компоненти в предложения структурен модел на перманентната психолого-педагогическа практика.

Проведеното емпирично изследване и описаните в глава III резултати:

1. Ярко открояват **„общата тенденция за позитивни нагласи към успех в начинанията“**.

2. Резултатите от анкетното проучване потвърждават теорията, че **Z-поколението** е дигитално поколение, което предпочита да ползва дигитални източници на информация, които му дават възможност да общува със света около себе си без да става от стола пред компютъра си.

3. Според анкетното проучване професионални компетентности могат да бъдат изградени в часовете по Психология, Педагогика и Методика на обучението по... само, ако тези часове са с практическа насоченост (обучение чрез казуси, ситуации и др. подобни). Резултатите и от този модул доказват необходимостта от реорганизация на обучението по специалността „Педагогика на обучението по български език и чужд език“ от „знаниев“ към компетентностен подход.

4. Студентите – стажанти, участвали в същото анкетно проучване посочват като липсващи у самите себе си психолого-педагогически компетентности, умения за бързи реакции при неочаквано възникнала ситуация и т.н.

Практическата значимост на докторантския труд се заключава в предложението учебен модел на перманентна психолого-педагогическа практика, който може да се реализира под формата на учебна работилница по педагогическо майсторство. Учебната работилница като синергетичен обучителен метод предполага интерактивност, проектност, учене чрез гледане и учене чрез правене, креативност, рефлексивност, перманентност. Учебната работилница по педагогическо майсторство е мобилна, защото е абстрактен модел, обединяващ методи на обучение и средства на обучение, чрез които се формират психолого-педагогически компетентности в училищна и извънучилищна среда. Учебната работилница по

педагогическо майсторство, следвайки принципите на синергията, генерира психолого-педагогически иновации, които могат да се проверят на място (там където са възникнали) и да бъдат пренесени по-късно в училище, при решаването на подобни педагогически казуси.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Психолого - педагогическите компетентности са в равна степен научно знание и човешка емоция. Затова измореният, но щастлив автор на настоящия докторантски труд си позволява един интерактивен, колкото научен, толкова и емоционален финал: **„всичко видяно или извършено от човека съдържа в явен или скрит вид някакво знание, придаващо смисъл на света около него и на неговите действия. Това познание не е обектно (теоретично), а познание за нещо или за начина на извършване на нещо и обикновено се нарича УМЕНИЕ. Дистанцирането на субекта от извършеното, от знанието, създава перспективите за „отварянето“ на практиката и за нейното еволюиране.“**
[2]

ЛИТЕРАТУРА

[1] Bauer, S.C. (2000). Should achievement test to be used to judge school quality? Education Policy Analysis Archives. 8, No. 35.

[2] Bengtson (1993). Theory and practice: Tu Fundamental Categories in the Philosophy. Of Teacher Education. Educational Review, Vol 45, № 3, 205-211.

[3] Debreceňi Peter, Employability, employer involvement and student placement. Padova, 6-7 March 200

[4] Виж: <http://mathcurriculumcenter.org/PDFS/CCM/summaries/NationAtRisk.pdf>

[5] Виж: Public Law 107-110—Jan. 8, 2002. В: <http://www2.ed.gov/policy/elsec/leg/esea02/107-110.pdf>

[6] Калоянова-Апостолова, Св. Модернизиране на подходите за прилагане на резултатите от изхода на обучението в контекста на Болонския процес. В: Болонски процес (сборник статии). Център за развитие на човешките ресурси. С., 2009.

[7] Приложение 1в към Първа глава „Компетентностният подход и новата образователна палатидга“ на докторантска разработка.

[8] Радевска, Ирина. Преносимите умения в квалификациите на висшето образование. В: Болонски процес (сборник статии). Център за развитие на човешките ресурси. С., 2009.

[9] Стратегическа рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението. Виж: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0865:FIN:BG:PDF>

За контакти

Гл. ас. Галина Лечева, докторант на Катедрата по педагогика и психология към Русенския университет, с тема на докторантурата: "Интерактивен модел на перманентна педагогическа практика", e-mail: GLEcheva@fs.ru.acad.bg

Проф. д-р Петър Петров, Катедра „Социална педагогика“ към СУ, e-mail ppetrof@mail.bg

Литературно-творческа дейност на славянските първосветители Св. Кирил и Методий

автор: Юзлем Бехчет

научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева

Abstract *The work of the holy brothers Constantine - Cyril and Methodius beyond the Bulgarian history and put their imprint on the development of all Slavic and European civilization. The creation of the Slavonic letter is one of the most remarkable and most important events in the history of the Bulgarian and Slavic culture in general*

ВЪВЕДЕНИЕ

Делото на светите братя Константин - Кирил и Методий надхвърля рамките на българската история и слага своя отпечатък върху развитието на славянството и цялата европейска цивилизация. Създаването на славянското писмо е едно от най-забележителните и най-важни събития в историята на българската и изобщо на славянската култура. Официалните светски източници дават доста оскъдна информация за живота и делото на двамата братя, но за сметка на това съществува богата житийна литература, в която основните моменти на техния жизнен и творчески път са подробно представени.

Кирил и Методий изпълняват една наистина необикновена за времето си задача: внедряват християнството, и културата, и цялата тогавашна мисъл сред народа чрез народния славянски език; просвещават народните маси, дават им свещеници, учители, писменост и книга. Те стават основатели на славянските литератури и славянската култура, изградена върху писмеността, с целокупната си книжовна дейност; с работата си върху създаването на една нова славянска писменост, отличаваща се основно по начертанията на буквите си от всички други писмености - глаголическата; със своите преводи главно на най-важните християнски книги, които им са били нужни за тяхната дейност на създатели на славянското богослужение.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Методий е роден през 815 г., а Кирил - около 820 г. в Солун, в семейството на друнгария Лъв, заместник на солунския стратег, и Мария. Дългият спор за произхода на двамата братя вероятно никога няма да завърши. Но един съществен аргумент за славянско население по долината на река Брегалница в Македония. Възможно е наистина двамата братя да са били в България, където са проповядвали християнството на славянски език и са прокарвали онзи път, по който тръгват по-късно учениците им, дошли тук от Моравия. Краткото житие на Кирил недвусмислено изтъква, че той е бил по род българин, с което очевидно подчертава славянския произход на майка му.

Създадената от Кирил азбука, т.нар. глаголитса, е едно съвършено писмо: тя предава най-тънки отсенки на славянската реч.

Освен с преводите си Кирил и Методий полагат основите на славянските, литератури и с оригинални произведения на старобългарските език. Неприятелите си Кирил нарича триезичници и пилатовци поради това, че според тях в черквата и литературата били допустими само три езика- староевропейски, гръцки, и латински, на които библейският Пилат наредил да се сложат надписи върху кръст на Гоггота. Борбата с т. нар. Триезичници е борбата за равенство на славянските народи с културните тогава народи, за равенство на славянските народи с културните тогава народи, за равенство изобщо между народите. Пред тях Кирил защитил правото на съществуване на славянската писменост и език. Разговорът с триезичниците бил записан от Константин и станал част от пространното му житие.

През 860г. Кирил и Методий били натоварени лично от византийския император с мисия в Хазарския хаганат. По пътя си на изток двамата братя минали през византийското владение Херсон на Кримския полуостров. Тук Кирил се подготвил за предстоящите диспути с еврейските проповедници и изучил до съвършенство еврейския език и книжнина. По време на престоя си в Херсон Кирил Философ превел на гръцки език осемте части на еврейската граматика. Малко по-късно намерил евангелие и псалтир, написани със сирийски букви и скоро започнал да разбира и да говори на сирийски език.

В началото на 861г., с помощта на херсонския архиепископ и местното население, Кирил открил в морето мощите на римския епископ (папа) от I в. – Климент. Тази ценна реликва го кара в последствие да състави слово и химн за св. Климент.

Както ни съобщават изворите, Кирил създава славянското писмо и превежда най-необходимите текстове за просветната си дейност сред славяните още във Византия, преди да се отправи за Велика Моравия през 863 г. Там ги изпраща византийският император по молба на моравския княз Ростислав, който иска да създаде славянска църква и така да се противопостави на германизацията. Трудностите при това идват най-вече от уникалното обстоятелство, че трябва да се превежда на език, който още не е литературно изграден и в който липсват думи за редица религиозни, философски и културни понятия. Създадените при превода неологизми убедително свидетелстват, че за Кирил и Методий славянският език е близък, майчин. Постиженията в развитието на езика, талантливо предаденото значение на абстрактните категории, показват, че братята са гениални преводачи.

До 862 г. Кирил и Методий превеждат т. нар. Изборно евангелие /избрани евангелски текстове за четене в неделни и празнични дни/, Хризостомовата /Златоустовата/ литургия. Служебник /молитви и четива за различните църковни служби/, части от Псалтира и Требника. Естествено Кирил е могъл да избере за литературен език на славяните само онова славянско наречие, което познавал най-добре - солунското. И ако при създаването на азбуката се извява като отличен фонетик, при превода на някои от свещените книги /Апракоса - Изборното евангелие/ той се проявява като тънък познавач на българската народна реч от IX век и гениален преводач.

Кирил и Методий остават в Моравия около три години и половина. Поради възникналите конфликти с немското духовенство те отиват да защитят делото си пред папата в Рим. Те пристигат там през 867 г. Блестящият полемичен дар на Кирил принуждава папа Адриан II да признае официално славянските книги. В римската църква "Св. Марина" е отслужела литургия на славянски език.

В Рим Кирил се разболява и на 14 февруари 869 г. умира. Погребан е в базиликата "Св. Климент" в Рим. Методий продължава своята проповедническа и просветна дейност сред западните славяни да смъртта си на 6 април 885 г.

Създаденият от Кирил и Методий славянски литературен език е старобългарски. Назоваването му с други имена, като старославянски или староцърковнославянски, не е основателно. При това тук не става дума за

измисляне на изкуствен език, а за живата, обработена реч на един народ. Старобългарският не е употребяван само като книжовен език за църковни нужди, той е служел на народа в неговото развитие, а оттам ляга и в основата на средновековната култура. Така българите записват в летописа на европейската цивилизация епохални постижения на една ранна култура, която вдъхновява духовното развитие на почти цяла Източна Европа

Преводите на светите братя полагат основите на славянските литератури и на практика заявяват и защитават тезата за равенството на славяните и включването им в тогавашния официално признат културен кръг на цивилизованите народи. Създаването на нова азбука, пригодена за славянската реч, и възникването на нова, славянска книжнина с помощта на тази азбука предизвиква истинска културна революция в живота на тогавашния християнски свят. На едно многочислено славянско население се признава правото да има азбука и книжнина. Кирило-Методиевото дело разрушава и неофициалната концепция за “трите свещени езика” - иврит, гръцки и латински, която до известна степен е била пречка за културното развитие на останалите европейски народи. При голямата тогава културна и езикова общност между отделните славянски клонове книжовният език на Кирил и Методий и техните ученици бързо и лесно се превръща в общославянски книжовен език.

Отначало църквата празнува по отделно паметта на всеки от двамата братя на датите от смъртта им - св. Кирил на 14 февруари, св. Методий - на 6 април. За първото обединяване на празника им научаваме от сведението в Проложното житие в пролога на Станислав от 1330 г., според което той е на 6 април. Но поради Великия пост, когато църковния устав забранява тържествено да се чества паметта на светците, за ден на празника им е избран 11 май.

Възникването на славянската писменост, чиито създатели са Св. Кирил и Методий, бележи огромна промяна не само в историческия живот на славяните, но и на цялата европейска цивилизация. И не е никак случайно, че през 1980 г. първият папа славянин Йоан Павел II обявя двамата Солунски братя за съпокровители на Европа.

Поява и разпространение на славянската писменост и книжнина

Деветото столетие не блести в наниза на вековете нито с епохални етнически размествания, нито с революционни и дълбоки социални сътресения. Величеството на тези сто години е в могъщия процес на народно изграждане. В ново възникналите през IX век държави се заражда нуждата от поява на писменост. Приели християнството от Рим или от Цариград, те били подложени на силно чуждо езиково, културно и политическо влияние. През втората половина на IX век проблемът “писменост” се чувствал най-силно във Великоморавия и България.

Опити за създаване на писмени знаци или за пригаждане на гръцките букви към славянската реч, са били правени у нас, както разбираме от произведението на Черноризец Храбър “Сказание за буквите” : “Прочее славяните нямаха книги, но, бидейки езичници, четяха и гадаеха с черти и резки. Когато се покръстиха, бяха принудени да пишат славянска реч с гръцки и римски букви без устроение.”

Върху тухли, керемиди, керамика и други материали се срещат многобройни знаци, които свидетелстват за една примитивна графична система, използвана в страната от VII до IX век. Българските владетели водели своята кореспонденция на гръцки език.

И ако денационализацията бива избягната то това е заслуга на Кирил и Методий. В произведението си “Сказание за буквите” Черноризец храбър пише че Константин Философ създал азбуката “ **в годината 6863 от сътворението на света**” – по византийската ера отговаря на 855г., т.е по времето когато двамата братя са били в манастира “Полихрон”. Съществуват обаче и две други мнения: че това е станало в 863 или 862 година.

Най-разпространеното становище гласи, че Кирил създава глаголицата, докато Климент Охридски въвежда кирилицата в България. Напоследък обаче основната теза е, че и двете азбуки са създадени от Константин-Кирил Философ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Преводите на светите братя полагат основите на славянските литератури и на практика заявяват и защитават тезата за равенството на славяните и включването им в тогавашния официално признат културен кръг на цивилизованите народи. Създаването на нова азбука, пригодена за славянската реч, и възникването на нова, славянска книжнина с помощта на тази азбука предизвиква истинска културна революция в живота на тогавашния християнски свят. Дейността на Кирило-Методиевите ученици в България

В България пристигнали трима от учениците –Климент, Наум и Ангеларий.

Основната дейност на Климент Охридски била да обучи и подготви църковен клир, т.е. духовници, които да извършват богослужението на славянски език. За около 7 години подготвил 3 500 ученици. Същевременно Климент развил широка просветна дейност сред младото поколение. Център на неговата работа станал манастират "Св.Пантелеймон" в Охрид. През 893г. Климент бил ръкоположен за "пръв епископ на български език" в югозападните български земи. Освен пряката си учителска и просветителска дейност Климент разгърнал силите си и като писател, той убогатил с нови произведения младата славянска литература. Климентовият житеписец твърди, че той изнамерил по-ясни и по-прости букви от тия на своя велик учител Кирил. Обикновено това се тълкува в смисъл, че той е създал нова азбука, която нарекъл "кирилица" в чест на Философа. Всъщност истината е по-различна: идвайки в този край, Климент очевидно е забелязал, че част от българските славяни са вече грамотни и пишат със славянска азбука, напомняща гръцката, т.е. това са онези славяни, за които Кирил създава азбука и обучава обучава по р.Брегалница. Изглежда, че Климент не е правил дълго опити за налагане на глаголицата, а след време се е върнал към първоначалното дело на Кирил Философ. Така че глаголицата имала сравнително кратък живот в България. Името нановата азука-кирилицы- безспорно е дадено от Климент Охридски в чест на славянския първоучител. Постепенно кирилицата окончателно се наложила като се превърнала в официална държавна азбука, използвана и за църковни и за светски нужди.

За дейността на Наум в североизточните предели на българската държава не знаем много неща. Явно и той не е занимавал с църковно-проповедническа дейност, съдействал е за изграждането на църковната организация и за налагането на българския език като богослужебен. С голямата подкрепа на княз Борис I той създал известната Плисковско-Преславска книжовна школа, която е имала за свой център манастира край Голямата базилика в Плиска. Под неговите непосредствени грижи работили видни български книжовници като Константин Преславски, Йоан Екзарх, младият княз Симеон и други. Когато през 893г. Климент бил ръкоположен за "пръв епископ на български език", Наум бил изпратен в Охрид на неговото място. През 900-та година построил манастира "Св.Архангел Михаил" (преименуван по-късно на "Св. Наум") край Охридското езеро, където прекарал последните години от своя живот. Починал на 23 декември 910г. и бил погребан в едно от крило на своя манастир. Три години преди неговата смърт се бил разделил с живота княз Борис (15 май 907г.), а шест години след смъртта на Наум се поминал и Кимент Охридски (27 юли 916г.).

Ангеларий е един твърде слабо документиран в средновековните извори духовен деец. Той е сред учениците на архиепископ Методий, съумял да намерят убежище в княжество България след разгрома на кирило-методиевото дело във Велика Моравия и е един от св. Седмочисленици, култът към които с голяма

вероятност е поставен през първата половина на XIII век от охридския архиепископ Димитър Хоматиан. Писмените сведения за живота на този православен светец са дотолкова оскъдни и лишени от по-конкретни факти, че някои автори се съмняват в това дали Ангеларий е реална историческа личност.

Не е известно кога Ангеларий е причислен към кръга от български светци. Интересното е, че не са открити никакви податки за религиозна почит към него преди да бъде развит култът към св. Седмочисленици. Ангеларий не е почитан със самостоятелно житие, нито са познати похвално слово или друг тип творба, писани в негова чест през Средновековието. Името му не се среща в нито едно старобългарско съчинение от периода IX-X вв., а и датата на неговата смърт не влиза в българския църковен календар. Тези факти са доста учудващи предвид огромната популярност, с която неговата личност би трябвало да се ползва през Първата българска държава. Ангеларий умира в Плиска малко, след като Методиевите ученици пристигат при княз Борис и ситуацията предполага той да бъде превърнат от тях в един от първите собствено български - - 16 - - разпространен - ако не в цяла България, то поне в района около столичния град, тъй като са налице неговите мощи. В същото време старобългарските църковни дейци Климент Охридски, Наум Охридски, епископ Константин, Йоан Екзарх и др. полагат неимоверни усилия да наложат в България религиозното преклонение към славянските първоапостоли Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий. Като се има предвид, че през разглежданата епоха култът към даден светец е неразривно свързан с неговите мощи, а тези на Константин-Кирил и Методий са извън пределите на страната, техният наистина успешен опит да превърнат двамата братя в основни символи на Българската църква буди огромно възхищение, но пълното "нехайство" към светеца Ангеларий изглежда още по-странно.

ЛИТЕРАТУРА

[1] www.kaminata.net/topic-t21814.html

[2] Емил Георгиев- Кирил и Методий. 1976г.

[3] Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия по Стара българска литература. Виж: <https://sites.google.com/site/linalecheva/spec-pedagogika-na-obucenieto-po-bece/ucebni-programi-konspekti/stara-blgarska-literatura>

За контакти

Юзлем Синан Бехчет, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език" (френски), I курс, Русенски университет "Ангел Кънчев", Филиал – Силистра, e-mail: yuzi_sinan@abv.bg

Гл. ас. докт. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Атическата трагедия от гледна точка на културата

автор: Надка Гаджева

научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева

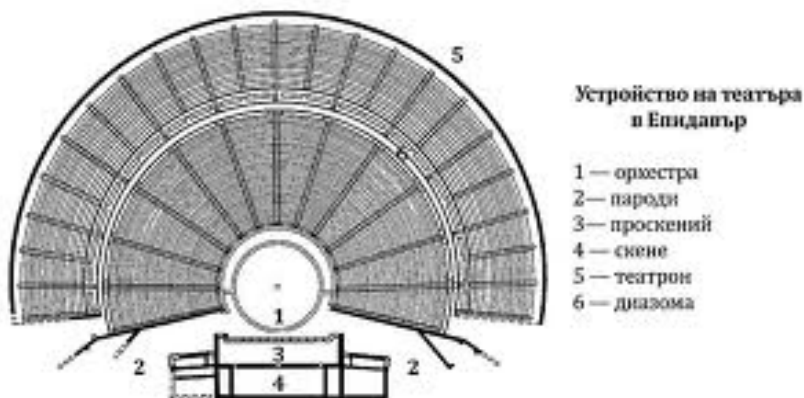
Annotation: Attic tragedy is form of theatrical communication which remarkable with seriousness, drama and fatal end. also the Attic tragedy reflecting a hero with some kind of external agencies as a power, society or God.

ВЪВЕДЕНИЕ

Атическата трагедия произлиза от Големите Дионисии, затова като *конструкция* е тясно свързана с тях т.е. има **единство между слово, песен и танц**. Като *форма* театралното общуване моделира преход от актуалния към отвъдния свят. Макар и създавана с писане, **трагедията е колективно дело** на сцената поетите – режисьори отнасят сценарий, който допуска промени, дори и по време на представлението. Одобреният от публика и актьори текст, след представлението, бива записван от предприемчиви търговци, за да бъде продаван.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Първоначално атическата трагедия е сакрална драма, чиито текст е неотделим от Големите Дионисии. При Пазистрат трагедията има героическа фабула и театралното общуване се превръща в паратекст /допълва/ празника. В третата степен на своето развитие трагедията се превръща в жанров канон – разказва драмата на един прекалил герой и така възпитава зрителите в чувство за мярка.

Фиг. 1. Устройство на старогръцкия театър

1. **театър** (от гръцки *гледай theracthri*)
2. **орхестра** – (гръцки *orchcisthri*) ръкопляскам; танцувам, мимически движения - кръгла площадка с олтар по средата за жертвоприношения. Тук се разполага хорът. Тук действа и актьорът (1, 2)
3. **пароди** – буквално “ проход “ – излизането на хора на орхестрата
4. **проскений /предсцение/** се нарича предната част на сценето, която е към орхестрата. Представлява колонада, между чиито колони се поставят

изрисувани дъски – декори, изобразяващи храм или дворец.

5. **скене** /палатка/ е във форма на правоъгълник с дълбочина 4-7 м. и максимална дължина 35-40 м. Служи за преобличане на актьорите и за смяна на маските. Издига се до края на орхестрата и чрез него се оформя декоративният фон на представлението.

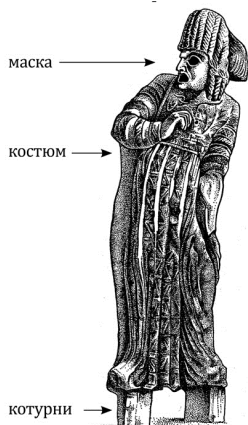
6. **театронът** /място за гледане/ е пространството около орхестрата, където се намират седалките на гражданите /първоначално дървени, а по-късно – каменни/. Има формата на подкова, на раковина. Построява се стъпаловидно и е разделен от радиални и концентрични проходи, по които минават зрителите. Съдържа огромен брой зрителски места – 17000, 20000, които са разположени на височина 20-30-40 метра.

Устройството на старогръцкия театър пази духа на самото празнуване на Големите Дионисии. Театърът, разиграва между сцената и хора моделира театралното общуване между сцената и амфитеатъра.

- Хора цели да прислони амфитеатъра към общата емоция – съдбата на героя която моделира съдбата на колектива.

- Театрални машини (*deus ex machina*) – появяват се богове, за да разрешат трагичен конфликт (колизия)

- „жерав“ – машина за изобразяване полета на героите
- „харонова стълба“ – за слизане в отвъдния свят
- Декори – според Аристотел те са изобретение на Софокъл
- няма театрална завеса

Фиг. 2. Сценично облекло на древногръцки актьор

- Костюми – с цел да създават впечатление за старинност и величие
- маски - придават типични изражения на актьора. Чрез цвета и формата на косата, израза на веждите и на челото насочват към символната характеристика на пола, възрастта, общественото положение, нравствените качества и душевното състояние на героя.

- котурни – дървени сандали с високи подметки /10 – 12 см/.

Първоначално главното действащо лице е хорът (12 – 15). По – късно неговото значение се стеснява от играта на актьорите. Играят само мъже. Хорът изобразява жителите на местността, където се развива действието и така внушава на „театъра“ общественото мнение в пиесата. То одобрява или порицава думите и действията на актьора

СТРУКТУРА НА АНТИЧНАТА ТРАГЕДИЯ

Античната трагедия се състои от:

- Пролог – началната част, преди излизането на хора.
- Парод – буквално “ проход “ – излизането на хора на оркестрата (така се нарича онзи част в театъра, през която минавал хора, за да излиза на оркестрата) – песента, която той пее.
- Епизоди – диалозите между героите или монолозите им.
- Стазими – (от гръцки „стоя“) – песните, с които хорът се намесва в спора между героите.
- Екзод (от гръцки „изход“) – кратка песен, с която хорът напуска оркестъра.

***Трагедията винаги започва със събитие,
което има смисъл на лишаване от благо
(порядъкът е нарушен)***

- Дионисий умира (смърт = хаос). Той е Бог.
- Героят, като висш персонаж, е призван да възстанови порядъка. Неговият опит предизвиква втория епизод. В този втори епизод героят се среща с антагониста. Възниква Конфликтът.
- Конфликтът се развива.
- Конфликтът е разрушен. Резултатът – злото е преобразувано и ограничено, но никога не се отменя фактически. Затова в края героят е оневинен, но мъртъв.

Това канонично развитие на сюжетната фабула:

- внушава, че събитията са пределно обективни и независими от човешката активност.

- на човека от полисният колектив
- решава по идеален път общо – човешките проблеми.

Човекът в трагедията : Винаги, само един герой – трагическа личност.

Сюжетната фабула разказва как този герой се срива, защото прекалява.

Така трагедията възпитава чувство за мяра.

- Първоначално героят представя божественото.
- Впоследствие той е героическа личност (от героическите митове).
- При трансгресия (преминаването) той представя общност от хора и така поставя началото на образа – тип

Преди Есхил трагедията има един герой. Есхил въвежда втори актьор – антагониста. След Есхил – трима герои

- главен
- неговият помощник
- антагонистът

ГОЛЕМИТЕ ДИОНИСИИ И ТРАГЕДИЯТА

Големи (градски) Дионисии - се провеждат в края на м. март и началото на април, като продължават седем дни. През първия ден се извършва тържествена процесия, носи се дървен идол на Дионис. Това шествие има карнавален характер. През втория и третия ден се организират състезания между лирически хорове, изпълняващи дитирамби (химни в чест на Бакх). През следващите 3 дни се провеждат театрални състезания в театъра между трима драматични поети, които представят по една трилогия (три трагедии, свързани сюжетно) и по една сатирна драма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Трагедията е вид театър, отличаващ се с голяма доза сериозност, драматичност и имащ нещастен край, отразяваща конфликта на героя с някаква външна сила, например властта, обществото или Бога. Този конфликт е изпълнен със страсти и борба, водена от личности със силен характер. Една малка част от трагедиите на Древна Гърция са достигнали до наше време - 33 драматични творби на Есхил, Софокъл и Еврипид за двата века на съществуването на Дионисиевия фестивал в Атина.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Старогръцка драма. виж: <http://www.pin-bg.com/ant-pr5.html>

[2] Старогръцка трагедия, Есхил.

Виж: <http://www.referati.org/starogrycka-tragediq-eshil/45335/ref>

[3] Есхил „бащата на трагедията.

Виж: <http://www.kaminata.net/viewtopic.php?f=134&t=22301>

[4] Лечева, Г. Помагало по старогръцка литература (епос, лирика, драма).

Силистра. 2006.

[5] Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия по АЗЕЛ.

Виж: <https://sites.google.com/site/linalecheva/сpec-pedagogika-na-obucenieto-po-bece/ucebni-programi-konspekti/anticna-literatura>

За контакти

Надка Гаджева, спец. “Педагогика на обучението по български език и чужд език” (английски), I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: gadjeva_nadka@abv.bg

Гл. ас. докт. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: glecheva@fs.ru.acad.bg

Исихастът-политик Григорий Цамблак и неговата дейност на Балканите в зората на османското владичество

автор: Нилген Шермин
научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева

Abstract: *The paper deals with Gregory Tsamblak's life and work. Tsamblak is a politician and hesychast. He set off a lot of monasteries for a very short time. He becomes metropolitan of Kiev and all Russia at the end Gregory Tsamblak dies in Constanta in 1420.*

Key words: *Politician, Hesychast, Monastery, Metropolitan.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Григорий Цамблак е една от най-интересните личности в българската средновековна културна история. Около неговия живот и творчеството му обаче са изказани противоречиви мнения, до днес съществуват ред неизяснени въпроси.

Най-напред буди размисъл името Цамблак, едно необичайно име, несрещано в българската книжнина. Има достатъчно основания да се твърди, че фамилията Цамблаковци принадлежи към българската придворна аристокрация в Търново. Освен това пак по сведения на Цамблак- Киприан бил брат на баща му.

Всичко това показва, че Григорий Цамблак е роден и порасъл в българската столица. През 1379 г., когато Киприан посещава Търново, Григорий е ученик. Това вече ни ориентира за установяване на приблизителната дата на неговото раждане-между 1367-1369 г.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Цамблак получава образование при Евтимий, той изрично бележи, че българската църква го е възпитала. От Евтимий възприема литературни и правописно-езикови принципи, от него се учи на патриотизъм и на ораторско умение. Когато турците обсаждат Търново, Цамблак е бил около 25-26 годишен. Учените се питат дали е преживял падането на града под османска власт и ако е така, какво е правел през последните години. Затова само аналозиите с други книжовници и логиката на епохата ни водят до някои предложения. Навярно Григорий е станал монах в някой от търновските манастири, където е приел монашеското име Григорий. След това той е отишъл да продължи образованието си в Света гора. От Атон вероятно Григорий отива в Цариград, а не се връща в Търново. В последните десетилетия Цариград е бил най-здравата опора на православието. Търново заплашено от турско нашествие, не е предлагало за младия амбициозен духовник възможности за блестяща кариера. Неговият чичо Киприан, който от 1389 г. е всепризнат всерусийски митрополит, се ползва с благоразположението на тогавашния патриарх Антоний. Самият Григорий е получил вече солидно образование в Търново и в атонските манастири. През последните години на XIV в. Цамблак е в Сърбия като игумен на Даченския манастир. Едва ли той по своя воля е напуснал Цариград, понеже животът в манастира „не ще да е обещавал много“ , както мислят някои учени. По това време Цамблак още не е известен писател, нито е заемал никакви високи служби. При това игумените на манастири или се избират от братството, или се назначават. Най-вероятно Цамблак е изпратен в Сърбия от Цариградската патриаршия и е препоръчан от нея. По произход и по образование той е бил подходящ за такава длъжност и с препоръката на патриарха е могъл да я заеме. За да даде личен пример и да спомогне за превръщането на Даченския манастир в книжовен център. Цамблак се залавя с активна книжовна дейност. Първото нещо, което е трябвало да направи, е да напише ново пространно житие на

патрона на манастира Стефан Урош Дачански, което да го прослави достойно. Към 1402 г. Григорий Цамблак е изпратен от Цариградската патриаршия в молдавската столица Сучава в качеството на митрополитски проповедник в катедралата „Св. Иван Кръстител“. Тук той написва за целите на проповедническата си практика ред нови творби. Между тях е Житие на Иван Нови Белиградски. Предполага се, че през 1403 г. е станал игумен на манастира „Нямцу“, основан през 1392 г. от българи. През септември 1406 г., както е известно, Киприан умира в Москва. Преди това Цамблак тръгва за Москва, за да се види с него, но по пътя обаче узнава, че Киприан е починал и затова не продължава пътя си, а се отправя за Цариград. Предполага се, че Цамблак е познавал обстановката в Русия и е очаквал, че за мястото на Киприан отново ще се разгори борба, затова е искал да бъде близо до патриаршията с надежда той да заеме това място. Събитията обаче заемат друг ход. От страна на Цариградската патриаршия Цамблак не намира подкрепа. За московски и всерусийски митрополит е назначен Фотий. В резултат на война между Московското и Литовското княжество княз Витовт откъсва Киевска Русия от Москва в църковно отношение. Цамблак продължава да работи като игумен в Цариград. През 1409 г. той пише надгробно слово за Киприан. Скоро заема активна позиция в борбите между Московското княжество. Цамблак се кандидатира за Киевски митрополит, като застава на страната на литовския княз Витовт и през 1414 г. по заповед е избран за поста. Цариградската патриаршия го анатемосва през 1415 г. втори път, а през 1416 г. и трети път. В качеството си на киевски митрополит той присъства на Констанция събор в Германия през 1416 г. Пратеникът на виенския университет в Констанц пише, че киевският архиепископ бил, с гръцко вероизповедание и език, което показва, че Цамблак си е служил на този международен форум с гръцки език. Той обаче не е криел своят славянски произход. На 25 февруари 1418 г. на „генерален консилиум“ в присъствието на папа Мартин V и на „римския крал“ Григорий Цамблак произнася реч в подкрепа на обединението между православната и католическата църква под общото ръководство на папата. Виенският пратеник казва, че речта била „лична“. Тази реч, представя Цамблак като забележителен общественик и дипломат, застъпник за обединяването на християнските народи. Още със заемането на киевския престол той активно започва да работи за осъществяване на уния между Източна и Западна църква. Той желае „свещен мир“ на Божията църква с останалите християни. Цариград и Цамблак намират общ език и започват заедно да действат. На папата е ясна причината, отговаряйки на Цамблак той казва: „Това съединяване на гръцката с римската църква изискваше патриарх Йосиф, тъй като беше ясно, че цяла Гърция ще бъде подчинена на властта на турците, ако, след като се премахне раздорът за религията, помощните оръжия на западните страни не се насочват срещу тях“. Настоявайки за договора, той е мислил и за независимостта на народите. Григорий Цамблак смята, че това „преславно дело“ не трябва да се отлага. Вижда се че, той със страст и убеденост продължава делото на чичо си Киприан. Григорий Цамблак умира през 1420 г. За това изрично споменава една приписка, известна от ръкопис в атонския манастир „Св. Павел“. Днес датата на смъртта на Цамблак е безспорна. Тя се потвърждава и уточнява от руския илюстриран свод от XVI в. През годините 1417-1420 Европа има епидемия и от нея умират множество люде и навярно Цамблак става нейна жертва.

Руският период от живота му е твърде плодovit в книжовно отношение. Ако се съди от заглавията на неговите слова, в които е титулуван „Григорий архиепископ Росийски“, в Киев той създава множество похвални слова за светци, празнични слова и др. Между тях е и една най-значителните му творби - Похвално слово за Евтимий. Историческата съдба на България става причина Цамблак да прекара по-голямата част от живота си в чужбина - Византия, Сърбия, Молдова и Русия. Забележително е, че където и да отиде, успява да се наложи с личността си и да

остави забележителни произведения. Той обновява проповедническата литература в Молдова и Русия, прославя Киприан като руски митрополит. Затова Цамблак се утвърждава като писател на българската, на сръбската, на румънската и на руската литература. С целокупното си творчество принадлежи преди всичко на българската литература. Независимо на каква тема пише, в творбите си Григорий прилага композиционните и стилистичните принципи, установени в Търново; той е един от преносителите на българското влияние в чужбина. Завещава на поколенията: 1 *Агиографски творби*- Житие на Стефан Дечански, Мъчение на Иван Белиградски, Разказ за пренасяне мощите на св. Петка от Видин в Сърбия- едно продължение на историята на мощите на светицата. 2 *Тържествена ораторска проза*- Надгробно слово за Киприан, Похвално слово за Евтимий, Похвално слово за Димитър Солунски, Похвално слово за св. Георги, празнични слова за господски и богородични празници (Слово за връбната неделя и т.н). 3 *Учителна ораторска проза*- Беседи за поста, за милостинята и др. 4 *Речи*- „Изповедание на вярата“, Реч на Констанция събор, 5 *Химнографски творби*- Служба за Иван Нови Сучавски, Служба за Стефан Дечански, стихирите за пренасяне мощите на св. Петка и др. Трудно е да се установи точна хронология на Цамблаковото творчество, тъй като по-голяма част от произведенията му не са датирани. Смята се, че една от най-ранните творби на Григорий е: Житие на Стефан Дечански. Засега житието е известно в 21 преписа.

Сръбският крал Стефан Урош III умира през 1331 г. и през 1340 г. е канонизиран от сръбската църква. Когато Цамблак става игумен на Дечанския манастир, мощите на светеца се пазят там. Заема от старото житие редица факти, но написва своето по съвсем друг начин с нов стил.

Житието на Стефан Дечански има класическата житийна форма- увод, изложение на живота и подвизите на героя в хронологичен ред и заключение. Още в тази ранна творба Цамблак се проявява като зрял писател, овладял езиковите и изобразителните принципи на онова време. Той употребява и верига от риторически въпроси, също така чудесни антитези. След разказа на деянията на Стефан започва една обширна постбиографична част, в която се разказва за чудесата на светеца. Един светец трябва да притежава само положителни черти, и то в духа на средновековните схващания за човек и господар. Цамблак разказва и за манастира, където е живял, но не робува на него. В творбата се откриват и свежи моменти. За пръв път в историята на старобългарската литература в житието срещаме една цялостна природна картина. До интересни изводи довежда сравнението на Цамблаковата творба с по-старото житие на Стефан Дечански. Той изгражда нов, тенденциозен образ на героя.

Авторът, сърбин, заема ясно определена сръбска позиция. Той говори ожесточено за българите и им дава ярко отрицателна характеристика. При Цамблак тази характеристика е смекчена. Разработва сблъсъка между два морала на двама владетели, а не между две народности. Така Григорий представя историческото събитие с една нова философски и нравствено осмислена редакция. Той като риторик, който познава добре литературните традиции, умее да изрази една мисъл по много начини върху миналата жизнена основа, с помощта на цитатите и образен език да пресъздаде духовният образ на героя. Очевидно за първия период от живота на Евтимий Цамблак не е разполагал с достатъчно конкретни данни, път и ранната младост на героя още не е предлагала ярки подвизи. Друга творба, посветена на живота на Евтимий, не съществува в славянските литератури. Затова нямаме възможност да проверим дали всичко, което казва Цамблак е истина. С това доколко изобразението се отклонява от историческата правда и се подчинява изискванията на жанра. Затова днес, използвайки словото, се „доверяваме“ на Цамблак. Имайки предвид творчеството на Евтимий, се вижда, че Цамблак се придържа към действителността и гради един верен образ на последния български патриарх.

Идеализацията на Евтимий в словото има своето жанрово, лично и обществено оправдание. По-нататък автора изгражда образа на Евтимий като на нов книжовен център. На много места Цамблак използва, подчертава отговорността, която носи Евтимий към народа, и неговата добросъвестност като патриарх.

В историята на българската средновековна литература Цамблак се очертава като активна, мислеща личност. Той не само успява да заеме видни постове в страните, в които работи, но и създава обемисто творчество със свои особености. В неговите творби се забелязва увеличаване на правдивостта в изображението, засилен интерес към външния вид и движещи го чувства и намерения. Човекът у Цамблак е даден в приемливи контури, а делата му служат за философски обобщения. Творчеството му е идейно богато, с ясно изведени концепции. Независимо дали черпи материала си от лични наблюдения и сведения на очевидци, или се опира на литературни извори, авторът има предвид съвременността и насочва творбите си към нуждите на съвременния му исторически момент.

Григорий Цамблак притежава много висока езикова и литературна култура. Борави леко с библейския материал, прави умели паралели и успява чрез тях да изтъкне онези черти на героите си, които не само ги приравняват, но и ги извисяват над библейските герои. Изложението му издава отлично познаване на риторическата техника, блестящо приложение на ораторските стилни похвати.

Като писател Цамблак е по-свободен в израза на личните си чувства, които проличават особено добре в творбите, посветени на съвременни лица и събития. Автобиографизмът в Народното слово за Киприан и в Похвално слово за Евтимий го показва като автор с ново самочувствие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Още през XV в. Цамблак намира високо признание като писател. Известни са няколко сборника, писани в Русия, които обхващат само негови творби. Един от тях е сборникът на Андрей, в който са променени осемнадесет слова на Григорий Цамблак. Известни са и други подобни ръкописи от XVI в. В сборниците на Владислав Граматик също намират място отделни Цамблакови творби. Във великите чети-мине на Макарий (XVI в.) съчиненията на Евтимиевата книжовна школа и особено на Цамблак заемат широко място и оказват влияние върху Макариевския кръжец. Въпреки обтегнатите отношения на Цамблак с Москва и с Цариград през годините 1914-1916 г. той заема положително място в руските хроники. В Никоновската летопис се казва, че бил от „детство“ предаден на книгите и че оставил на църквата много писания. В руския илюстриран летописен свод от XVI в. почти целият руски период от живота на Цамблак е отразен в текст и рисунки. Тук авторът не се колебае в определението на народността на Цамблак. Той го нарича „болгаринъ“ или казва, че е „родомъ болгаринъ“. Окачествява го като „много книжен, изучен във всякаква книжовна мъдрост от детство“.

Григорий Цамблак е изобразен няколко пъти и в Констанцката хроника. *„неговият образ заема винаги централно място в композицията на миниатюрата“*. Речта му пред папата на Констанския събор, както видяхме, е изцяло цитирана в дневника на кардинал Филастаре, а хрониките на събора разказват за посещаването на Цамблак в Констанц и за настаняването му в една къща на площада, именувана „Гостилница „Слънце“, в която той отслужил литургия „по свой обичай и вяра“. Очевидно е, че като писател и общественик Григорий Цамблак е голямо име в историята на византийско-славянския свят.

Произведения:

„Житие на Йоан Сучавски“ („Мъчение на Йоан Сучавски“) — писано през 1402 г. в Сучава, Молдова.

„Житие на Стефан Дечански“ — писано в периода 1407–1408 г. в Дечанския манастир.

„Разказ за пренасяне мощите на света Петка от Търново във Видин и Сърбия“ — 1407–1408 г., Дечанския манастир. Съдържа сведения за българската история.

„Похвално слово за митрополит Киприан“ — писано в 1409 г.

„Похвално слово за патриарх Евтимий“ — съдържа ценни сведения за живота на Евтимий Търновски. Описана е обсадата и превземането на Търново през 1393 г., избиването на 110 български велможи и легендата за вкаменяването ръката на палача, преди екзекуцията на Евтимий.

„Книга Григорий Цамблак“ — 18 слова, посветени на празници в православния календар. Това е единственият сборник на средновековен славянски писател, съставен единствено от негови произведения. В различните преписи броят на словата варира от 17 до 21. В повечето случаи са 18, подредени според датите на християнските празници, на които са посветени:

1. „Слово за божествените тайни“ (20 декември)
2. „Похвално слово за светите 40 мъченици“ (9 март)
3. „Слово за Връбница“
4. „Слово за Велики четвъртък“
5. „Слово за Велики петък“
6. „Слово за Възкресение“
7. „Слово за Рождество на Йоан Предтеча“ (24 юни)
8. „Похвално слово за апостолите Петър и Павел“ (29 юни)
9. „Похвално слово за пророк Илия“ (20 юли)
10. „Слово за преображение“ (6 август)
11. „Слово за Успение“ (15 август)
12. „Слово за обезглавяване на Йоан Предтеча“ (29 август)
13. „Слово за Рождество Богородично“ (8 септември)
14. „Похвално слово за свети Димитър“ (26 октомври)

Приписва му се и проповедта „Похвално слово за великомъченик Георги“.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Петканова, Донка. Старобългарска литература. С., 1997.

[2] Лечева, Г. Григорий Цамблак в контекста на балканската средновековна култура (семинарно занятие).

[3] Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия по Стара българска литература. Виж: <https://sites.google.com/site/linalecheva/spec-pedagogika-na-obucenieto-po-bece/ucebni-programi-konspekti/stara-blgarska-literatura>

За контакти

Нилген Шермин, спец. “Педагогика на обучението по български език и чужд език” (английски), I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: nilgen@mail.bg

Гл. ас. докт. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет “Ангел Кънчев” e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Софийските неомъченици и техните житиеписци (поп Пейо и св. Георги Нови Софийски)

автор: Снежина Молдованова
научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева

Annotation: Priest Peyo wrote the passional of George to expose the advantage of the Christian faith and to show example how to protect itself. The work has social sense and passion. She is especially actual at the time when the conversions to Mohammedanism become more often. The writer is glorified like fighter against assimilation.

Supporting words : neo-martyrdom

ВЪВЕДЕНИЕ

Софийската книжовна школа е най – значимото книжовно – просветно средище в историята на българската култура след падането на България под османско владичество. Развива се във втората половина на 15 – 16 век в София и околните селища и манастири от Софийската света гора. Неин център е Драгалевският манастир.

Софийската (Мала) Света гора или Средецка Мала Света гора е средновековен комплекс от 14 манастирски обители, плюс скитове, постници и параклиси развил се в околностите на София и заобикалящите я планини в епохата на Второто Българско Царство 1185 - 1417 г. За Лавра (първи в йерархията) се е приемал Бистришкия манастир „Св. Георги“, а най – прочут и днес е царският Драгалевски манастир „Света Богородица Витошка“ издигат от цар Иван Александър и обгрижван от сина му цар Иван Шишман. В Софийско до нашествието на турците светителстват над 100 духовни убежища. Много от тях, запазили в добра степен автентичния си вид или възобновени, са действащи православни манастири и днес – общо над 40 манастира в Софийското и околните му полета, във Витоша, Люлин, Лозенската планина, в Софийска планина (южните склонове на Стара планина при София) и съседните им планини – в Конявска планина и Голо бърдо, във Вискяр планина, в Бурел и Чепън. Генезисът на комплекса е спонтанен, около съществуващи черкви. Общността от първите 14 манастира включва: Бистришки манастир „Св. Никола“ (днес черквата „Св.Георги“ в Бистрица), разрушена крепост до манастира в местността Калугерови ливади. От времето на второто Българско царство, бил е централен за Софийската Света Гора, разрушен в 1382г. , Бистришкият манастир „Св. Петка“, от 10 век, действащ, девически, Бистришкият манастир „Св. Петър“, от 9 век , разрушен е от турците в 14 век. Под него днес е запазена късноантична гробница от 4 век с размери 3,35 x 2,99 x 2,88 м., която се влиза по каменни стълби от притвора. Сега е манастир „Свети Йоаким и Анна“, настоящия храм е от 1950г., а манастирските сгради от 1977г., действащ манастир без монаси. Боянска църква „Св. Св. Никола и Пантелеймон“, Владайският „Св. Петка“, Германският „Св. Иван Рилски“, Драгалевският „Св. Богородица Витошка“, Железничкият „Св. Дух“, Кладнишкият „Св. Никола“, Кокалянският „Св. Архангел Михаил“, Лозенският „Св. Спас“, Симеоновският „Св. Архангел Михаил“, Студенечкият манастир „Св. Георги“, Урвичкият (Панчаревски) „Св. Никола“. Днес към тези 14 по едноименения проект за възраждането и социализирането на обителите и светите места около София от Столична община са приобщени и: Буховският манастир „Света Мария Магдалена“ – 16 век, недействащ, Буховският манастир „Свети Архангел Михаил“ – 16 век, недействащ Елешнишкият манастир „Свето Успение Богородично“, Курилският манастир „Свети Иван Рилски“, Кремиковският манастир „Свети Георги Победоносец“, Подгумерският манастир

„Свети Великомъченик Димитър”, Сеславският манастир „Свети Николай Мирликийски” и други.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Св. Свещеномъченик Георги Нови Софийски познат и като Георги Софийски и Кратовски, е български свещеномъченик. Един от 9-те софийски светци. Роден е през 1497г. в българския град Кратово (в днешна Република Македония) и се занимава със златарство. Премества се на работа в София. Понеже отказва да се ожени за туркиня и да приеме исляма, Георги е измъчван жестоко и накрая е изгорен на клада на 11 февруари 1515г., на която дата се почита днес от Църквата. Останките му са прибрани в съборната тогава софийска църква „Света Марина ”. Скоро след това Георги е кинонизиран, а книжовникът поп Пейо написва неговото житие и служба.

При условията на османското робство богослужебното и домашното почитане на Георги Нови Софийски се извършва по всяка вероятност тайно. То е поддържано главно от устните предания и службите на руските литургически книги (Пролози и Минеи). Житието на светеца е силно разпространено в Русия. Култът към новомъченика получава силен тласък през 1855г., когато Никола Карастоянов отпечатва полулегално в Самоков Книжката „ Служба с житием и старданием светого великомученика Георги Нового ”. Освен това светецът е изобразен върху десетки произведения на изкуството. Най-ранното му сигурно изображение датира от 1536г. и се намира в скита „Моливоклисия” на Атонския полуостров в Гърция. То е рисувано от анонимен български зограф и е придружено от кирилски надпис. През 1865г. в село Самунджиево (днес Ботевград) е построен единственият храм в българските земи с патрон този мъченик.

През 1515г. в София се разиграва едно трагично събитие, което получава широка популярност, защото раздвижва всички християни. Това е процесът срещу златаря Георги от Кратово, отказал да приеме мохамеданската религия, и неговата мъченическа смърт. Това събитие дава повод на поп Пейо да напише **Житие и Служба за Георги**, наречен „нови мъченик ” за разлика от стария „чудотворец” Георги. В българската наука светецът още се назовава „Софийски”, защото е съден и умрял в София, където е и признат за светец. В сръбската наука според родното му място Кратово обикновено се назовава Георги Кратовски.

За живота на поп Пейо се знае твърде малко. В житието авторът не е съобщил своето име, но връзката между двете творби е очевидна, затова днес се смята за доказано, че те са дело на един автор. В житието писателят сам е действащ герой, тъй като лично познава Георги, който живял в неговия дом. Той говори за себе си в трето лице – „презвитерът”, но на места, увлечен от пресните впечатления, забравя приетия повествователен маниер и заговарва в първо лице. Затова от житието могат да се извлекат и биографични данни за поп Пейо. Пролитчава, че е пътувал много, че е бил заможен човек и че е имал солидни връзки както с висши духовни лица, така и с турските власти. Той съобщава, че е бил добре познат със съдията на града, а също така и с тъмничаря, който му дава достъп до затворения младеж Георги.

Поп Пейо написва житието и службата съвсем наскоро след смъртта на Георги на 11 февруари 1515г. И двете творби са запазени в преписи от 16 век. От житието са известни 7 преписа. Издавано е по различни ръкописи от Ст. Новакович, А. Гилфердинг, П. Динеков и други. Главната задача на писателя е да покаже героизма на момъка Георги, за да изтъкне превъзходството на християнина над мохамеданина и да посочи на българите как трябва да бранят вярата си. Тази задача има колкото религиозен, толкова и обществен, народностен смисъл.

Като във всяко житие **събитията** тук са изложени в хронологичен ред. Георги отрано остава сирак и научава златарския занаят. Понеже с красотата на лицето си

прави на всички впечатление, той се страхува да не бъде отвлечен за еничарин, затова напуска родния си град Кратово и се преселва в София, където започва да упражнява усвоения занаят. Но и тук не успява да се спаси. Неговата хубост и сръчност привличат вниманието на турците. Те си поставят задача да го помохамеданчат, като си служат с измама. Един учен турчин отива при Георги с поръчка, занаяс му подаръци уж да завърже с него приятелство и започва да го уверява да се отрече от вярата си. Георги обаче отказва да приеме мохамеданството. Градският съдия бива освободен за случая. Той повиква момъка и виждайки го така млад и хубав, също започва да го уговаря да остави вярата си. Георги защитава християнското учение, с това предизвиква гнева на мюсюлманите. Следва тъмница, срещи на поп Пейо с Георги, съвети за твърдост. Житието завършва с подробности около погребението на мъченика.

Главният герой на творбата – осемнадесетгодишния занаятчия Георги, изразява възгледите на писателя за предимство на християнската вяра над мохамеданската. Като историческо лице той носи в себе си реални черти, но наред с тях авторът му придава нови, които го показват в ярко положителна светлина, акцентува върху добродетелите му и така постига типичната за житийния жанр идеализация. Георги се възправя като изключителен герой, образец, който трябва да буди възхищението на читателя и да печели подражатели. Той е не само хубав, бързо изучава свещените книги и златарското изкуство, но и познава из основи християнското учение. Като някой богослов, философ или вития постоянно си служи с цитати и красноречиво защитава вярата. Той не хленчи пред смъртта, а, напротив, изправен пред голямата грамада дърва, пригответи за кладата, заявява: „Рекох ви веднъж и дважд, че аз от своята вяра няма никога да се откажа, та ако щете хиляди мъчения да ми нанесете.“ И дори когато го хвърлят в огъня да се изприщи цялото му тяло, Георги е непреклонен и не усеща болка, струва му се даже, че Творецът превръща огъня в роса.

Християнският мъченик е съпоставен с мохамеданите, които са изобразени чрез отделни свои представители и като фанатизирана тълпа. Най – напред Георги се среща с един от техните учени мъже. И веднага се налага контрастът между двамата. Мохамеданинът си служи с лукавство, привидно е приятелски настроен, а има пъклени намерения. Георги му отговаря с умни думи, проявява верско и човешко достойнство. Засрамен, турчинът се изпълва с гняв, започва да плете лъжи и настройва враждебно своите хора към младежа. Така при първата среща с учения мохамеданин занаятчията Георги се издига високо със своите морални добродетели и печели веднага симпатиите на читателя.

Вторият важен момент от сблъсъка на християнина Георги с поробителите мохамедани е срещата му със съдията на града. Тук поп Пейо създава интерес, несъществуващ дотогава образ на турски съдия. Отначало той е хитър, лицемерен, опитва се с благи думи да привлече момъка към мохамеданството, но в хода на разговора се изпълва с уважение към Георги, който горещо и честно отстоява своите убеждения. Съдията дори се опитва да се противопостави на озверелите мохамедани. Той забранява на слугите си да бият момъка, а когато турците искат за него смърт, отговаря: „*Тъй като хвали своята вяра, а не приема нашата, затова ли да го изговорим?*“ Иска да бъде справедлив и заявява, че от Георги не е чул никаква хула. А когато не може да се противопостави на натиска на измаилтанското множество, съдията се подчинява на волята му, но без да е убеден в справедливостта на наказанието. „*Нека грехът за него легне върху вас и вашите души*“, казва той, както Пилат пред евреите. Очевидно в образа на съдията и в протичането на процеса оказват влияние, от една страна, самата действителност, а от друга, евангелският разказ за осъждането на Христос.

Третата среща на Георги с мохамеданския свят е кулминацията на сблъсъка между християнския и мохамеданския елемент. Това е контактът на Георги с

фанатизираната турска тълпа. Тази връзка започва още при съдебния процес. В него тълпата играе значителна роля, тя определя изхода на процеса, но пряката връзка между нея и Георги още стои на втори план. Конфликтът между Георги и турското множество става основен при мъчението и смъртта на героя. Тук образът на Георги се доизгражда пак чрез протиповоставянето на нравствена основа, но контрастирането е на друго равнище. – не между отделни личности, а между християнския и мохамеданския народ. На едната страна стои Георги, поддържан морално от християнското множество и от християнския свещеник, на другата страна е турската тълпа. Мохамеданите са жестоки, невъзпитани, зли. Те препъват вързания и беззащитен младеж, плюят го, викат „ със силен глас ”, скърцат със зъби, нахвърлят се върху него „ като вълци ”, готови да го разкъсат, удрят го по лицето, после неколккратно го блъскат и изваждат от огъня, за да страда по – дълго. А Георги се моли за сила, не обвинява никого, продължава да бъде верен на своята вяра, проявява поразителен стоицизъм и благородство. Жестокостта не е в състояние да сломи духовно силния герой, който живее с мисълта, че истината е на неговата страна, че той отстоява правата религия.

Интересен образ в житието е и този на разказвача – поп Пейо. Той обича момъка и взема живо участие в неговата съдба. Затова има искрено желание да го спаси от смърт; среща се със съдията, предлага подкупи, но в същото време има ясното съзнание за обществения ефект от героичното му поведение. Ето защо, когато вижда безизходността на положението, той го съветва да бъде твърд и да не прави никакви компромиси. Поп Пейо е духовен баща на Георги, негов крепител в трудните часове, български свещеник, който бди за чистотата на вярата, следователно и за народността. За него една героична смърт е по – важна от едно телесно спасение, защото дава възможност да се правят изводи за крепкостта и истинността на вярата. В края на творбата поп Пейо с гордост казва на съдията: „... *днес Георги умря за нашата вяра заради Бога* ”. Тази мисъл действувa силно на агаряните и остава като завет на християните. Всъщност тъкмо затова поп Пейо написва житието на Георги, за да покаже предимството на християнската вяра и да посочи пример как тя трябва да се брани. Творбата има обществен смисъл и патос, тя се явява особено актуална за времето, когато помохамеданчванията зачестяват. Писателят се възправя като борец срещу асимилацията.

Житието на поп Пейо е изпъстрено с разнообразни диалози – на места изкуствени, но другарде живи и интересни. Като изключим идеализацията на главния герой – така естествена за житийния жанр, писателят разказва правдиво, с реалистични подробности и обяснения. Творбата е художествено отражение на един миг от онази голяма и драматична борба между поробители и поробени, продължила няколко века и завършила с освобождаването на българската народност от османско иго.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Житието на поп Пейо е написано, в схемата на мъченическите жития, но бележи и отклонения от традицията. За първи път в него като светец мъченик се явява защитник на християнската вяра против опитите за помохамеданчване – една актуална, общественозначима тема. При това за пръв път в славянската агиография героят е най – обикновен човек от народа, светско лице, занаятчия, който няма преки заслуги към църквата. Георги Софийски до края на живота си остава светско лице, което излиза от народа и е подкрепян от народа в борбата за отстояване на вярата.

Сравнено с житията от предходните епохи, житието на Георги Софийски от поп Пейо показва правдивост в изображението. Дори моменти, които биха могли да се представят като чудеса, авторът обяснява, навлизайки в лабораторията за правене на чудесата. Открадването и пренасянето на останките на Георги се

схваща от простолюдието като чудо, защото никой не е виждал как е станало това, стражата е заспала. Поп Пейо използва това настроение, той не опровергава мълвата, а я потвърждава, за да издействува от съдията свободно и достойно погребение на мъченика. За читателя обаче не остава никакво съмнение – тук няма чудо, а добра организация на християните. Житието показва сближаване с живота – белег за развитието на житийния жанр по посока на една съвременна биографичност.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Георги Чавръков 1974г. „Български манастири“

[2] Даскалова, А. Райкова „Грамоти на българските царе“с.,2005 стр.47/3.

[3] История на средновековната литература издателство „Изток-Запад“, 2008.

[4] Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия по Стара българска литература. Виж: <https://sites.google.com/site/linalecheva/сpec-pedagogika-na-obucenieto-po-bece/ucebni-programi-konspekti/stara-blgarska-literatura>

За контакти

Снежина Молдованова, спец. “Педагогика на обучението по български език и чужд език” (френски), I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, е-mail: smoldovanova@abv.bg

Гл. ас. докт. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ е-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Състояние и развой на историческата книжнина

автор: Преслава Павлова

научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева

Abstract: *In the new cultural-historical situation, in XIII in., increasing extremely of the need for lumpygichescu books to serve practice in English [harr]they churches. That is why cmonemueemo is characterized, on the one hand, with an intensive process of restoring the ancient Bulgarian housing of bogoslužebni and Monasheski texts, and on the other hand, with the introduction of new elements and texts in it. Begins active processing of stored lumpygichescu and paralumpygichescu bands from IX-X century.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Вторият период от развитието на старата българска литература започва с освобождението на българската държава. Бихме очаквали, че след тежките години на чуждия политически гнет ще настъпят благоприятни времена за културното развитие на страната и ще се създадат условия за по-нататъшния напредък на българската литература. Обаче историческите факти показват друго-българската литература се развива бавно, трябва да преодолява многобройни пречки и през XIII в., не се създават никакви забележителни произведения. От този период до нас достигат твърде малко литературни паметници; вероятно голяма част от тях са унищожени от междуособиците, чуждите нашествия, войните и т.н. Засега картината на литературния живот през XIII в. е твърде бедна. Съживяване се забелязва едва през XIV в., когато се явяват няколко значителни фигури на културни и литературни дейци.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Възстановяване на българската патриаршия

Втората българска държава обхваща времето от въстанието на Асен и Петър против византийската власт в 1185-1187 г. до установяването на османско господство върху българските земи в 1393-1396 г. В продължение на два века българската литература и култура бележат изключителен подъем, който оставя значителен отпечатък върху цялостното развитие на славянските литератури и култури. Безспорно е, че основите на този подъем се формират през XIII в.

Асеневци изграждат политическа програма, насочена към завоюването на първенстващо място на Българската държава на Балканите. Нейната цел се определя като *renovatio imperii*. След коронацията на Петър (1186 г.), който приема титлата „цар“, успешно продължават действията на Асеневци за обединение на голяма част от българските земи, принадлежали към Първото българско царство (Тракия, Македония, Мизия, Добруджа и откъднуавските области). Три са основните фактори за нейното осъществяване - укрепването на царската институция, наличието на политически център (столицата Търново) и възстановяването на Българската патриаршия.

Резултатите от политическата програма се проявяват след падането на Константинопол в ръцете на латините в 1204 г. и възникването на Латинската империя в съседство с България. Цар Калоян (1197-1207 г.) оставя трайна следа в историята както с дипломатическата си дейност, така и с военните си действия. Чрез умела политика той успява да постигне договореност с папа Инокент-тий III, според която след сключената уния българският владетел придобива титлата „крал“, а българският църковен глава - титлата „примас“. Иван Асен II (1218-1241 г.), който се провъзгласява за „цар на българите и гърци“, достига върха в реализацията на политическите цели на първите Асеневци. По време на неговото управление границите на царството се простират до трите балкански морета и далеч отвъд

Дунав. Той не само разширява територията и утвърждава позициите на България на Балканите, но през 1235 г. извършва и друг важен акт - възстановява Българската патриаршия, която легитимира България като център на православие.

Разказ за Зографските мъченици

След освобождаването на Византийската империя от властта на латинците, на византийския престол застанал Михаил VIII Палеолог (1260-1282). През април 1204 г. рицарите от четвъртия "кръстоносен" поход превзели Константинопол и създали Латинска империя. Византия била под властта на латинците до 1261 г. През лятото на 1261 г. на Михаил VIII Палеолог се удало да отвоюва Константинопол и да възстанови Византийската империя.

По това време империята била заплашвана от арабите откъм Мала Азия, а също и от завоевателните намерения на папския Запад. Тогава Михаил, вместо да възложи на Господа своето упование, намислил да прибегне към съмнителното "застъпничество" на папата, с цената на отстъпление от Бога и от светото Православие. Той решил да угодничи на римския първосвещеник и да приеме неговата ерес. С ласкателства и заплахи склонил част от константинополското духовенство да поддържа неговата линия и в края на юни 1274 г. в Лион пристигнала византийска делегация. На 6 юли тя подписала позорната Лионска уния, с която императорът и неговите съмишленици сред клира признавали върховенство на папата и се съгласявали с ереста му.

Но православният народ не приел унията и осъдил императора. Тогава той се опитал да я въведе насилствено и подлагал на смърт всички в столицата, които я осъждали. През 1278 г. издал и указ - унията да се въвежда чрез всякакви насилствени мерки. Въпреки това нито заплахите му, нито насилията му имали успех. Православният народ твърдо държал за светата вяра, а още повече се възпротивили на императора светогорските монаси. Те изпратили послание до него, в което доказвали, че нито претенциите на папата за "главенство", нито поменаването му в църквите, нито извършването на светата Евхаристия с пресен хляб, нито прибавката към Символа на вярата "и от Сина" могат да бъдат допуснати. Молели го да пребъдва в онова учение, което е приел от светите отци на Църквата.

Във връзка с тези събития във Византия дошли папски пратеници, за да проверят дали унията се прилага, а междувременно отишли и на Атон. Ето какво се разказва за това. "Причината за станалите злодейски убийства на Атон беше законопрестъпният и нечестив Палеолог, този нов Навуходоносор". По волята на императора скитници кръстоносци, изгонени от Палестина и наели се да служат като придворни войници във Византия, се нахвърлили с всичката си злоба върху зографските монаси.

Игуменът Тома накарал по-малодушните да се скрият някъде по планинските пещери. А той с 21 монаси и 4 миряни се заключили в манастирската кула. Кръстоносците подпалили кулата от всички страни. Затворените вътре 26 защитници на Православие то загинали сред пламъците.

Това се случило на 10 октомври 1284 г. Не са известни имената на четиримата миряни. Известни са само имената на монасите: Тома, Варсануфий, Кирил, Михайл, Симон, Иларион, Яков, Иов, Киприан, Сава, Яков, Мартиниан, Козма, Сергей, Мина, Йоасаф, Йоаникий, Павел, Антоний, Евтимий, Дометиан и Партений. От всички само монах Партений не загинал в пламъците, а паднал от кулата. Той живял още 30 дни и така имал възможност да разкаже всичко на завърналите се по-късно в манастира братя. През 1873 г., за да не рухне кулата, монасите я съборили сами, като издигнали на нейно място паметник. Осветили го на 10 октомври.

Народностно-патриотични тенденции

Берлинският сборник, от XIII в. е един от най-ранните запазени сборници с разнообразно съдържание, които нямат устойчива подредба на статиите, а по-скоро текстовете са групирани според тематичен принцип. Известният Берлински сборник от самия край на XIII или началото на XIV в. (намерен от Бук Караджич, днес в Берлинската държавна библиотека, № 48) е забележителен представител на този тип ръкописи, вероятно предназначени за извънслужебно четене.

Берлинският сборник има едно частично копие от XVI в. (Гилф. 42 от РНБ), което помага за идентифицирането на неговия български архетип. В съдържанието на сборника са включени съчинения, разнообразни по жанр, тематика и функционално предназначение. В началото са поместени дидактични и църковно-правни материали (изълповелъ скдтахъ ютьць в вълнцвмъ пости), епитимийен номоканон, наставления за духовно усъвършенстване към свещениците и към добрите християни и др. Голяма част от текстовете имат старинен произход и възхождат към преводи от времето на Първото българско царство.

В съдържанието преобладават преводните апокрифни съчинения - Апокалипсисът на Йоан Богослов, Въпросите на Йоан Богослов към Авраам на Елеонската планина, за образа и нрава на Богородица и на Исус (извлечение от Житието на Богородица, съставено от презвитер Епифаний), Откровението на Методий Патарски и др. Наред с това са включени катехитични произведения като тълкуванията на евангелските притчи (извлечение от двата ранни превода от X в., вж. Катехитична литература от IX-X в.) и притчата за тялото и душата. Интерес представляват текстовете с апотропейно-магичен характер, например изброяването на 72-те Господни имена, някои гадателни книги (Коледник) и др.

Сред оригиналните съчинения, включени в сборника, се откроява Повестта за кръстното дърво на поп Йеремия и преправката на За буквите от Черноризец Храбър (т. нар. Втора апология на славянската книжнина). Без съмнение сборникът е възникнал въз основа на различни извори, подбрани в съответствие с интересите на читателите и слушателите. Анонимният съставител не само е преписал популярни творби на старата българска литература, но е проявил активно отношение към текста на произведенията. Към такова заключение насочват наблюденията на върху преработката на творбата За буквите на Черноризец Храбър, петте патерични разказа, поместени в сборника. Твърде вероятна е догадката на Св. Николова, че ръкописът е бил приготвен за някой заможен българин от „опитен книжовник, притежавал обширни познания и буден ум“.

Драголов сборник

Сборникът на поп Василий Драгол (№ 632 НБ, Белград) от XIII в. е сръбски по произход, но в редица текстове, преписани в него, са запазени следи от български протограф. В съдържанието на сборника са включени разнообразни по жанр и предназначение произведения, които говорят за интересите и вкусовете на книжовника-съставител. Е. Георгиев го определя като книга, в която „от една страна се оглежда широко народната съдба и от друга, се доближава до народното мислене, до народния духовен живот и до фолклора“ (Георгиев 1977: 281). Основание за това заключение са както пророческите съчинения, поместени в сборника, в които е отделено широко място на актуални исторически събития на Балканите, така и големият брой апокрифни творби - повести и разкази, гадателни книги, молитва и др. Съставът на сборника на поп Василий Драгол (както и Берлинският сборник) е резултат от избор на различни статии от няколко източника и е писан в продължение на дълго време. Основният принцип, който е следван от книжовника, е тематичният - пстрият и разнообразен жанров материал е подреден въз основа на обща тема или сходна форма на текста. Кратките по размер статии, които в някои случаи представляват извадки от по-големи произведения, съжителстват с тематични цикли от цялостно представени съчинения. „Справочният“

характер на голяма част от текстовете или пък тяхното практическо предназначение (например Сисини-евите молитви против тресавици, включени в началото на ръкописа) показват един нов тип енциклопедизъм през XIII в. - но не в богословско-догматичен, а в прагматичен план. Низовият характер на подобен тип антологии е всепризнат факт, като

същевременно се приема, че съставът му има несъмнена връзка с папенетичната и пророческата литература от X и от XI-XII в.

Сборниците със смесено съдържание от XIII и самото начало на XIV в. показват дългия живот и популярността на апокрифната книжнина в българските ръкописи. Съставът им без съмнение свидетелства, че в продължение на почти четири века апокрифите са се включвали сред душеполезните четива за извънбогослужбна употреба, без да се прави разлика между канонично и неканонично. Разгледаните сборници могат да се характеризират като прототипи на сборниците със смесено съдържание през Късното средновековие, в които тази традиция продължава.

Слово за Сивила и Слово на нашия господ Исус Христос

Апокрифните творби Слово за Сивила и Слово на нашия господ Исус Христос, които датират от XIII в., имат гръцки произход, но българската намеса в тях е много чувствителна. Може да се говори за основни преработки, в резултат на които са се получили нови български апокрифи с патриотично звучене. И в двете творби на българския народ е отредено предно място и му е дадена бляскава характеристика. Никой народ не е по-положително представен от българския. В "Слово на нашия господ Исус Христос" е определено челно място и на българската книга. Най-после и в двете творби е посочена положителната роля, която българският народ има да играе. В "Слово за Сивила" се казва почти същото, което четем и в "Слово от Кирил Философ": "те ще предадат на бога правата вяра повече от всекиго на света"

Влиянието на апокрифите не засяга само народни анонимни автори, каквито са създателите на споменатите български творби от XII- XIII в. Те оказват известно въздействие и върху високо образовани писатели, които навярно са познавали индексите и са знаели кое е позволено и кое е забранено.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

През XIII в. се очертава тенденция към документалност в оригиналните и в компилативните произведения. Доказателство затова са както летописните разкази за възстановяването на Българската патриаршия и за събора против богомилите през 1211 г., така и историческите сведения, които се съдържат в разказите за пренасяне на мощи (*Разказа за пренасяне на мощите на св. Петка Търновска*) и за мъченическият подвиг на Зографските мъченици. Отзвукът от актуални исторически събития е водещ и в историко-апокалиптичните съчинения. В общите насоки на книжовния процес се набелязват наченките на Търновската книжовна школа, чийто разцвет настъпва през XIV в. Панорамата на отделните жанрове показва непрекъснатостта в развитието на литературата от Първата и от Втората българска държава.

Може да се обобщи, че през XIII в. се набелязват ярки свидетелства за тенденцията към културно единение на балканските народи, което се превръща в една от водещите характеристики на следващото столетие.

През XIII в. химнографията бележи нов подем, предпоставен от по-благоприятни културно-исторически фактори. Освободената българска държава възвръща своята официална църковна институция, а редом с това започва. и активно обновяване и изграждане на църкви и манастири. Създава се утвърждаващ българската държавност пантеон, в който влизат светци, чиито мощи са пренесени в новата столицата Търново.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Петканова, Д. Българска средновековна литература. В. Търново, 2001.
- [2] Божков Д. История на българската литература, Т. I, с. 254-266;
- [3] Милтенова А. Старобългарска литература, Абагар 2003;
- [4] Свети 26 зograфски мъченици. В:
- [5] http://www.pravoslavieto.com/life/10.10_sv_26_zografski_machenitsi.htm
- [6] <http://bg.wikisource.org/wiki/>
- [7] <http://www.bg-history.info/?p=statia&statiaid=972>
- [8] Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия по Стара българска литература. Виж: <https://sites.google.com/site/linalecheva/spec-pedagogika-na-obucenieto-po-bece/ucebni-programi-konspekti/stara-blgarska-literatura>

За контакти

Преслава Павлова, спец. “Педагогика на обучението по български език и чужд език” (френски), I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: presl_8@abv.bg

Гл. ас. докт. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев”, e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Конфликти, характери и ренесансови идеи в Шекспировия „Крал Лир“

автор: Десислава Тахнева

научен ръководител: гл. ас. докт. Галина Лечева

Annotation: In his drama "King Lear" by William Shakespeare reveals all its glory on the playwright, a philosopher, a perceptive writer and historian, who can not only refers to its modernity, but looks towards the future. This is the most heartbreaking of all Shakespeare's tragedies, because it reveals the human tragedy at all.

Key words : Renaissance, power, father-child conflict, dramatic conflict, tragic hero.

ВЪВЕДЕНИЕ

Най-забележителните постижения на испанската ренесансова литература са в областта на романа и драмата. В Англия в края на 16 век и през първата четвърт на 17 век драмата и театърът достигат висоти, увенчавани от гения на Шекспир.

В своята драма „Крал Лир“ Уилям Шекспир разкрива цялото си величие на драматург, на философ, на проникателен писател и историк, който умее да визири не само своята съвременност, но отправя поглед и към бъдещето. Тази драма е израз на противоречията на епохата, която е и негово собствено противоречие в мирогледа.

Шекспир пише „Крал Лир“ в началото на 17 век през 1605 година. За него това е доста успешен опит да осъвремени мотиви от легендарното минало на Британските острови. Сюжетът на „Крал Лир“ е бил широко популярен в началото на 17 век посредством поемата на Спенсър „Кралцата на феите“. „Крал Лир“ е една от най-мрачните и потискащи Шекспирови трагедии. В нея добродетелта и доброто се оказват безпомощни пред силите на злото, анархията и порока.

Шекспир успява да убеди аудиторията си, че вижда живота в неговата цялост и взаимна обусловеност, в неговото единство, но и в неговите противоречия и конфликти. Той знае например с цената на колко мъки се изкупува прогресът на човечеството. Тази сложност на епохата, написала кървави страници в историята си, но същевременно и наситена с опияняващи страсти за власт, богатство, радости, разрушителна и творческа дейност, воля за самоутвърждаване, намира дълбок израз в трагедията му „Крал Лир“.

В тази своя пиеса Шекспир изгражда един неповторим, шекспировски трагизъм, отличаващ се с мащабност. Този трагизъм чрез характеристиките и конфликтите между тях разкрива велики процеси с епохални измерения. Ходът на голямото време е водещата линия в Шекспировата трагедия. Великият английски драматург успява да се издигне до трагизма на късния ренесансов хуманизъм. **Шекспировата трагедия е трагедия не само на своето художествено време – тя е израз и на трагизма на Ренесанса като интензивна и страстна историческа епоха.**

ИЗЛОЖЕНИЕ

Класическата драма още от времето на античността се основава върху правилото на спазване на **единство на време, място и действие**. Действието трябва да се развива по плавна линия, неизменно насочено към развързката и преди всичко към провала на негативното.

Линията на действието в бароковата трагедия има резки обрати, сюжетната линия е по-раздвижена. Фабулата се развива в много отделни действия, които имат свои кулминационни точки. Постоянните промени, редуването на безизходност и надежда, подготвят читателя /или зрителя/ да приеме нещастията с примирение пред неумолимостта на съдбата.

Трагедията на Шекспир „Крал Лир“ изисква трета линия на представяне. Неговата драма няма ограниченията на класицизма. Пренебрежението към установените правила обаче не е пълна освободеност, драматургът се подчинява на свои закономерности: постигане на максимална театрална ефективност чрез умело засилване и отслабване на напрежението. Трагедията „Крал Лир“ е живо раздвижена, защото умело водената фабула съумява да държи зрителя в постоянно напрежение. Стремехът към идеална линия на действието обаче не е самоцел. В тази драма е съществена почти пълната успоредност между двете фабули, пред която дребните отлики бледнеят. Глостър се обръща против верния си син, както Лир - против своята дъщеря, макар не от старческо твърдоглавие, а вследствие клеветите на незаконния си син. Както Лир, той среща само неблагоприятност от облагодетелствания Едмунд, който го издава като предател на новата кралица. За наказание му изваждат очите и го пращат като Лир да се лута из пустошта. И там той вижда без очите си по-добре, отколкото когато е бил с тях, и стига до размисли, съвсем подобни на Лировите, за несправедливото разпределение на богатата в този свят, като накрая умира щастлив в прегръдките на истинския си син. Тази пълна успоредност създава у нас впечатление за един свят, в който такива неща са нормата, в който всички стари, установени връзки и ценности - почит към старите, любов между близките, благодарност, вяност - са загубили значението си и в който съществува само голямата себичност.

Трагедията започва с идилична картина в двореца на крал Лир, който е решил да подели владенията си между своите три дъщери. Приказната атмосфера скоро прераства обаче в състена картина на Шекспировото време, епохата на кризата на ренесансовия хуманизъм, на страдания и неволи за стотици хиляди хора.

Двете му по-големи дъщери (Гонерила и Регана) са вече омъжени, но Корделия е много повече търсена за жена, отчасти понеже е любимката на Лир. Когато той се опитва да раздели кралството си между трите си обожавачи го и ласкаещи го дъщери, планът пропада. Корделия се отказва да участва в надпреварата от ласкателствата с по-големите си сестри, понеже смята, че така ще опорочи истинските чувства, които изпитва към своя баща. Но Лир, засегнат от поведението, разделя дяла между Гонерила и Регана. Корделия е изпратена в изгнание:

*Добре тогава! Нека прямотата
ти бъде зестра! Чувай ме, кълна се
на слънцето в свещения светлик
във таинствата нощни на Хеката,
във звездните влияния, които
ни раждат и убиват: аз от тебе
оттеглям бащинство, родниство, близост
и обявявам те за чужденка
в това сърце, дордето то е живо!
От днес нататък варваринът-скит
и оня, който своя глад засища
с плътта на рожбите си, ще ми бъдат
еднакво сродни, близки и любими
със тебе, моя някогашна дъще! [1]*

Въпреки, че е оставена без наследство и изгонена, кралят на Франция се оженва за нея, защото оценява нейната искреност и отчасти защото това му дава повод да нахлуе в Англия с цел да я вземе. Основната тема е властолюбието у героите в трагедията „Крал Лир“, които са узурпатори на кралския престол. Пътят им към властта е осеян с трупове, а управлението им е кърваво. Основния конфликт е между любов и дълг /чест/.

Не става въпрос само за това, че един баща изведнъж се обръща против

любимата си дъщеря и я изгонва от дома си само защото тя не е искала да каже публично, че го обича по-вече от всичко на света, или затова, че тя, обичайки го наистина, не се опитва дори да намери тактичен изход от положението, а като че ли се стреми да разяри баща си, най-сетне случаят е бил регистриран в историята като факт, и Шекспир го е приел като такъв. Нито пък става въпрос за това, че друг баща моментално дава вяра на най-ужасните клевети против своя син, без изобщо да провери нещата, за това, че доскорошният крал на страната е като че ли напълно зависим от милостините на своите дъщери, за това, че тези дъщери проявяват не само нехайство, но и една с нищо немотивирана садистична жестокост спрямо него, за това, че един въпрос като този за кралската свита отприщва у Лир изведнъж такъв емоционален порой. Такива неща могат да ни смуцават, както са смуцавали Толстой, само ако си затваряме очите за кошмарната атмосфера на трагедията като цяло. Този свят, едновременно прадревен и съвременен, е изобщо свят на лудите, пример на хаоса, който ще настъпи, когато моралните задръжки загубят своята сила. На лудите, защото само те виждат ясно и говорят открито. Това започва още с ролята на шута, смахнатото момче, което непрекъснато с жестока подигравателност натяква на Лир грешката му и което може безнаказано да му говори истината именно защото е лудо.

*Тоз , който ти е казал:
„Предай ми трона свой!”,
сложи го тук, до мене!
Ела, уж ти си той!
Сега глупаци двама
стоим – горчив и благ-
и разликата в туй е,
че ти си без каплак! [2]*

В „Крал Лир” постепенно се консолидират две групи от персонажи, персонифициращи доброто и злото. Към първата се отнасят крал Лир, Глостър, Едгар, Корделия и Кент, втората е съставена от Едмънд, Гонерила, Регана и Корнуолският княз. Борбата между добрите и злите е само една странична линия и в никоя друга драма доброто не се показва така вяло, слабо и безпомощно. Ако то все пак побеждава накрая, това е по-скоро, защото самото зло се е обърнало против себе си и се е самоунищожило, а не защото доброто се е оказало по-силно. Истинското тържество на доброто обаче се крие тук не във външните събития, а в това, което става в душата на Лир.

Действието у Шекспир винаги е разнообразно и пълно с различни зрими конфликти. В трагедията „Крал Лир” има сцени с двубой /между Едгар и Освалд/ и битки /между Англия и Франция/, а на финала много трупове /крал Лир, Корделия, Регана и Гонерила/. Въпреки външната раздвиженост обаче централният конфликт е в душата на героя. Любимият конфликт на бароковата драма е между любов и дълг, т. е. между вътрешния нагон и нормите, наложено отвън, от обществото. Шекспир интериоризира този конфликт, който вече е не просто противоречие между чувство и разум, а между два еднакво силни импулса (мотивирани сложно и от рационалното, и от емоционалното начало у човека), между които героят така се раздвоява, че губи, поне временно, самоличността си и дори достига до пълно умопомрачение /крал Лир/.

Героите на Шекспир се идентифицират трудно, защото болките им са по-конкретни, а характерите им: по-особени, може би и защото са по-малко загадъчни. Преди всичко те са много по- силни личности, зрели мъже /крал Лир, граф Кент, граф Глостър, Едгар/, които са постигнали много в живота, хора, на които се учудваме, но мъчно можем да съчувстваме.

Неблагодарността, безчовечието на дъщерите на крал Лир /Регана и Гонерила/ се представя като нещо всеобщо, като израз на страшната тиня, в която тъне човечеството. Двете му дъщери се самоунищожават заради злините си.

Лир изгубва ума си, но връзката със стария Лир и със страданията му не се загубва, макар че когато лудостта го напуска, той вече не е същият Лир, който мисли само за себе си и за своята важност. Борбата в неговата душа между силите на мрака, меланхолията и собственото му „аз“ го е изтощила, но същевременно го е преродила. Лир е вече слаб и жалък старец, но той се е пречистил от егоизма си, в него се е извършило едно душевно развитие.

Той е обхванат от нещо, което се разраства така, че застрашава самите устои на неговата личност и го докарва не само до прага на лудостта, но и отвъд него. Но у тях това начало е нещо дошло или всадено отвън, а у Лир гневливостта е съществувала открай време в душата му. Докато е бил всевластен крал и всички са треперели пред него и бързали да изпълнят безпрекословно всяка негова прищявка, тази гневливост се е държала в граници и не е имала възможност да се проявява много силно. Но тя се е подхранвала все пак от раболепието на околните и чрез нея той винаги си е налагал волята. Както казват дъщерите му, той слабо е познавал себе си, виждал е в покорството на околните потвърждение на собственото си величие. Но веднъж отказал се от властта, той трябва да открие, че могъществото му е било само в кралските му атрибути, че сама по себе си волята му е немошна. И на това откритие той реагира по обикновения си начин: с гняв. Гневът му става толкова страшен, че съперници дори с природните стихии и надвиква гръмотевиците. Но при тази буря - отражение на бурята в душата му - настъпва една промяна у него. Той се досеща, че и други зъзнат и страдат покрай него - най-напред за шута си, измръзнал и изплашен, но после и за хилядите хора без подслон, за които такива неволи не са изключение, а част от битието - и се упреква, че като крал твърде малко е мислил за тях. А излишествата на богатите биха стигнали за нуждите на бедните. Под напора на своите нещастия, на физическото изтощение и на новите мисли, които почват да го озаряват, той полудява, но, луд, Лир разбира нещата по-добре, отколкото когато е бил с ума си. Той почва да се запитва, кой е той и какво изобщо е човекът? Сваля от него изкуствените му прибавки и какво остава? Едно голо, чаталесто животно. И той, който по-рано е искал да утвърди достойнството си със стотина рицари, сега иска да съдере дрехите от тялото си, за да стане не крал, а човек. Сега той разбира, че дрехите и санът, който те означават, са това, което създава различията между хората, че между крадеца и съдията, който го осъжда, между проститутката и стражаря, който я шибя със своя камшик, таейки похот в душата си, разликата е само в положението, и че при други условия съдията би могъл да бъде крадецът. Така, за разлика от другите герои, които трябва да изхвърлят от себе си едно чуждо начало и да възстановят истинската си личност, Лир трябва да изхвърли част от себе си, да се възроди и да стане друг човек.

Лир, като личност остава сравнително мъглява фигура, за Шекспир е по-лесно да представи характера в развитие. Само една черта се запазва у него като постоянна, царското му величие, и дори то бледнее всякаш в последните сцени с Корделия, където се вижда само човекът, слаб, смирен, безпомощен и нищо повече. Но образът в душата на Лир убеждава, защото е представен не като нещо внезапно, а като едно бавно развитие. Той е герой на раздвоението между силното и слабото начало у човека – това раздвоение прави образа динамичен и го представя в процес на развитие. Вътрешната борба на героя, играеща решителна роля за изграждането на характера, има за свой идеен паралел един извлечен външен конфликт: борбата между доброто и злото. Злото е представено в различни аспекти: като язва, която се разраства и заразява всичко наоколо като нещо хищно и чудовищно, което накрая като не намира други жертви, се обръща против себе си и се самоунищожаваше /Гонерила и Регана/, или като зародиш, който, ако получи възможност да покълни,

унищожава целия човек. И тези аспекти са дадени не само чрез драматичното действие, те са изразени и в повтарящите се смислови редици от поетични образи – видения: хищни зверове и морски чудовища.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

„Крал Лир“ е най- покъртителната от всички Шекспирови трагедии не само защото най- жестоката, но защото представлява трагедията на човека изобщо.

Злото е действителното начало в трагедията, доброто е някак странно беззащитно. Персонажите, възплачващи доброто, често пъти дори не съзнават опасността, която ги застрашава. Все пак трагедията е оптимистична, защото, макар добрите герои да страдат и най- често да загиват, доброто като идейно-ценностен принцип триумфира и злото бива отстранено, давайки възможност за едно позитивно бъдеще.

Едно достоинство на Шекспировата драма е богатството и сложността на характерите, структурирани като единство от разнородни черти, характерни детайли, което ги прави жизнени и убедителни. В този смисъл неговите образи функционират и като типове, и като характери.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Цитат (I действие, I сцена) ,стр.42

[2] Цитат (I действие, IV сцена) , стр.66

[3] Шекспир, Уилям. Трагедии, II том, София, 1974, стр.5-стр.15, проф. Марко Минков

[4] Хаджикосев, Симеон. Западноевропейска литература, I част, София, 2000, стр.232,445,588,624-630,642,700,717

[5] Виж: <http://www.referati.org/shekspirovata-tragediq-kral-lir/10374/ref/p2>

[6] Лечева, Г. Разработки за семинарни занятия по АЗЕЛ. Виж: <https://sites.google.com/site/linalecheva/spec-pedagogika-na-obucenieto-po-bece/ucebni-programi-konspekti/antica-literatura>

[7] Лечева, Г. Западноевропейска литература (записки за семинарни занятия. Силистра. 2008.

За контакти

Десислава Тахнева, спец. “Педагогика на обучението по български език и чужд език” (английски), I курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: iaminloveinamor@abv.bg

Гл. ас. докт. Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: Glecheva@fs.ru.acad.bg

Бай Ганьо и Щастливеца

автор: Мариела Веселинова

научен ръководител: доц д-р Румяна Лебедова

Abstract: *'Bai Ganyo' is one of the most popular books. The report present the difference between the personalities of the Bai Ganyo and his author. There are different views on similarities and differences between them. Someone thinks that they are one person but most of the critics thinks that they are two different people with different personalities.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Най – популярната творба на Алеко Константинов е „Бай Ганьо“. Това заглавие се превръща в нарицателно име и за мнозина извън границите на текста, то дори назовава явление в социалния живот, защото байганювщината е реално съществуваща и днес. За съжаление някои от неговите съвременници простодушно и простовато назовават с това име и самия автор. Но идентифицирането на автор и герой е нелогично и нелепо, въпреки че са органично обвързани.

Чрез Алековото произведение се осъществява и се изразява съдбовната връзка и противоречието между автор и герой. Бай Ганьо и Алеко Константинов представляват два противоположни типа светоглед, ценностна система и поведенчески модел. Това противоречие между възрожденските идеали на автора и средата, в която се намира героят, представя двамата като антиподи. Само духовната чистота, обаянието и силата на Щастливеца могат да се борят с пошлостта, материализма и егоизма на Бай Ганьо. Такива остават те и в българското културно съзнание, което изгражда срещу мита за парвенюто бай Ганьо и мита за духовния аристократ – Алеко Константинов.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В своята статия Иван Шишманов („Алеко Константинов от едно ново гледище“) звучи най – категорично при представянето на двата образа като антиподи:

„Алеко се е обрисувал именно цял – целеничък в „Бай Ганя“. Само че трябва да постъпите като фотографа, който от негатива получава позитивния образ. Няма именно освен да вземе опакоето на бай Ганя, и ще имате Алека ...”¹

В статията двамата са противопоставени както физически и духовно, така и чрез отношението им към политиката. Алеко съвсем естествено е носел в себе си рядък и непостижим духовен аристократизъм. Представен е като обеднял благородник, идалго. Бай Ганьо не е знаел нищо за рода и семейството си, а Алеко Константинов - всичко. От малък е израснал в среда, в която идеалите, честта и гордостта са били много важни. Заобиколен е от потомци на последната българска династия на Шишмановци. Докато Бай Ганьо е представен като човек без биография – той се е намирал в среда, която е изпълнена с егоизъм и келепир. Героят е прост, груб, неучтив, нахален, а Алеко е неговата пълна противоположност – деликатна и срамежлива натура. Един напълно културен човек, вежлив и с мек характер.

„Думите вежливост и учтивост – казва Алеко на едно място – са новоприети от руски език; „деликатност“ е заета назаем от французите, а у нас най – подходящ за тия непонятни термини е „лигавене“. Тия меки, нежни, сърдечни обръщения, които характеризират отношенията на цивилизованите хора и които правят живота по – благ, по – приятен, са непонятни за бай Ганя. „Говори, както дал господ: Хайде де, ей, я чувай, заведи ме у дома.“ а какво ще рече то: „Моля ви се, имайте добрината, бъдете тъй любезен“ – какви са тия лигавения.“[1]

Диалогът между тях е невъзможен. Причината затова е, че говорят на различни езици. Речта на Бай Ганьо е експресивна, но бедна – той разчита на словесни комбинации от диалектизми, вулгаризми и чуждици и за по-голяма убедителност допълва смисъла с жестове, мимики, звуци – поти се, пъшка, кашля, секне се, оригва се, мляска, плюе, цъка, щрака с пръсти, удря се по гърдите, т.е. говори с езика на тялото, а не с езика на словото. Той е първосигнален, словесно немощен, примитивен тип, който залага на телесното. А езикът на Алеко е богат, емоционално нюансиран, наситен с мисъл, чувство и хумор, изразителен, защото той, като цивилизован човек, си служи повече с думи, отколкото с жестове. Той визира типа на образования и ерудицията, онзи, който съзнава, че словото има и подтекст и залага често на него. Скъперничеството е едно от характерните качества на Бай Ганьо, доведено до крайност, до болестно състояние. То е в съзвучие със способността му да търси келепира във всичко. Мнителен към всички и всичко, той подозира, че зад всяка дума и постъпка се крият задна мисъл и корист. Стремешт му към изгода на всяка цена го прави човек, лишен от принципи и скрупули. Неговият антипод – Алеко, впечатления за когото имаме от пътеписите и спомените на съвременниците му, е безкористен и щедър. Не е съществувало друго нещо, което да мрази толкова, колкото скъперничеството. Доверчив до наивност, благороден до самоотверженост, той извиква възхищение у Ив. Шишманов, който го характеризира така:

„Млад, образован, малко идеалист, повече мечтател, с любов в сърцето, с вяра в доброто, с надежда на бъдещето, той не беше още кален в действителността, в живота. Безгрижен до самозабравяне, непоправим оптимист, привикнал на всичко да гледа от добрата му страна, той беше доверчив до наивност, до глупост.“[2]

Такъв си остава Алеко и до смъртта си и може би точно тези черти го правят уязвим, та става жертва на политиканстващи примитиви – двойници на неговия герой. Една от феноменалните черти на бай Ганьо е, че има двойно битие – литературно и социално. Става така, че от живота той прескача в литературата, тъй като е образ тип, въплътил и обобщил основните тенденции на времето – 90-те години на 19-ти век, а после – от книгата прескача пак в живота и въпреки метаморфозите, продължава да битува и в обществения ни живот повече от век. Така авторът става жертва на собствената си рожба, която го надживява, без да възприеме нищо от създателя си. Може би затова Тончо Жечев сравнява Бай Ганьо със Санчо, който остава без Дон Кихот, един оръженосец без рицар, овца без пастир. За да съпоставим качествата им на политици, достатъчно е да видим как прави избори Бай Ганьо и как си ги представя идеалистът Иваница Граматиков, чийто прототип, по лично свидетелство, е самият Алеко:

„Хубава работа – казва Алековият герой на едно място. – Защо съм Ганьо Балкански, ако няма да зная и този занаят. Ти, господине, тури ме в която щеш околия и ми кажи когото щеш да ти избира. Едно магаре тури за кандидат, и магарето ще ти избира, майка му стара! Само дай ми околийския с жандармите и ми дай 1000 – 2000.“

„Свобода ли? На-а свобода! – се провиква на друго място. – Ще видят те в неделя една свобода, че ще помнят до живот. Хеле Граматиков, той, горкият, не е виждал от наши избори. Да му изпразят насреща ония ми ти влася, ония ми ти цигани с кръвясали очи, изпъкнали два пръста навън, ония пресипнали гърла, ония ми ти пояси до гуша, да му се облеят насреща, па да иде онзи глиган Данко Харсизина отзаде му, па да извика само: „Дръжте го ... Ли – бе – ра – ли! Конституция! На – а конституция.“

„Ами че ти бе, бай Ганьо, нали си уж либерал?“ – осмелява се да възрази Бочоолу в „Бай Ганьо прави избори“.

„Кой ти каза, че съм либерал? – пита строго бай Ганьо.“

„- Как, кой ми каза? Ами че не помниш ли колко консерватори си пердашил, колко си ги псувал, как да не си либерал? Не знаеш ли – ти сам каза, че даже на Иречека си се хвалил, че си либерал – възразява Бочоолу.“

„- Ей че си прост! – отговаря със снизходителна усмивка бай Ганьо. – Че какво като съм казал на Иречека, дума дупка прави ли? А бе, ахмако, че аз един Иречек ако не метна, кого ще метна?“ [3]

Според Бай Ганьо думите не са средство, с което можеш да си извоюваш място и позиции. Нито са критерий за честта на човека. Той си мисли си, че с тях не можеш да спечелиш борбата, затова търси по-сигурни начини – насилие, страх, подмяна, вероломство, подкупност. Той не подозира, че в цивилизованите страни думите правят не само дупки, а отварят цели пропасти между хората. Една дума може да стане причина за най – големите нещастия и за най – големите успехи. Тя може да създаде политическо бъдеще на някого, но може и да го разруши, защото единството между думите и делата е мяра за почтеност и за политически морал. Хамелионщината, която е същностна черта на бай Ганьо, там е недопустима. Героят е самоуверен в себе си и не допуска колебания, съмнения или алтернативи, за да не го помислят за много прост. Щастливца е скромен и като всеки интелектуалец – колеблив, поради някакъв максимализъм, самокритичен и самовизискателен, затова дълги години се е колебаел да излезе като самостоятелен писател, а да се включи в политическия живот. Тази скромност дълго време му е пречела да играе една по – видна политическа роля. Ако беше доживял партията му да дойде на власт, можеше доброволно да приеме поста на министър – казва Ив. Шишманов, но героят му е готов да заеме най – високото място в държавата без колебание, стига да му го предложат. Без скрупули и съмнение в собствените си възможности, защото за него и властта (най-вече властта) е възможност за келепир. Патриотизмът на Бай Ганьо се свежда до това да няма опасност за неговата важна персона. В този смисъл той е повече патриотар, отколкото патриот. Въпреки че има високо мнение за народа си, той не пропуска да изрази снизхождението и презрението си към своите сънародници, а и към представители на останалите нации, без изключение и славянските. Зад безрезервно то му възхищение от всичко българско се крие някакъв шовинистичен бабаитлък, който приема всичко българско безкритично, а отрича всичко чуждо неоснователно. В отношението му към своето и чуждото прозира остатък от робското мислене, което, ако и да има охранителен съхраняващ смисъл в условия на чужда политическа зависимост, в новата социкултурна ситуация е излишно и нелепо. Алеко Константинов е отворен за доброто във всичките му проявления и признава всичко положително и градивно както у българите, така и у другите народи. Той съзнава, че е необходимо ново отношение към утвърдените модели на поведение и проявява любознателност, толерантност и самокритичност, която не е лишена от самоуважение:

„- Ти намираш, бай Ганьо, всичко великолепно наредено в България. Белгия, Англия, Прусия нищо не са пред твоето отечество. А я погледни в каква мизерия тънеш, какъв си физически и нравствено нечистоплътен, колко си низък и страшлив, ориенталски неподвижен, умствено мързелив и пр.“

Двамата са пътешественици, но единият е пътешественик по душа, а другият се води от материалистични подбуди и желание за келепир, затова се налага усещането, че Бай Ганьо пътува като роб, прикован към дисагите си. У него също не липсва любопитство, но то е напълно сляпо към всякакъв род социални и културни ценности, подплатено с груб прагматизъм. За разлика от него, Алеко е свободен в пътешествията си, воден чисто любопитство и от духа си на пътешественик, който признава, че любимата му миризма е тази на параките и железниците, а мечтата му е да направи околосоветско пътешествие пеш. Той се отдава безрезервно на радостта от общуването с широкия свят, от допира с природата и културата. Така по време на пътуванията си се обогатява духовно. Пътуването за Алеко е акт на

свобода и възможност за самоусъвършенстване. Ако и повечето от изследователите на Алековото творчество да представят автор и персонаж като антиподи, има и различни мнения. Едно от тях е твърдението на Стоян Михайловски, който ги възприема като двойници:

„...Алеко...взима дебелацината си за анализ, мъглявата си фразеология за огледало и се провиква: - Вижте се! Вижте Ганьо не е позирал пред обектива на Алека, а е позирал сам Алеко. Това е автостудия и автостудия, в която няма никаква психология: жестове на един площадски маниак, който взема себе си за център на вселената, а своята кесия за влагалище на световната спестеливост...”¹

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Различните гледни точки очертават различни отношения към автор и персонаж, но независимо от това какви са те, Бай Ганьо и Щастливеца винаги ще съжителстват, така както в живота неразривно са преплетени бялото и черното, красивото и грозното, смешното и страшното, талантливото и бездарното, доброто и злото. Защото това са двете лица на живота. Това са вечни общочовешки типове, които едва ли някога ще се помират. А към кой от тях ще се приобщим или на кой от тях ще дадем превес чрез светогледа и в живота си, зависи от самите нас. В този смисъл те ще са неизменното изпитание и пробен камък за това прагматизмът или идеализмът определят житейския ни избор, насилието или смехът са силата, с която опитомяваме живота.

БЕЛЕЖКИ

- [1] Шишманов, Ив. Алеко Константинов от едно ново гледище. – В: Страници за Алеко Константинов. Варна, 1991, стр. 97 – 98;
- [2] Шишманов, Ив. Алеко Константинов от едно ново гледище. – В: Страници за Алеко Константинов. Варна, 1991, стр. 98 – 99;
- [3] Шишманов, Ив. Алеко Константинов от едно ново гледище. – В: Страници за Алеко Константинов. Варна, 1991, стр. 98 – 99;

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бенбасат, А. Между литературността, реалността и митологията. – В: „Европеецът” Бай Ганьо и светлият мит за Щастливеца. София, 2005;
- [2] Бенбасат, А. Proud to be Bulgarian! Вместо заключение. – В: „Европеецът” Бай Ганьо и светлият мит за Щастливеца. София, 2005;
- [3] Бешков, И. Двубоят Алеко – Бай Ганьо. – В: Словото. Варна, 1981;
- [4] Жечев, Т. Щастливеца и Бай Ганьо. – В: Въведение в изучаването на новата българска литература. София, 1990;
- [5] Игов, Св. „Бай Ганьо” и Бай Ганьо. Загадъчната творба за проблематичния българин. Пловдив, 2008;
- [6] Лебедова, Р. Карикатурата – смях до сълзи или смях през сълзи. Наличието на конфликт. – В: Изчерпани диалози. Слово и образ. В. Търново, 2001;
- [7] Неделчев, М. Двумоделността на „Бай Ганьо. – В: Страници за Алеко Константинов;
- [8] Ничев, Б. Алеко Константинов и „Бай Ганьо” – В: Страници за Алеко Константинов. Варна, 1991;
- [9] Славейков, П. Алеко Константинов. Спомени и бележки. – В: Страници за Алеко Константинов. Варна, 1991;

[10] Шишманов, Ив. Алеко Константинов от едно ново гледище. – В: Страници за Алеко Константинов. Варна, 1991.

За контакти

Мариела Веселинова Иванова, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език (английски), II курс, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал – Силистра, e-mail: mariela_ss@abv.bg,

Доц. Румяна Лебедова, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ e-mail: lebedova@abv.bg

Преображанията на Бай Ганьо

автор: Станимира Станчева
научен ръководител: доц. д-р. Румяна Лебедова

Abstract: *Bai Ganyo is a character who survives by hamelionskata essence. Anywhere, Bai Ganyo captures your body the entire area surrounding nego. Bai Ganyo has the ability to transform, but also create their own likenesses.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Никое друго произведение на българската литература не е пораждало толкова много недоразумения и спорове сред нашето общество, както книгата на Алеко Константинов. Никоя друга книга не е толкова популярна, толкова много четена и в същото време толкова повратно и противоречиво тълкувана през годините.

Епохата, в която се ражда литературния образ на бай Ганьо (90-те години на 19 век), гъмжи от негови двойници, подобия и копия. В тази епоха живеят Вазовите гороломовци, в нея съществуват Влайковите каменовци. В нея Гочоолу и Дочоолу тъпчат в краката си народа-страдалците от Мирчовия „Тъмен свят“. Това е същата епоха, в която Вазов изплаква своите „горчиви песни“, отправяйки предупредителни слова към „свободната“, но окована в „истински вериги“ родина. В тази епоха той създава образа на „сладкодумен гост на държавна трапеза“, на „практическият човек“, който е новият герой на времето, когато „линее нашто поколение“ без идеал и идол.... **В този смисъл образът на бай Ганьо е художествено обобщение на водещи тенденции в епохата.**

ИЗЛОЖЕНИЕ

Бай Ганьо е персонаж, който оцелява чрез хамелионската си същност. Мимикрията, травестията, имитативността са негова природа и той я изразява като се преоблича, изпълнява различни роли и се превъплъщава в много образи. В преобличането е скрит основният смислов механизъм на Алековия текст. Тази идея е заложена още в първото изречение на творбата:

Помогнаха на бай Ганя да сваля от плещите си агарянския ямурлук, наметна си той една белгийска мантия и всички рекоха, че бай Ганьо е вече цял европеец.[1]

В случая дрехата е знак - чрез алузията тя отвежда към смяна на политическите условия – ямурлукът извиква асоциация за турско робство, а белгийската мантия за Търновската конституция, която е правена по модел на Белгийската. Промяната на външността обаче променя ли същността или е само вид имитативност, която поражда илюзии?...

В „Бай Ганьо тръгна по Европа“ е акцентирано върху телесното присъствие на героя, което въпреки външното прикритие (редингот и вратовръзка) е доминантно, до болка осезаемо. Най-вече тялото представя „образа“ на Бай Ганьо, оттук и физическото, силовото дава обем на неговата характеристика. Още при първото представяне на външния му вид е изобразена неговата физическа мощ („широкоплещ“), а след това са дадени другите външни белези: „черноок, чернококс и дори чернокож господин със засукани мустаци, със скулесто лице, с бръсната поникнала брадица“. Чрез агресивността си, проявена на различни равнища, бай Ганьо иска да съхрани, да се отграничи, да запази целостта си. Тази агресивност се демонстрира чрез физическото му присъствие.

Където и да е, Бай Ганьо превзема с тялото си цялото пространство около него. За да се чувства добре превръща чуждото пространство в свое

„облагородява“ го по своему. Там където веднъж е било тялото му , територията е „усвоена“, тя е негова собственост: „аз що свят съм изръшнал“, „аз цяла Европа съм изходил“.

Тъй като агресивността и примитивизмът в характеристиката на бай Ганьо доминират, той в повечето случаи в Европа е показан в ситуации, в които задоволява телесните и физиологическите си потребности: яде, спи, ходи на баня, слиза на гарата, за да отиде до тоалетна, търси къде да преспи, подстригва се и се бръсне, готви, пие чай, влиза в най-тесни отношения с чужденците, когато демонстрира кулинарните си способности. Телесно-физическото присъствие на Бай Ганьо в Европа поражда големия конфликт между него и средата, в която попада. Той преоблича енергичното си и агресивно тяло, но сякаш все остава гол (в облечена Европа), все нуждите на тялото определят поведението му. Преобличането е факт, но всъщност то не се е състояло. Защото под европейските дрехи пак напират, енергично и без задръжки, същото тяло. То е „ценност“ на героя, то води, то определя неговите постъпки. Дори с различна визия, **Бай Ганьо е все същият – той е някак програмиран, предварително зададен като поведенчески модел и като ценностна система – агресивен примитив, който е неизменно непостижимо далеч от духовното, благородното, възвишеното. И чийто път е все път към трапезата.**

Срещата, сблъсъкът на Бай-Ганьовата телесност и физиологичност с цивилизацията създава комичен ефект. У Бай Ганьо физическото - проекция на примитивното - е антипод на цивилизацията, то я изключва. Цивилизацията е облагородяване на нещата, вторична обработка, вкарване в рамките и правила -тя прикрива голотата, скрива натуралното, природното. Бай Ганьовата телесност руши тези норми, тя не се съобразява с тях, постоянно ги скандализира. Това за българските студенти –разказвачи е простачина и безкултурие.

Срещата между „телесния“и „нетелесния“ тип поведение ражда смешното. И разбирайки, че не се вписва в разряда на общоприетото за Европа, бай Ганьо е принуден да се преоблича, за да прилича поне малко на европеец. Това преображение е вид адаптация – прикритие, което му обещава интеграция.

Преобличането на Бай Ганьо и в Европа, и в България не може, а и не цели да скрие неговата натуралност и силовост. Опитите за преобличане по-скоро открояват първичността , примитивизма на героя, акцентират върху нея, подчертават я.

Един от авторите, които изследват проблема за преображенията на бай Ганьо е Боян Пенев. В статията си „Превращенията на бай Ганя“ той подчертава, че както е даден в произведението на Алека, Бай Ганю не може да се разглежда като закръглен и цялостен художествен образ - той не е тип – в него са съединени външно няколко типа. Според него бай Ганьо съдържа всевъзможни качества от отрицателен характер; ала тия качества, взети вкупом, по никой начин не могат да се припишат изключително на една народност или на една среда. Тезата на Боян Пенев е, че *„всъщност авторът ни дава не един, а няколко типа под едно и също име. В преображенията си Бай Ганьо напомня манекен, който се явява в различни костюми и маски: веднъж го виждаме пътуващ търговец, неспособен за най-обикновени човешки обноси, друг път се представя като видна политическа личност, влияние и авторитетна; от никому неизвестен продавач на розово масло той се превръща в политически и обществен ръководител, „чийто дух“, както се изразява авторът, „лети и обгръща целия обществен строй и дава свой отпечатък и на политика, и на партии, и на печат“.* [2]

Един от въпросите, които са във връзка със способността на бай Ганьо да се разорява и да се преобразява, е този дали той е свързан с национално-самобитното или в него има и общочовешки черти. Според Боян Пенев

В Бай Ганьо има черти, които напомнят българския характер, но покрай тях има и други, които нямат нищо общо с националната психика. При това в много случаи той проявява качества не специфично български, а по-общо, присъщи на всеки некултурен народ Бай Ганьо напомня мнозина, но тях мнозина не се съединяват в един. В известни случаи той напомня българина, като проявява не всички, а само някои негови качества; в други случаи представя българския политикан само или пък изобщо един крайно невъзпитан и груб човек, който може да бъде не само българин по народност – и в същото време нито е тип на българин изобщо, нито пък изключително на една битова, обществена или политическа среда.[3]

Б. Пенев привлича множество примери от световната литература, за да докаже тезата си, че у бай Ганьо има общочовешки черти. На моменти той звучи с полемични интонации:

Съвсем не е прав Живанович, който самоуверено заявява, че Бай Ганю изразявал само чертите на племето, към което принадлежи, както не е прав и Кръстев, който намира, че в Бай Ганя били възплътени индивидуалните и социални качества на българската народност[4].

В Русия се ползва с необикновена популярност книгата на Н. А. Лейкин „Наши за границей. Лейкин описва комични епизоди, смешни положения, в които изпадат простите и невъзпитани руси в пътуванията си из Европа. Теърде често неговите герои се проявяват в европейската обстановка тъкмо тъй, както и Бай Ганю. [5]

За Боян Пенев Бай Ганьо е тип, когото характеризират не толкова признаците на националността, колкото особеностите на *некултурността*, взета в най-широк смисъл – една некултурност, независима от национални качества.

Бай Ганьо има способността да се преобразява, но също така и да създава свои подобия. Това разорояване, мултиплициране го превръща в страшна сила, която има стихийно-разрушителен характер и представя 100-те лица на един образ - Бодков, Димитров, Асланов - в I част; Гочоолу, Дочоолу, Гуньо, Михал, предизборната орда - във II и III част; героите от фейлетона “Разни хора-разни идеали” и др. Всички тези негови превъплъщения са трагикомични, но те визират един поведенчески модел под различната външност – тази на паразита, на консуматора, на безскрупулния човек, който търси изгода на всяка цена.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Лукав, простоват и на пръв поглед безобиден търговец на розово масло, журналист или кандидат-депутат – въпреки различните си преображения и смяна на социалните роли, бай Ганьо е неизменно прагматичният човек, парвенютото, тарикатът, който без излишни угризения сменя позиции, роли, убеждения, идоли с една цел – келепир – *вечното наше земно доволство*. Затова и промяната е привидна, лъжлива, неосъществена. Той е свързан с материалното, неодухотвореното, тъмното, стихийно-агресивното, консумативното. Въпреки десетките си преображения, в същността си той остава един и същ – каква печална съдба – години, в които трамбоваш пътя, без никакво развитие ...

ЛИТЕРАТУРА

[1] А. Константинов, “Бай Ганьо тръгна по Европа”, София, 1971 г., 23 стр.

[2] Б. Пенев, Превръщанията на Бай Ганьо.

В: http://librev.com/index.php?option=com_content&view=article&id=629&Itemid=5

[3] Б. Пенев, Превръщанията на Бай Ганьо.

В: http://librev.com/index.php?option=com_content&view=article&id=629&Itemid=5

[4] Б. Пенев, Превръщанията на Бай Ганьо.

В: http://librev.com/index.php?option=com_content&view=article&id=629&Itemid=5

[5] Б.Пенев,Превръщанията на Бай Ганьо.

В: http://librev.com/index.php?option=com_content&view=article&id=629&Itemid=5

[6] А. Бенбасат, „Европеецът бай Ганьо и светлия мит за щастието“, С.,2005г.,39-54 стр.

[7] Творби и проблеми- Литературни анализи.Том първи, София, 1983г.,377-398стр.

За контакти

Станимира Иванова Станчева, спец.Педагогика на обучението по български език и чужд език (английски), II курс, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал-Силистра, е-mail: stanimira_ab@abv.bg

Доц. д-р. Румяна Лебедова, Катедра по филологически науки, Филиал-Силистра към Русенския университет "Ангел Кънчев" е-mail: lebedova@abv.bg

Новият свят в творчеството на Алеко Константинов

автор: Габриела Узунова

научен ръководител: доц. д-р Румяна Лебедова

Abstract: *Aleko Konstantinov's 1893 travelogue is as much about America as it is about the Bulgarians. It sounds as current and vibrant now as it did in the late 19th Century. In this travel book Aleko describe his own impressions and observations of a new and unfamiliar world. Like main thematic issue the autor mark the opposition our-foreign.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Алеко Константинов е роден в Свищов през 1863 година, в заможното семейството на видния чорбаджия Иваница Хаджи Константинов, в чийто дом по време на Освободителната война отсяда самият руски император Александър II – едно голямо свидетелство за неслучайния произход на бъдещия писател.

Още от ранна възраст Алеко се впуска в света на пътешествията. Едва единадесетгодишен той заминава от Свищов в далечното за тогавашните представи Габрово, за да учи в известната Априловска гимназия. Това е първото му по-голямо пътуване далеч от родния дом. През 1878 заминава за още по-далечния град Николаево, а в по-късната 1881 - за Одеса. Когато се завръща в България, участва като доброволец в Сръбско-българската война. Страстта му към пътешествията го води още през лятото на 1889г. на Всемирното изложение в Париж. Две години по-късно заедно с приятели от компанията „Весела България“ посещава изложението в Прага. А на следващата година се открива първото българско изложение, чиито организатор е негов близък приятел, Михалаки Георгиев. Наблюденията си над Пловдивското изложение, Алеко няколкократно излага и използва като база за сравнения в пътеписа си „До Чикаго и назад“. Широко известен е и фактът, че е любител на природата и е основател на организирания туризъм у нас, извел триста души на Черни връх и създал дългогодишна традиция.

Дългото странстване на Алеко по чуждите градове е оставило у него неутолимата жажда да опознае света и да се докосне до необятната му красота.

На 1 май 1893г. се открива Международното изложение в Чикаго по повод 400-годишнината от откриването на Америка. Тази изложба е широко рекламирана по целия свят. Алеко от дете жадува да посети Америка и на 20 юни 1893г. заедно с още двама свои приятели потегля за обетованата земя. Алеко е душата на кръга „Весела България“, чиито членове му помагат с пари да посети изложението в Чикаго и му възлагат да опише впечатленията си. Негови приятели и познати цитират самия него: „Аз нямах намерение да пиша, ама дяволски хора - намериха ми слабото място, погъделичкаха ме, - няма какво да се прави!“. За по-убедително доказателство представят и текстове от писма до приятели: „По настояване на приятели аз почнах да пиша пътни бележки „От София до Чикаго и обратно““. Така се ражда пътеписът „До Чикаго и назад“.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Алеко Константинов предприема своето пътуване до Америка, за да види Новия свят, да се срещне с нещо ново, непознато и различно досега. Той тръгва да опознае света, да общува с другите, да се докосне до културната им самобитност, да оцени предимствата и да отчете недостатъците на този нов свят. Най-важното от това пътуване е сравнението и съпоставката на новото със старото, нашето с чуждото, на познатото с непознатото, на традиционното с нетрадиционното.

В пътеписа „До Чикаго и назад“ водещ е проблемът за пътуването на българина към чуждия свят. За пътеписеца срещата с чуждия свят е важно събитие. Мотивацията му да поеме към друг свят е социологична, културологична, моралистична. Зад неговия интерес се крие дълбок патриотичен мотив – пътуващият българин иска да опознае културата на чуждия свят, за да усвои и пренесе на родна почва всичко позитивно в държавната политика, социалната организация и модерната цивилизация. Ето защо за него пътуването към новия свят е навлизане в ново социокултурно пространство. В съзнанието на пътешественика, преди да поеме пътя, Европа и Америка са синоними на висока цивилизованост, митологема на модерен свят.

Пътеписът „До Чикаго и назад“ гради сюжета си върху съизмерването на въображаемите представи за Америка, формирани от четена научнопопулярна литература и реалните впечатления, придобити от непосредствения контакт с Новия свят. По тип реализацията очаквано – видяно е съизмерване – противопоставяне. Целият пътепис разгръща темата за изменчивото очакване на пътуващия българин. Неговият интерес е насочен към държавно-политическо устройство на Америка, към изследване на неговите афиширани принципи на демокрация, свобода и конституционализъм. Възлови въпроси, пораждащи интереса на пътуващия българин са, развиват ли се материалният и техническият прогрес на американската цивилизация едновременно с духовния, имат ли покритие социалните и нравствени стойности, които са общите критерии, определящи социалния престиж на човека, какво е духовното светоусещане на средния американец.

Привикнал с облика на нашето, с характерните му черти след Освобождението, Алеко Константинов спонтанно изразява удивлението си от размерите на предметения капитал и на индустриализираното строителство в Новия свят. Потвърждават се и представите на писателя за свободата на словото, за демократичните взаимоотношения в обществото, за високия му стандарт на живот.

Първото впечатление на пътешественика от нийоркското крайбрежие е за „едно трескаво, бясно, вавилонско движение“. Пред очите му се очертава съвършено непозната, изумителна действителност, чиито мащаби и темпове са поразителни. Този колосален по своите размери свят смайва с ритъма на живот – динамиката си.

Още с първия си поглед върху нийоркското крайбрежие пътеписецът долавя несъответствието между човека и града. Той забелязва как огромните конструкции на мостове, здания, железопътни линии сякаш поглъщат човека и го смазват под себе си, омаловажават го, правят го да изглежда незначителен. Човекът на техническата цивилизация се е превърнал в жертва на самия себе си. Колосалният по размерите си Бруклински мост, техническото чудо, дори не забелязва създателите си – хората, защото „те са тъй безконечно малки в сравнение с този колос, произведение на същите тези микроскопични двуноги животинки“.

Макар и смаян от видяното, пътешественикът се отнася критично към индустриалния град – рожба на техническия прогрес. Той е опушен, мръсен, задимен със сажди, със задушлива атмосфера – „стотина фабрични комини стрелят към небето и разстилат димни пластове над целия град и вечно този дим се люлее лениво над грамадните фабрични постройки и ръси сажди по стрехите на сградите, по улиците и по дихателните органи на жадните янки“. Пред погледа му техническата цивилизация и природата влизат в неразрешим, като че ли на пръв поглед конфликт.

Разказвачът пътешественик обаче оценява и положителната страна, преимуществата на индустриалния свят – високоразвитата техническа цивилизация обуславя и материалния прогрес, и високия жизнен стандарт на американците. Добре устроена им държава е доказателство, че конкуренцията, която е мощен

мотиватор на поведение и на успех, човешката предприемчивост и инициативност могат да творят чудеса.

Резултатите са поразителни – прословутият Бродуей, потънал в пищно пъстроцветие, сияещ с всички светове на дъгата, е сравнен с „мила, вечно танцюща балерина“. Богатството, високият стандарт на живот, видимото материално благополучие и просперитета на американските граждани правят силно впечатление на наблюдателния и любознателен турист. Пътешественикът е раздвоен в преценките си – хората, творци на тази пъстрота и красота, като че ли не и се радват пълноценно, загубили са способността да се възторгват от живота, да му се наслаждават. – „Като че ли някой пожар или друга грозна случка е погнала жителите на триединния град... и те се мятат назад, напред и търсят изход...“.

Разказвачът образно описва американците като „чаркове на една машина“, като хора, лишени от най-човешкото качество – да се усмихнат. Те са автоматизирани личности, винаги забързани, със загрижени физиономии, които сякаш са станали доброволни пленници на една огромна, бездушна машина за долари.

Самият разказвач иронизира наивните си предварителни представи за Новия свят – в разговора с бай Неделкович онова, което го е възхищавало при четене на „книжките“ за Америка, постепенно се стопява, изчезва, защото реалността се оказва коренно различна.

Жителите на Новия свят са загубили своята непосредственост, спонтанност, способността да общуват със себеподобните. Всичко в живота им е добре премерено, целенасочено, програмирано, организирано, прекомерно регламентирано. А човекът чарк е обезличен, притиснат в рамките на материалността, забравил за духовната си същност. Той не може да се отпусне дори на мястото за забавление, каквото е пивницата, където осезателно се усеща „желязната студенина на американците“. Според наблюденията на пътешесеца американците добре работят, но не умеят да се забавляват от душа и сърце. В тази пивница славянската сърдечност и европейската човечност, макар за миг, побеждават „американския егоизъм и студенина“.

Доловил нарушения баланс между емоционалното и рационалното у тези хора, въпреки безспорните им достижения, хуманистът, демократът, европейецът Алеко с болка възкликва: „У-у! Студено!..., Е, ама кога ще живеем?“.

В Америка писателят се възторгва от демократическата политическа система, от равенството между отделните социални слоеве, хора с различни професии и различно имуществено състояние са равнопоставени и с равни права – „...по външността им почти не можеш да забележиш де е отразена разликата в общественото им положение. Но тук всъщност няма туй рязко делене на почтени и непочтени занятия“. Искрено възхитен от тези демократични порядки, пътешесецът спонтанно възкликва: „Е, да ги разцелуваш тези американци“.

Но Алеко е демократичен мислител, изпълнен е с чувство за критицизъм. Той разбира, че този добре подреден, организиран, благоденстващ свят не е безпроблемен. Смуцаващи са констатациите на сърбина, че в неговото общество „Парица е царица“, че властва „велика корупция“. Начетеният пътешественик лесно достига до извода, че основната причина, която пречи на обществото, родено от техническата цивилизация да бъде съвършено, и корупцията и деморализацията във всички сфери на живота. Налага се горчивият извод, че така жадуваният Нов свят не е много по-различен от Стария.

Любопитството на пътешественика го отвежда и на Чикагското изложение. Там, на световния панаир, той открива и българския павилион. На добре информирания и любознателен разказвач му е чужд сантименталния възрожденски патриотизъм – невзрачното, твърде сепло наше павилионче не е повод за умиление и национална гордост и фактът, че е българско, не го прави по-значимо за

Алеко. Пътеписът на Алеко Константинов е един от текстовете в българската литература, които променят смисъла за опозицията свое – чуждо, защото той оценява положителното в достиженията на американските хора. Оценява и това, че те до известна степен са загубили духовната си идентичност. Съпоставката „наше – чуждо“ е категорично в полза на чуждото, тя показва безнадеждната ни изостаналост в сравнение с другите народи, от чиито достижения българският турист искрено се възторгава. Не са особено представителни и двамата българи, дошли да атакуват световния пазар – търговецът Айвазиан и Ганьо Сомов – прототип на бъдещия популярен герой на Алеко Константинов – Бай Ганьо.

С възхита пътеписецът разкрива за кораба и музея на Колумб, подчертава как американците ценят своята история. Но е силно и възмущението му, че редом със символ на свободолюбива Америка – корабът на Колумб – издига снага павилионът на Круп, в който са изложени страшни оръжия за масово унищожение на човечеството. Още веднъж Алеко е потресен от противоречивостта, даже абсурдността на човешката цивилизация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Америка – тази мечтана, жадувана, обетована земя впечатлява, изумява, удивлява разказвача и с огромните си мащаби, с бясната си динамика, и с блясъка на богатството си. В основата на всичко това лежи човешкият прогрес, чрез който обаче не могат да се решат всички проблеми на нашата цивилизация. Нещо повече – наблюденията на пътеписеца доказват, че ръстът на прогреса и ръстът на духовността понякога чувствително се разминават. Основният проблем, който поставя тревожният хуманист Алеко, е проблемът за човека – „в какво ще се превърне човека, личността, когато се осъществи Беламовия идеал!“. Не съдбата на българина, на европейеца, на американеца го интересува, а съдбата на човека на новото време, на бъдещето.

В пътеписа „До Чикаго и назад“ Алеко Константинов реално и трезво, обективно и непредубедено се опитва да оцени и недостатъците, и преимуществата на високоразвитото американско общество. За това и чувствата му варират от възторг до разочарование. Той разбира, че докосването до цивилизацията на Новия свят е докосване до човечеството. Но пътеписа поставя и проблема за цената на колосалния прогрес – унищожената природа, невротизираниите хора, автоматизацията на личността, моралната недостатъчност на обществото. Хуманистът, демократът, европейецът, българинът Алеко отправя своето тревожно послание към бъдещето и ни предупреждава, че високо развитата техническа цивилизация не е безусловно гаранция за демокрацията и нравственото усъвършенстване на личността, че в стремежа си към нея трябва да съхраним някои извечни общочовешки ценности.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Александрова, Н. „До Чикаго и назад“, или смисълът на самоиронията
- [2] Константинов, Алеко. До Чикаго и назад. София 1963 –цитати
- [3] Константинов, Алеко. Избрани творби. „До Чикаго и назад“ – творческа история, София 1978
- [4] Михайлов, Д. Класически творби в българската литература, Велико Търново 1995
- [5] Стефанов, В. Участта Вавилон. Лица, маски, двойници в българската литература. С., 2000
- 3. Александрова, Н. „До Чикаго
- [6] <http://www.myschoolbel.info> Алеко Константинов

За контакти

Габриела Владимирова Узунова, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език” (английски), II курс, Русенски университет “Ангел Кънчев”, Филиал – Силистра, e-mail: gabi_uz@abv.bg.

Доц. д-р Румяна Лебедова, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев” e-mail: lebedova@abv.bg

Среща на културите в Бай Ганьо

автор: Пламена Петкова
научен ръководител: доц. Р. Лебедова

Abstract: The book "Bai Ganyo" is known today. The report can view his meetings and relations with different cultures. How express my views on them and what is his attitude towards them. What Bai Ganyo here and what there?

ВЪВЕДЕНИЕ

„Бай Ганьо“ е творба, изградена върху анекдотични разкази, по-голямата част от които Алеко чува от приятелите си от кръга „Весела България“. Вероятно обаче е съхранил спомени и от онова, което баща му е разказвал в детството. Историите в първата част могат да се разглеждат като цялостен сюжет, който обхваща пътуването и стигането до чуждото, непонятното място в неговите различни вариации: влака, Дрезден, Швейцария, Виена, Прага, Будапеща, Русия, дома на Иречек, банята, бръснарницата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В първата част на творбата в образа на Бай Ганьо се налагат комичните външни черти, **които са характерни за балканската култура**. Неговият облик и поведение се открояват, противопоставени на една културна европейска среда. Комизмът е повече на ситуациите, а критиката на нравите произтича от съпоставката и сблъсъка между две различни равнища на цивилизационно културно развитие. Европейските писатели използват образния модел „дивак сред европейците“ за критика на собствените си нрави. Но Бай Ганьо се проявява като дивак много повече сред своите, отколкото в Европа. Когато се завръща от Европа, той проявява своята същност като новоизлюпен политик и грабител. В Европа Бай Ганьо е само смешен, в България става и страшен. В началото на книгата е смешен чист от балканската провинция, а в края е политическа сила, господар на положението, тържествена социална стихия. Това развитие на образа, което синтезира индивидуалното човешко развитие с историческото преобразование на един социален тип, е предадено от Алеко със съответни изобразителни похвати.

В книгата на Алеко Константинов срещата между европейската и балканско-ориенталската култура се осъществяват в комична светлина. Героите така и не успяват да заговорят на един културен език, поради което общуването е непълноценно, смехотворно, изпълнено с недоразумения и нелепи ситуации.

Гледната точка на разказвачите е европоцентрична. Те приемат за културна мяра европейските норми на поведение, което автоматично поставя бай Ганьо в полярна позиция и му слага белега на културната изостаналост. Тя се проявява навсякъде – на гарата, в банята, у Иречек, в Дрезден,...Ако поведението му се дължи само на невежество, бихме могли да го оневиним, но той има цели, които го представят в негативна светлина.

Бай Ганьо в Европа е не само нахален грубиян и примитивен тип, не просто балканско-ориенталски простак в една културна среда. Той е вече пресметлив печелбар. Фактът, че Иречек е бил министър у нас, е предостатъчно основание за Бай Ганьо не само да му отиде на гости, но и да спи у тях „защо ще си дава паричките по хотели“. Тук виждаме как дори патриархалната фамилиарност и чувство за гостоприемство са използвани от Бай Ганьо в името на дребничката изгода. У Иречека Бай Ганьо проявява известна самокритичност, но и тя е маскирана – героят се опитва да извини своето нахалство и простачина с човешината и българските обичаи: „А, уригнах се, прощавайте; туй малко просташко пада, ама

пардон, човещина, не можеш да го задържиш! ... „ Бай Ганьо вече показва самочувствие, той си позволява дори да изповяда своята обществена философия: „А бе, бай Иречек, я ми кажи твоя милост леберал ли си, консерватор ли си! Май - май, че си консерва, както виждам . И аз, ако питаш, не мога да ги разбера нито едните, нито другите, ама хайде да не им остане хатърът... Знайш, алъш-вериш е то, не е шега... Па да ти кажа ли правичката (тука дали няма някой да ни подслушва!), да ти кажа ли правичката?- И едните, и другите са маскири! ... Ти мене слушай, па се небой! Маскари са до един!... Ама какво да сториш? Не се рита срещу ръжен? Търговийка, предприятийца, процеси имам в съдилищата- не може! Не си ли с тях – спукана ти е работата! Па и мене нали ми се иска – я депутат да ме изберат, я кмет. Келепир има в тия работи. Хората пара натрупаха, ти знаеш ли? Хубаво, ама като не им платиш шапка – дявол не може те избра! Тъй е ! Аз съм врял и кипял в тия работи, че ги разбирам... „

Бай Ганьо не случайно носи презимето Балкански, а сред неговите двойници срещаме представители не само на българския, но и на други балкански и ориенталски народи. В този смисъл той не е само национален образ, но и представител на балканския първеню и общественик, чиито събрата можем да срещнем и в комедиите на сърбите Йован Стерия Попович и Бранислав Нушич, и у гърка Византиос, и у румънеца Йон Лука Караджале, и у нашите Иван Вазов и Стефан Костов. Редом с тези национални и балкански особености Бай Ганьо е носител и на някои общочовешки черти. Защото в основата на неговото колоритно „келепирджийство“ лежат такива общочовешки недостатъци като безкруполната страст за забогатавяне, социалната и морална безпринципност, преследването на лична изгода с всички възможни средства. Той може да бъде превъзпитан. Това превъзпитание се оказва не така бързо, нито така лесно, пък и едва ли то може да стане чрез морално осъзнаване и въздействие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В глобализацията се свят, в който живеем, проблемът за културите е болезнено актуален. И това прави книгата на Алеко въздействаща и повече от 100 години след създаването ѝ. Бай Ганьо има самочувствието на пътувал, видял и овладял европейската култура. Тъжното е, че я овладява откъм опаковката ѝ страна. Страшното обаче е, че това самочувствие на „културен“ човек го превръща във войнстващ, агресивен и безкрупулен политикан. Чуждото, привнесено изопъчено или механично, може да се превърне в провал, вместо в успех. Намирането на равновесието зависи от намирането на общ език, което за бай Ганьо остава непостижимо.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ничев, Б. Алеко Константинов и „Бай Ганьо“ – В: Страници за Алеко Константинов. Варна, 1991;
[2] Игов, Св. „Бай Ганьо“ и Бай Ганьо. Загадъчната творба за проблематичния българин. Пловдив, 2008;
[3] Учебник по литература за 10-11 клас. Издателство Просвета. София, 2000

За контакти

Пламена Ивайлова Петкова, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език (английски), II курс, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал – Силистра, e-mail: plamenapetkova_90@mail.bg

Доц. Румяна Лебедова, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ e-mail: lebedova@abv.bg

Колокациите в английския език

автор: Мариела Иванова, Габриела Узунова
научен ръководител: ас. Ив. Бобчева

Abstract: The report present what is a collocation. Here you can find why we have to learn them and how to learn them easily. It is also present types of collocation.

ВЪВЕДЕНИЕ

Колокацията представлява две или повече думи, които се комбинират помежду си. Тези комбинации звучат правилно за всички, на които английския език им е роден, но за други звучат неправилно.

Natural English...	Unnatural English...
the fast train	the quick train
fast food	quick food
a quick shower	a fast shower
a quick meal	a fast meal

Терминът **колокации** произлиза от латински (**collocare** – нареждам, подреждам). За първи път лингвиста J.R.Firth използва терминът в неговото лингвистично значение. Той го използва за да покаже сътрудничеството между лексикалните елементи.

Колокацията основно се отнася към изразяване на думи, които се използват заедно като **bitterly cold, rich imagination, close friends**. Когато чуеш първата дума, втората е очаквана или най – малко може да имаш представа коя може да бъде. В този смисъл колокация, образувана от глагол и съществително име представя синтактичната връзка между глагола и съществителното име във фраза като **to make a decision, to take a photo**. По някакъв начин думите **make** и **decision** са смислово обвързани помежду си.

Определения:

- **to collocare (глагол):** появява се често с друга дума – **Думата "white" се употребява с "coffee"**.
- **collocation (съществително име):** комбинацията от две или повече думи - **Learning about collocation helps us speak more fluent English.**
- **a collocation (съществително име):** пример- **"White coffee"** е **колокация**.

Много е лесно да запомним значението на колокацията – трябва само да си помислим за **'col-'** и **'co'** (заедно) и **"location"** (място) = вървят заедно, намират се заедно.

Не лингвистични значения на колокацията:

- **collocate (глагол):** поставям нещо едно след друго
- **collocation (съществително име):** действието на поставяне на думите една след друга
- **colocate/co-locate (глагол):** споделяне на място или съоразение с някого или нещо

ИЗЛОЖЕНИЕ

Ученето на колокациите помага да пишем и говорим английски по – правилно и точно. То също помага и за обогатяването на речника. По този начин ще намерим начин да избегнем думите **very, nice, beautiful** или **get** като изберем дума, която да се вписва в контекста и да има по – точно значение. И така ще можем да кажем това, което искаме по различни начини.

Трябва да бъдем много внимателни с колокациите и да ги разпознаваме когато ги видим или чуем. По – добре е да ги приемаме като едно цяло, а не като отделни думи и също така да ги учим като едно цяло като **strongly support**, а не **strongly + support**. Когато учим нова дума трябва да пишем и другите думи, с които се комбинира тази дума (**remember rightly, remember distinctly, remember vividly**). Друг начин да се научат повече колокации е като четем колкото се може повече. Четенето е отличен начин да се научи лексиката и колокациите в контекст или отделно. Редовно да се преговаря и упражнява това, което сме научили и да се използват новите колокации. Можем да ги учим по начин, който е по – лесен за нас, например по групи: по теми (време, число, пари, семейство) или според някаква определена дума (**take action, take a chance, take an exam**). Във всеки речник може да се намери информация за колокациите. Също може да се намерят и специализирани речници за колокациите.

Съществуват няколко вида колокации, които се образуват от съчетаването на глаголи съществителни имена, прилагателни имена, наречия и др.

Ако разгледаме по подробно колокациите, ще видим, че думите не само се комбинират, но и между тях има някаква степен на предвидимост, т.е. първата дума винаги извиква следващата в съзнанието на говорещия.

Тази предвидимост може да бъде силна: например думата **"auspicious"** се комбинира с много малко думи като:

- **auspicious occasion**
- **auspicious moment**
- **auspicious event.**

Прилагателното име **'mitigating'** се комбинира винаги с **'circumstances'** и **'factors'**. Много рядко се комбинира с други думи.

np. *Although she was found guilty, the jury felt there were mitigating circumstances. (factors or circumstances that lessen the blame)*

np. *She has auburn hair. (auburn се комбинира с думи, които са свързани с косата)*

np. *I felt deliriously happy. (=extremely happy)*

Предвидимостта може да бъде и слаба: например думата **'circuit'** се комбинира с повече от 20 думи:

circuit collocates left with...	CIRCUIT	circuit collocates right with...
racing	circuit	
lecture	circuit	
talk-show	circuit	
short	circuit	
closed	circuit	
integrated	circuit	
printed	circuit	
printed	circuit	board
	circuit	board

	circuit	breaker
	circuit	training
	circuit	judge

Стабилни или постоянни колокации – тези колокации не могат да бъдат променени по никакъв начин. Нито една от думите в тези колокации не може да бъде заменена с друга. Те са постоянни.

пр. *I was walking **to and fro**.*

Друг видове колокации, това са лексикални и граматични колокации.

Лексикални колокации се образуват когато глагол, съществително име, прилагателно име или наречие се комбинират с други думи, напр.:

▪ **Наречие + Прилагателно име:**

▪ пр. *The article provides an **intensely personal** account of the writer's relationship with his sons.*

▪ пр. *Joe's sister was a **stunningly attractive** woman.*

▪ пр. *I'm **hopelessly addicted** to coffee.*

▪ **Прилагателно име + съществително име:**

▪ пр. *The **simple truth** is that no one was aware of the problem.*

▪ пр. *I remember my **formative years**.*

▪ пр. *Jean always wears red or yellow or some other **bright colour***

▪ пр. *Unemployment is a **major problem** for the government at the moment.*

▪ **Съществително име + глагол:**

▪ пр. *An **opportunity arose** for me to work in China, so I went and spent a year there.*

▪ пр. *The **bomb went off** when he started the car engine.*

▪ пр. *The **economy boomed** in the 1990s..*

▪ **Глагол + съществително име:**

▪ пр. *The prisoner was hanged for **committing murder**.*

▪ пр. *I didn't want to **pass up the chance** of seeing Hong Kong, so I agreed to go on the trip.*

▪ пр. *The company **launched the product** in 2002.*

▪ пр. *The Internet has **created opportunities** for our business.*

▪ **Грамматически колокации** – колокации, при които след глагол или прилагателно име има определен предлог, или след съществително име има определена форма на глагол, напр.:

• **Глагол + Предлог:** depend on NOT depend of

• **Прилагателно име + Предлог:** afraid of NOT afraid at

• **Съществително име + Форма на глагол:** strength to lift it NOT strength lifting it

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Терминът 'колокация' е сравнително нов и много езиковеди не са съгласни с неговото определение. Всъщност съществува значително разногласие и дори объркване. Някои езиковеди разглеждат постоянните колокации като разширени (*as far as I'm concerned, not on your life, rather you than me, under the weather, if you've got the time*). Други смятат, че когато последователността от думи е 100% предвидима, то тя не позволява никаква друга промяна освен във времето и затова е по – полезно да не се разглежда като колокация. Тази последователност те разглеждат като изрази ("*prim and proper*") или като идиоми ("*kick the bucket*").

ЛИТЕРАТУРА

[1] Collocations: <http://www.englishclub.com/vocabulary/collocations.htm>;

[2] Michael McCarthy, Felicity O'Dell. English Collocations in Use Intermediate. Cambridge, 2005;

[3] Michael McCarthy, Felicity O'Dell. English Collocations in Use Advanced. Cambridge, 2005

За контакти

Мариела Веселинова Иванова, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език (английски), II курс, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал – Силистра, e-mail: mariela_ss@abv.bg,

Габриела Владимирова Узунова, спец. Педагогика на обучението по български език и чужд език (английски), II курс, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал – Силистра, e-mail: gabi_uz@abv.bg,

Ас. Ивелина Бобчева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ e-mail: ivelina.zhechkova@abv.bg

СЕКЦИЯ Природни и технически науки

Проучвания, свързани с учебния предмет „Човекът и природата” в V и в VI клас

автор: Теменужка Богданова

научен ръководител: доц д-р Тодорка Стефанова

Summary: *A study of the opinion of teachers, teaching the subject "Man and nature" in grades 5th and 6th (Silistra region) in respect of: difficulties that students meet in learning the subject content of part I "Physical phenomena "; students' acquisition level of the basic physical concepts and opportunities of incorporating interactivity in the study of the subject content.*

Key words: *Man, Nature, Physical phenomena*

ВЪВЕДЕНИЕ

Целта на настоящето изследване е проучване мнението на учителите, преподаващи учебния предмет „Човекът и природата” в 5 и 6 клас от област Силистра по отношение на:

- Затруднението на учениците при усвояване на учебното съдържание от I част «Физични явления» на предмета „Човекът и природата” в 5 и 6 клас;
- Равнището на усвояване от учениците на основните физични понятия от I част «Физични явления» на предмета «Човекът и природата» 5 и 6 клас;
- Възможности за вграждане на интерактивност при изучаване на основните физични понятия с цел повишаване равнището на усвояване на физичния понятиен апарат.

Задачи, реализиращи целта:

1. Провеждане курс с учителите на тема: Интерактивни методи и техники по учебния предмет „Човекът и природата”, 5 и 6 клас
2. Анкетно проучване.
3. Анализ на резултатите. Изводи.

ИЗЛОЖЕНИЕ

По покана на експерта по Природни науки и екология към РИО на МОМН в Силистра, гл. ас. Теменужка Богданова проведе обучителен курс с учители от област Силистра, преподаващи учебния предмет „Човекът и природата” в 5 и 6 клас. За курса проявиха интерес 24 учители от област Силистра. Цел на курса бе: Запознаване с особеностите на интерактивните методи и техники и прилагането им в уроците по предмета Човекът и природата” в 5 и 6 клас [1,2,3,4].

Съдържание на учебната програма:

	Тематични модули	Брой часове
	Понятие за интерактивни методи и техники и основни характеристики	2
	Обзор на класификациите на интерактивните методи и техники.	2
	Конкретни примери за прилагане на интерактивни методи и техники в учебното съдържание по раздел „Физични явления” от учебния предмет в 5 и 6 клас	2
	Уроци за обобщение и систематизация с вградени интерактивни методи и техники по обобщени теми от учебната програма на предмета „Човекът и природата” в 5 и 6 клас	2
	Общо:	8 часа

След приключване на семинара са проведени две анкети с учителите. Анкета №1 включва 10 въпроса, а анкета № 2 – 6 въпроса. Въпросите в анкета №1 изискват отговори, разкриващи затрудненията на учениците по определени тематични модули от учебната програма на предмета „Човекът и природата“ в 5 и 6 клас и илюстрират определеното равнище на усвояване на основните физични понятия от физическия раздел на предмета. Анкета № 2 разкрива полезността от проведения обучителен курс и откроява подготовеността на учителите за приложение на интерактивност в учебния процес по интердисциплинарния учебен предмет.

Въпроси в анкета №1:

1. По учебника на кое издателство работите?
2. Защо избрахте този авторски колектив?
3. Смятате ли, че учебното съдържание по раздел „Физични явления“ в този учебник е поднесено на разбираемо за учениците ниво?
4. Каква друга литература ползвате, за да реализирате ефективен учебен процес на раздел „Физични явления“?
5. Разполагате ли с условия за провеждане на физични експерименти?
6. Какви възможности има според Вас за вграждане на интерактивни методи и техники в учебното съдържание от раздел „Физични явления“?
7. Кое от учебното съдържание в раздел „Физични явления“ според Вас най-много затруднява учениците?
8. На какво ниво според Вас учениците овладяват учебното съдържание от раздел „Физични явления“?
9. Смятате ли, че са необходими обучения за учителите, подготвящи учебния процес по раздела „Физични явления“?
10. Как експертите от РИ на МОМН съдействат за вашите усилия за работа?

Въпроси в анкета №2:

1: Научихте ли нещо ново за дидактическите възможности на интерактивните методи и техники?

Много от учителите са откровени, че предложените видове интерактивни техники са нови и непознати до този момент за тях. Всички интервюирани се обединяват около становището, че интерактивните техники притежават голям дидактически ресурс в учебния процес. Адаптиран към учебния предмет „Човекът и природата“, този ресурс спомага за успешна реализация на техниките, защото предлага по-кратък и достъпен начин за осмисляне на учебното съдържание. Някои посочват, че едва сега осъзнават, че не само компютърните презентации могат да се използват като интерактивни методи. Повече от учителите твърдят, че времето, предложено им за обучение е недостатъчно за осмисляне на подходите при разкриване мястото на интерактивните техники в етапите на учебния процес.

2: Смятате ли, че предложените интерактивни методи и техники се вписват успешно в учебния процес за изучаване на физичните явления в учебния предмет „Човекът и природата“?

Всички отговори са категорично положителни, като се посочват следните аргументи в защита на твърдението: за създаване на интерес и разкриване на причинно-следствените връзки; използването им ще улесни логическото мислене и възприемането на учебното съдържание; разнообразието на техники дава възможност различни типове да се прилагат в различни етапи в хода на урока; успешно могат да се ползват и при обучението по други учебни предмети.

3: Как оценявате използването на интерактивните методи и техники за развитие на логическото мислене?

Всички отговори са положителни и много разнообразни, например: провокират и развиват логиката и допринасят за творческото мислене, а не наизустяване; ученикът не е пасивен наблюдател, а активен участник в учебния

процес чрез разкриване логиката на процесите и явленията; прилагане на интерактивни техники допринася за трайност на знанията; логическото мислене провокира даването на идеи и улеснява работата в екип; интерактивните техники изискват анализ, синтез, обобщения, абстрахиране и др., които развиват логическото мислене.

4: Предложените модели интерактивни методи и техники, адаптирани към физичните явления, развиват ли емпирико-сетивното мислене?

Без изключение всички отговори са утвърдителни. Учителите се обединяват около концепцията, че възрастовите особености на учениците и спецификата на частта «Физични явления» изискват използване на различни методи, похвати, средства, които развиват емпирико-сетивното мислене. Интерактивните методи и техники имат огромен ресурс за това. Използването им въздейства на голям брой сетива и улеснява не само възприемането им, но и тяхното осмисляне и осъзнаване. По този начин се решават творчески задачи от учениците.

5: Как преценявате използването на интерактивни методи и техники за провокиране интерес към физичните явления, процеси, закони, величини?

На обучаваните учители бяха предложени многобройните примери с различни по тип интерактивни методи и техники, адаптирани към учебното съдържание част I Физични явления по предмета „Човекът и природата“, 5 и 6 клас. Учителите проявяват завишен интерес към използване на интерактивните техники за провокиране интерес към физичните явления, процеси, величини. Според учителите те са предпоставка за по-добро възприемане и предпоставка за по-активно учене, те въздействат на въображението и чувствата на учениците и увеличават възможностите им за правилното обяснение на приложните аспекти в живота, бита, техниката. У учениците са провокира желанието за експериментиране и научно обяснение на протичащите около нас явления и процеси. Интерактивните методи и техники концентрират вниманието и създават траен интерес, който може да бъде определящ за професионалното ориентиране.

6: Водят ли ли интерактивните методи и техники до повишаване качеството на учебния процес?

Разнообразявайки учебния процес, интерактивните методи и техники активизират познавателната дейност на обучаваните, което улеснява работата на учителя по пътя за реализиране на качествен учебен процес. Те водят до по-успешно разкриване на междупредметните връзки и са предпоставка за изграждане на Единна природна картина на света.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обобщени резултати от мненията на анкетираните учители:

- Повечето от учителите работят по учебниците на издателство “Булвест 2000”, които според тях се оказват по - добре структурирани и сравнителни достъпни, особено за децата- билингви;
- Учителите заявяват, че използват учебниците и на други издателства;
- Според учителите повечето от учениците срещат трудности при овладяване на знанията от темите, посочени в Таблица 1;
- Според учителите общото ниво на овладяване на учебното съдържание от частта «Физични явления» на учениците е добро, Таблица 2; фиг. 1
- Учителите виждат възможности за вграждане на интерактивни техники при преподаване на физичната част на съдържанието по предмета «Човекът и природата» в 5 и 6 клас като: казуси, интелектуални карти, кубирание, Вен-диаграма, Ка- диаграма, SWO-анализ и др. но рядко ги прилагат, Таблица 3; фиг. 2

• Учителите се обединяват около становището за необходимост от обучения, свързани с интерактивни методи и техники на преподаване, особено в уроците за обобщения и систематизация.

Таблица 1

Затруднението на учениците при усвояване на следните теми от учебното съдържание на I част «Физични явления» на учебния предмет „Човекът и природата“	
V клас	VI клас
• Небесните тела; • Нашите съседни – планети; • Човекът прониква в Космоса; • Обем на телата; • Маса на телата; • Топлина и топлообмен; • Дифузия; • Теплопроводност. • Състояния на веществата; • Изпарение и кондензация.	• Движение на телата; • Скорост, път, време; • Сила на тежестта; • Лост и макара; • Натиск и налягане; • Плътност.

Таблица 2

Равнище на усвояване от учениците на основните физични понятия от част I «Физични явления» на предмета «Човекът и природата» 5 и 6 клас			
Много добро	Добро	Задоволително	Незадоволително
2	13	9	0

Фиг. 1

Таблица 3

Има възможност и прилагам интерактивни методи и техники	Има възможност, но по-рядко прилагам интерактивни методи и техники	Има възможност, но почти не прилагам интерактивни методи и техники
25%	65%	90%

Обобщени изводи от анкетите и проведения курс:

• Учителите срещат затруднения при провеждането на уроците от физичната част по предмета „Човекът и природата“ в 5 и 6 клас, особено при уроците за систематизация и обобщение.

• Осъзната бе необходимостта от разработване и прилагане на конкретни методически решения, които повишат нивото на усвояване на основните физични понятия.

Фиг. 2

- От проведения курс учителите се мотивират да прилагат интерактивни методи и техники при усвояване на основните физични понятия.

- На учителите са предоставени разработени уроци за систематизация по обобщени теми от учебната програма от физичната част на учебния предмет. Предложените модели на обобщителни уроци са в съдържанието на студията, която е под печат.

- На учителите са раздадени сертификати във връзка с проведения обучителен курс.

- Учителите проявиха интерес към провеждане на още един курс по проблемите на учебното съдържание по предмета „Човекът и природата” в 5 и 6 клас.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Богданова, Т. Интерактивните техники - иновационна дидактическа технология за обучение по физика в Русенския университет. В: Научни трудове на РУ, том 50, серия 10, Майски научни четения, Русе, 2011, стр. 28-32, ISBN 1311-3321

[2] Богданова, Т. Б. Ковачева. Обобщителен урок с вградени интерактивни методи и техники по предмета "Човекът и природата" в 6 клас. В: Студентска научна сесия, РУ "А. Кънчев", 2011, стр. 72-77, ISBN 1311-3321

[3] Богданова, Т., Т. Стефанова. Интерактивни методи и техники в обобщителни уроци по «Човекът и природата» в 5 клас, студия, Русе, РУ "А. Кънчев", 2012, стр. 78, ISBN под печат.

[4] Богданова, Т., Т. Стефанова, Сборник с тестове по „Човекът и природата”, Русе, РУ „А. Кънчев”, 2010, стр. 77, ISBN 53 от изд. план на РУ за 2010 г

[5] Стефанова, Т. Т. Богданова, Д. Миткова. „Природата в опити”, учебно помагало за ЗИП и СИП в 5 клас по „Човекът и природата”. Силистра, РИТТ, 2006, стр. 51, ISBN 954-759-134-7.

За контакти

Гл. ас. Теменужка Богданова, докторант на Катедрата по физика, РУ"А. Кънчев", Филиал-Силистра, Катедра технически и природоматематически науки, тел.: 086821521 E- mail: betina93@abv.bg

Доц. д-р Тодорка Стефанова, РУ"А. Кънчев", катедра физика, тел.: 814, e-mail dora@uni-ruse.bg

Фотоволтаичен генератор за преобразуване на слънчева енергия в електрическа енергия

автор: Тони Иванов

научен консултант: гл.ас.инж. Пламен Минков

Abstract: Concentrating Solar Power (CSP) systems use lenses or mirrors and tracking systems to focus a large area of sunlight into a small beam. The concentrated heat is then used as a heat source for a conventional power plant. A wide range of concentrating technologies exists; the most developed are the parabolic trough, the concentrating linear fresnel reflector, the Stirling dish and the solar power tower. Various techniques are used to track the Sun and focus light. In all of these systems a working fluid is heated by the concentrated sunlight, and is then used for power generation or energy storage.

Key words: solar power, light

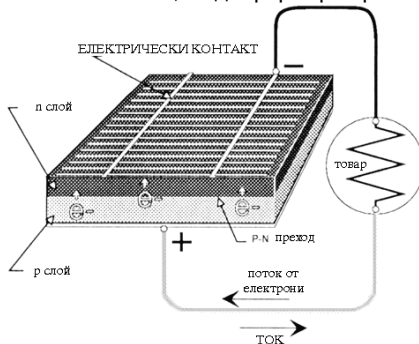
ВЪВЕДЕНИЕ

Използването на възобновяеми източници на електрическа енергия е алтернатива на произвежданата от изкопаеми горива и е в унисон с политиката на Европейския съюз. Независимо от огромното разнообразие от възобновяеми източници на енергия, основния източник е слънчевата енергия. Нейното директно преобразуване в електроенергия е най – перспективния метод за оползотворяване. Този метод се осъществява с помощта на фотоволтаични генератори.

Електрическата енергия получена чрез директно преобразуване на слънчевата енергия е една от алтернативите на енергията получавана от изгарянето на изкопаемите горива. Енергийната ефективност на фотоволтаичните преобразуватели в момента е сравнително ниска, което води до висока цена на произвежданата от тях електрическа енергия. Използването на соларни следящи системи, които поддържат оптимални условия за преобразуването на слънчевата енергия в електрическа, повишава ефективността им, но оскъпява фотоволтаичния генератор и консумира част от произвежданата от него енергия.[1]

ИЗЛОЖЕНИЕ

При облъчване на някои метали със светлина, от тяхната повърхност се отделят електрони. Това явление се нарича фотоелектричен ефект или по-кратко - фотоэффект, а отделящите се електрони - фотоелектрони. Фотоволтаичният ефект е за първи път открит през 1839 г. от френския физик А.Е.Бекерел. Първата слънчева клетка обаче е построена едва през 1883 г. от Чарлз Фритс, който покрива полупроводника селен с изключително тънък слой злато, за да формира връзките.

Фиг. 1. Слънчевата клетка

Устройството било само с 1% ефективност. През 1946 г. Ръсел Оул патентова съвременната слънчева клетка която е показана на фиг.1.

Слънчевата клетка (наричана също фотоклетка, фотоелемент, фотоволтаична клетка, слънчева батерия) е полупроводниково устройство, което преобразува фотоните (светлината) в електричество.

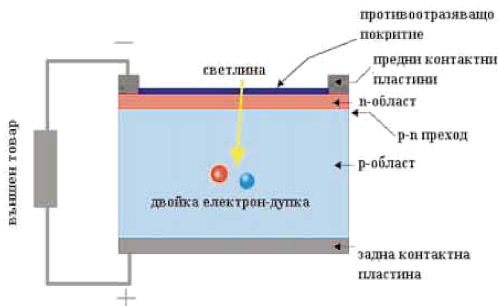
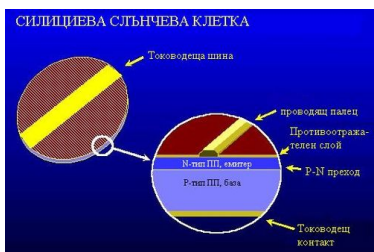
По правило устройството изпълнява две функции:

1. Фотогенерация на токоносители (електрони и електронни дупки) в светлинно-абсорбиращия материал;

2. Разделяне на токоносителите (за предпочитане към проводящ контакт, който да проведе електрическите заряди). Това преобразуване се нарича фотоволтаичен ефект и изследванията в областта на слънчевите клетки са предмет на фотоволтаиката.

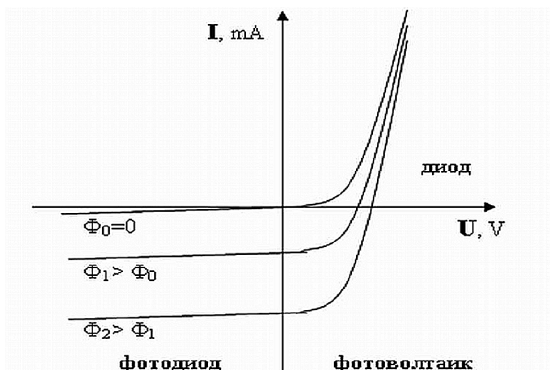
Устройство и действие

Строежа на типична кристално-силициева слънчева клетка (фиг.2.). Електрическият ток, получен в полупроводника, се провежда през контактите на предната и задната страни на клетката. Горната контактна част, която трябва да пропуска светлината, е направена от сравнително далечно разположени един спрямо друг тънки метални ленти (обичайно наричани палци), които захванват с ток по-голямата тоководеща шина. Клетката е покрита с тънък слой диелектричен материал - противоотражателно покритие, което минимизира отражението на светлината от горната повърхност.

Фиг.2. Строеж на кристално-силициева слънчева клетка.

Когато върху слънчевата клетка попадне светлина, енергията на фотоните генерира двойки електрон-дупка от двете страни на P-N прехода (**p-n - преход** е област в [полупроводник](#), където [p-проводимостта](#) преминава в [n-проводимост](#). Може да бъде създаден чрез добавяне на различни примеси в един и същ полупроводников [кристал](#) или чрез заваряване на два кристала с различна проводимост). Електроните дифундират през P-N прехода към по-ниско енергийно ниво. Дупките дифундират в обратна посока. Докато светлината облъчва клетката, продължават да се формират нови двойки електрон-дупка. Поради това, че електроните продължават да дифундират, в емитера се образува отрицателен заряд, както и съответстващ положителен заряд в базата. P-N преходът разделя електроните от дупките и преобразува тока генериран от преходи между квантовите енергийни нива в електрически ток по протежение на полупроводника. Ако се направи електрическа верига между емитера (N-слоя) и базата (P-слоя), ще протече ток. Токът продължава да тече, докато слънчевата клетка е осветена.

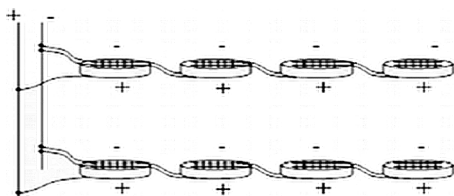
фиг. 3. Волтамперната характеристика на фотоелемент

Характеристиката представлява фамилия от криви с параметър светлинния поток върху фотоелемента.

При липса на осветяване на фотоелемента ($\Phi=0$), той се "държи" като обикновен диод.

При обратно включване работи като фотодиод и фототокът протичащ през него е приблизително пропорционален на интензитета на светлинния поток.

При липса на външен източник на напрежение фотоволтаичната клетка започва да генерира е.д.н., което се променя в сравнително малки граници при промяна на интензитета на светлината, но генерираната мощност нараства с нарастването на интензитета.

Фиг. 4 . Последователно и паралелно свързване на фотоелементи във фотоволтаичен панел

Видове

Първо поколение фотоволтаик, се състои от разположен на голяма площ еднослоен **p-n диод** **фиг.5.** (диод с p-n преход). **Диод** е полупроводников елемент с два електрода, който има различна проводимост в зависимост от посоката на електрическия ток, т.е. позволява протичане на ток само в едната посока. Двата електрода (двата извода) на диода се наричат **анод** и **катод**, който при наличие на слънчева светлина е способен да генерира използвана електрическа енергия. Тези клетки са типично направени от силициев p-n преход.

Второто поколение фотоволтаични материали се основава на многослойни p-n диоди. Всеки слой е проектиран да абсорбира успешно светлинни вълни с по-голяма дължина (по-малка енергия), поглъщайки повече от слънчевия спектър и увеличавайки количеството на усвоената енергия.

Третото поколение фотоволтаици е много различно от другите две и е добре известно като полупроводниково устройство, което не се базира на традиционния p-n преход с разделяне на токоносителите. Тези нови устройства включват клетки с органични полимери, фотоелектрохимични клетки и слънчеви клетки с полупроводников нанокристал.

В зависимост от технологията на производство и полупроводника от който са изработени, фотоволтаици биват:

1. Монокристален силиций - цялата клетка представлява един монокристал от силиций, в който е образуван p-n преход.

2. Поликристален силиций - принципът им на работа не се отличава от описания такъв за монокристалния силиций. Разликата се състои в това, че единичната фотоклетка вече не се изгражда от един монокристал.

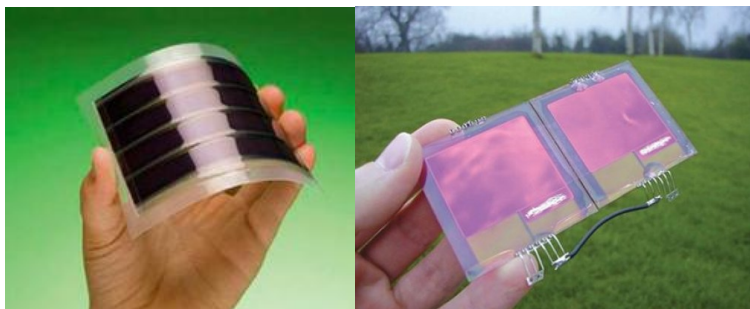
3. Тънкослойни фотоелементи - с този термин се означава по-скоро технологията за производство на фотоелементи, отколкото тип фотоелементи. На основата на тази технология се произвеждат клетки от различни материали, които са отложени във вид на много тънък слой върху дадена подложка. (фиг.5)

4. Кадмиев телурит (CdTe) - приема се като един от перспективните материали за фотоволтаици, произвеждани на основата на тънкослойната технология.

5. Аморфен силиций - клетките от този тип се произвеждат на основата на тънкослойна технология, като генериращият слой няма кристална решетка, а атомната му структура е аморфна. В действителност става въпрос за силиций с определен примес на водородни атоми.

Всеки от видовете фотоволтаици има своите предимства и недостатъци. С нарастване на ефективността им нараства и цената. Изборът на определен вид се извършва и на базата на икономическа обосновка.

При разсеяна светлина фотоволтаиците изградени от аморфен силиций са по – ефективни от тези от монокристален.

фиг.5. Тънкослойни фотоелементи

Енергийна ефективност

Типичната ефективност на продаваните поликристални силициеви слънчеви батерии е около 12%. Ефективността обаче може да бъде от 6% при аморфните силициеви слънчеви батерии до 30 и повече процента при многопреходните (с много p-n преходи) лабораторни батерии, които са още в стадий на разработка. Ефективността на преобразуване на енергията (или коефициент на полезно действие) на слънчевия панел е отношението между изходната електрическа мощност и входната светлинна мощност при стандартни тестови условия.

Таблица 2

Материал на клетката	Ефективност на клетката	Ефективност на модула
Високодобивни клетки	19,5 %	17,0 %
Монокристален силиций	18,0 %	14,2 %
Поликристален силиций	16,0 %	14,0 %
Аморфен силиций	7,5 %	7,0 %
CIS, CIGS	14,0 %	9,0 %
Cadmium-Tellurid	10,0 %	9,0 %

Ефективността на различните фотоволтаици варира в доста широки граници [1] (таблица 2):

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Много хора считат, че бъдещето на живота на хората на Земята е пряко зависимо от използването на слънчевите лъчи за получаване на електрична енергия. След като човечеството изразходва ресурсите, които до сега е ползвало за добив на електроенергия, не остават никакви други алтернативи, освен да се използва този метод. Приемствеността на добива на енергия чрез слънчеви батерии са огромни - абсолютно екологично-чисти, на практика неограничени от към ресурси, и други.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Младенчева, Райна. Фотоволтаични генератори. София: Ековат технологии, 2007

[2] <http://espr1t.net/solar.energy/index.old.html#2>

[3] www.ecowat.eu

За контакти

Тони Валентинов Иванов, спец. Електроинженерство, II курс, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Филиал – Силистра, e-mail: theangelofdeath666@abv.bg

Гл. ас. Пламен Минков, РУ"А. Кънчев", Филиал-Силистра, Катедра технически и природоматематически науки, тел.: 086821521 e- mail: pgm@fs.uni-ruse.bg

Дифузията в нашия живот

автор: Бетина Радославова Ковачева
научен ръководител: гл. ас. докт. Теменужка Богданова

Summary: *The phenomenon of diffusion can be both beneficial and harmful to life on the planet. Everyday activities in our lives would not be possible without the phenomenon of diffusion. But is particularly important to identify harmful effects of diffusion.*

Key words: *Diffusion, diffusion helpful, harmful diffusion, nature*

ВЪВЕДЕНИЕ

Животът се е зародил и е невъзможен без физичните явления, процеси и закони. Замисляли ли сте колко всекидневни дейности в нашия живот не биха били възможни без явлението Дифузия? А същевременно в други случаи упрекваме дифузията за щетите, които нанася. Ще покажем чрез редица примери как едно явлението като Дифузията може да бъде както полезно, така и вредно за живота на планетата. Това ще ни помогне да ограничаваме вредните последици от дифузията и да съдействаме при случаите, когато тя ни носи полза.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Веществата са изградени от атоми и молекули, които се намират в непрекъснато движение. Движението на градивните частици (атоми, молекули, йони) зависи от агрегатното състояние на веществото. Едни от най – широко разпространените природни явления, са топлинните явления. Топлинните явления играят важна роля при разпространяването и поглъщането на слънчева енергия и при кръговрата на водата в природата, без които животът е немислим. Явлението, което най-очевидно доказва топлинното движение на градивните частици на веществото, е Брауновото движение. Браун формулирал особеностите на движението: Хаотично- частиците променят посоката си на движение и скоростта, с която се движат; Непрекъснато-в затворен съд може да се наблюдава с години. Дифузията е взаимното проникване на веществата едно в друго, дължащо се на хаотичното движение, до пълното им изравняване по концентрация. Дифузията е едно от явленията, което потвърждава топлинното движение на градивните частици. Дифузия може да се наблюдава между газове, течности и твърди тела.

Замисля ли сме колко процеси в човешкия организъм и в природата се реализират благодарение на дифузията? (фиг. 1)

- Дифузията спомага на кислорода от въздуха, който вдишваме да преминава от белите дробове в кръвта, а оттам- в клетките на тъканите. По този начин се обяснява как времето влияе на дифузията при човека - топлият влажен въздух затруднява дишането и по-специално дифузията на газовете в белите дробове, влошава се общото състояние, стига се до топлинни или слънчеви удари или до инфаркт.
- Благодарение на дифузията клетките получават от кръвта необходимите хранителни вещества. Хранителните вещества и газовете, които носи кръвта, може да минат само през стените на капилярите и да проникнат в клетките.

Фиг.1

- Чрез дифузията се извлича захар от цвеклото, извличане на вещества от продукти при готвене
- Дифузията помага на корените на растенията да извличат от почвата необходимите им вещества.
- Благодарение на дифузията се осъществява дифузионно заваряване и метализация. Чрез взаимна дифузия на атомите на заваряваните метали се получават малки, много точни и работещи в сложни условия детайли, изработени от трудно заваряеми по други методи материали.
- Дифузията е в основата на праховата металургия.
- Дифузията спомага за равномерното разпределение на газовете в атмосферата.
- Проветряването в помещенията се реализира благодарение на явлението дифузия, защото тя спомага за обогатяване с кислород.
- Дифузията се използва при приготвянето на туршиите.
- Хидроизолацията на стени и основи на различни помещения действа чрез дифузия във вътрешността на основата, върху която е нанесена и като "предпазен екран" посредством образуването на покритие.
- Уредите за готвене чрез пара разполагат с пръстени за дифузия на аромата. Чрез пара се готви здравословно
- Помпата за аквариумите спомага да се разлилее водната повърхност и и увеличава наситеността на кислород и степента на дифузия на атмосферните газове и разтворения въглероден диоксид във водата.
- Минералните торове, попаднали върху почвата при обработката на селскостопанските култури, проникват в нея не само разтворени от водата, но и в резултат на дифузията.

И още много, много дейности и процеси се реализират благодарение на явлението дифузия.

За какво е виновна Дифузията?(фиг. 2)

Фиг. 2

Дифузията има вредни последици за равновесието в природата. Красноречиво доказателство са следните примери от ежедневиия живот:

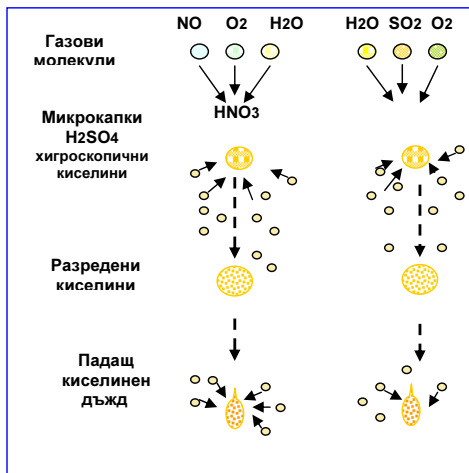
- Дифузията осигурява навлизането на промишлени отпадъци в почвата, водите и атмосферата.
- Дифузията заедно с конвекцията е причина изхвърляните вещества от различни производства да се разпространяват в по-големи области и с това да замърсяват околната среда (фиг.3)

Фиг. 3

- Замърсената почва отравя плодовете и зеленчуците, които човек ползва за храна. Чрез дифузия, замърсителите достигат до горния слой на плодородната почва. В отпадъците може да има олово, живак и манган, както и други метали, които се натрупват в растенията.
- Когато скоростта на разсейване на изхвърляните вредни газове е малка (при ниска температура, висока влажност на въздуха и безветрие), вредните вещества се натрупват във въздуха около заводите и дифундират в растенията и в човешкия организъм.
- Излизайки от комина, в резултат на дифузията, газовете се разпространяват в околния въздух. Някои от тези газове се разтварят във водните капки в

атмосферата. В резултат на това в някои области падат т.н. „киселинни дъждове“ (фиг.4) **Динозаврите са загинали в следствие на киселинните дъждове! Историята на динозаврите е урок от бъдещето.**

Фиг. 4

- Дифузията има вредни последици за равновесието в природата. а да се намали или прекрати образуването на киселинните дъждове е изключително важно:газовете, които се изхвърлят във въздуха, да се пречистваат!
- От дезодорантите, които употребяваме, се отделят вещества, наречени „фреони“, които в резултат на дифузията се издигат и достигат „озонния слой“ и го разрушават- получават се озонни дупки, които разрешават на вредното ултравиолетово излъчване на Слънцето да достигне до земната повърхност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Красивата природа бива опустошавана в следствие на замърсяванията, причинени и от дифузията. Човекът е първия биологически вид на Земята, който “е разработил средства за своето унищожение”. Природата принадлежи на всички нас и отразява това, което ние вършим с нея. Животът на нашата планета трябва да бъде под контрола на разума на човечеството. В противен случай ще бъдем споветяни от съдбата на динозаврите.

ЛИТЕРАТУРА

[1] <http://energiq-i-nie.hit.bg/Index.htm>

За контакти

Бетина Радославова Ковачева, студентка 1 курс, специалност Физика и информатика, E- mail: betelina63@mail.bg

Гл. ас. докт. Теменужка Богданова, РУ”А. Кънчев”, Филиал-Силистра, катедра технически и природоматематически науки, тел.: 086821521 E- mail: betina93@abv.bg

Мотивация за саморегулирано учене в обучението на студентите по „Компютърни науки”

автор: Георги Господинов
научен ръководител: гл.ас. инж. Евгения Горанова

Motivation for Self-regulated Learning in the Training of Students in Computer Science: The report presents the motivation for self-regulated learning in the training of students in computer science in Branch Silistra of Rouse university..

Key words: *internal motivation, external motivation, overall motivation, instrumental motivation, self-regulated learning, successful student in computer science.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Мотивацията е една от най-неизследваните характеристики на човешкото поведение. Тя е движеща сила на познавателния процес, но има стойност на променлива величина - с течение на времето може да промени своята стойност. Концепцията за саморегулираното учене добива особена актуалност във връзка с наложилата се напоследък потребност от непрекъснато(пермаментно) образование. Тези две характеристики повлияват до голяма степен образователния процес по компютърни науки, тъй като студентите са обучаеми, които по-скоро принадлежат към групата на възрастните и тяхната мотивация за усвояване на учебното съдържание превръща регулацията на учебния процес в саморегулация.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Няколко дефиниции определят вижданията на отделните автори за мотивацията.

Феноменът мотивация представлява вътрешен импулс, стремеж или подбуда за действие и лично ангажиране в процеса на учене. Най-общо се определя като вътрешно състояние, което стимулира, насочва и поддържа поведението, заемайки водещо място в структурата на личността [Цветкова по 2].

От когнитивна гледна точка, природата на мотивацията притежава следните три качества: тя е повече процес отколкото продукт; включва цели, които подтикат към действие и изисква активност. [Pintrich и Schunk по 2].

Gardner [пак там] в съвместната работа с Lambert описва наличието на четири компонента на мотивацията за учене: цел, усилие, желание да се постигне целта и позитивно отношение към поставената задача.

Изложените по-горе концепции и дефиниции показват мотивацията за учене като сложен феномен. Тя не е конкретно, а абстрактно понятие; не е константна или статична, а варира във времето, според ситуацията и контекста.

Мотивацията е процес на активно и продължително ангажиране в учебния процес, за да се постигне дадена цел, която засяга интересите на учениците и тяхното очакване за удовлетворителни резултати.[2]

В психологията е широко застъпена класификацията на мотивацията като вътрешна и външна. Вътрешната произлиза от самия учещ, а източник на външната очакването на конкретна награда. На теория, студентът ще получи идеалната комбинация, когато вътрешната и външна мотивация работят независимо една от друга. [2]

В изследването на мотивацията както по компютърни науки така и в други научни направления се говори за цялостна и инструментална мотивация. Първата се свързва с ориентацията на ученика към научната област и нейните специфики и наличието на желание да се интегрира в тази научна област. Втората, инструменталната мотивация, се свързва с външен признак, което засяга по-

определени, по-специфични цели за изучаване на компютърните науки, такива като придобиване на квалификация за определена работа, актуалност и приложимост на квалификацията, достигане на по-висок жизнен статус. [Gardner по 2] Според този изследовател цялостната мотивация има по-голямо влияние за успеха на дълготрайното учене, докато инструменталната мотивация може да послужи като временен източник на мотивация за ученик, който среща трудности в ученето. [пак там].

Концепцията за саморегулираното учене е придобила особена актуалност поради необходимостта от непрекъснато(перманентно) образование.[1] Образователната система трябва да поеме отговорността да подготви младите хора за непрекъснат процес на образование и извън пределите на университетите. За тази цел студентите трябва да придобият способността да преценяват актуалността на своята квалификация и да предприемат адекватни мерки, когато преценят, че тя вече не удовлетворява тяхното ниво на компетентност. В тази връзка нараства необходимостта от повишаване на автономността на учащите се и поемане от тях самите на отговорността за собственото си учене. [1] Саморегулираното учене е особено важно за дефиниране на учебните цели и стратегиите за тяхното постигане.

Някои автори посочват когницията(познавателността), мотивацията и самодисциплината като най-важни фактори, които влияят върху желанието и уменията за учене. Според тях, хората, които регегулират своето учене притежават знания за самите себе си, знания за предмета и задачата и начините как да я решат.

Саморегулиращите се обучаеми са мотивирани да учат. Те намират много от задачите за интересни, защото ценят ученето. Дори когато не са вътрешно мотивирани, намират свой начин да извлекат полза от дейността, защото ученето изисква усилие и правене на избор.

Такива учащи притежават и високо чувство за самодисциплина. Те могат да организират времето си, знаят как да преодолеят безпокойството си и как да спазват сроковете за проект, тест или изпит. [1]

Към ключовите умения за саморегулирано учене се отнасят:

- Поемането на отговорност за собственото учене;
- Дефиниране на учебни цели;
- Прилагане на стратегии за постигането на целите;
- Обективна преценка за постигането на целите;
- Познаване на своите силни и слаби страни;
- Управление на промените, които настъпват в живота.

В научната област на компютърните науки мотивацията, която води един успешен студент се базира на следните вътрешни и външни фактори.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разсъжденията върху проблема водят до следните изводи: саморегулирано обучение се осъществява от студенти, които възприемат себи си по-скоро като възрастни и проявяват присъща за по-зряла възраст отговорност и самодисциплина. Тяхната вътрешна и цялостна мотивация за учене е свързана с удовлетвореността от постигнатите професионални резултати, с осъществяване на поставените от тях цели и с успеха от развитието им. Външната и инструменталната им мотивация е насочена към изграждането им като качествени професионалисти, способни да се реализират в сферата на компютърните науки и да получат добър социален статус от тази реализация.

Таблица 1

Вътрешни фактори	Външни фактори
Вътрешен интерес към дейността - любознателност - към програмни езици; - предизвикателство – да мога; - приложимост – създаване на собствени приложения с цел усъвършенстване; - очаквани резултати – да е приложимо; - вътрешна стойност – качествено; - чувство за компетентност – владее на различни умения; - увереност в собствените си възможности - Възраст – смятам, че студентът трябва да е отговорен (той не е дете); - Пол – смятам, че мъж трябва да владее добре компютърните науки;	Хоратаи фактори, който са значими - родители – да са доволни от мен; - преподаватели – да се убедят, че усвоявам; - връстници – да ме признават; - стипендии – да получавам; - опит – да натрупвам; - награди – обичам; - похвала – може малко; - наказания, санкции - не искам; - учебна среда – повече индуктивна отколкото дедуктивна; - времето през деня, седмицата, годината – да имам, за да работя върху курсовите и други задачи; - характерът на специалността – предизвикателно актуална; - културни норми – да се чувствам бързо мислещ програмист; - обществени отношение - уважаван - компютърни игри - „яко“; - интернет – винаги;

Този студент е под влияние и на цялостната и инструментална мотивация.

Таблица 2

Цялостна мотивация	Инструментална мотивация
- владееене на процедурните езици – развиват алгоритмичното мислене; - владееена на обктно ориентираните езици – развиват мащабното мислене; - усъвършинстване на програми – за бързина и ефективност; - приложение на програмите за конкретни практически цели – обвързаност с практиката; - овладяване на програми за създаване на мултимедийни приложения - за обучение, игри, сайтове и др. - Владееени на програмен език Java - за програмиране на мобилни устройства, смартфони и таблети; - Овладяване на педагогически компетенции - да бъда „готин“ учител; - Желание да се предаде наученото - на колеги и на ученици	- Добра професионална реализация – предпочитам програмист; - Добри доходи – при упражняване на професията; - Престижност на професията „програмист“ или „системен администратор“ или „учител“ – в този ред; - Обществено признание – да бъда търсен специалист; - Добро самочувствие – имам и сега;

ЛИТЕРАТУРА

[1] Петров, П., М. Атанасова, Образователни технологии и стратегии за учене, Веда Словена –ЖГ, София, 2001

[2] Попандонова, Е. Г. Влияние на компютърните образователни технологии върху мотивацията за изучаване на чужд език на деца от малцинствен произход. Дисертация, София, 2010

За контакти

Георги Стефков Господинов, студент от специалност ПОФИ, 2 курс, Русенски университет „Ангел Кънчев“ Филиал Силистра stefkoff@gmail.com

Гл.ас. инж. Евгения Денева Горанова, катедра “ Технически и природоматематически науки ” , Русенски университет “ Ангел Кънчев ” , Филиал-Силистра Тел.: 086/ 821 521, в.218, e-mail: e_deneva@abv.bg

Знаците на времето

автор: Елиз Тюрджан Бакал

научен ръководител: гл. ас. докт. Теменушка Богданова

***Summary:** The permanent interest of the people at the weather isn't gone forever. It is reflected in the language of the Bulgarian people, proverbs, sayings and predictions, reflecting the experience of communion with nature and its observation*

***Key words:** Weather, forecasts, signs, atmosphere, clouds, wind, plants, animals*

ВЪВЕДЕНИЕ

Силната зависимост на човека от условията на времето го е накарала още от най-древни времена да наблюдава атмосферните явления, да следи тяхната последователност и да се опитва да предсказва атмосферните промени. Чрез предаване на опита от поколение на поколение, хората са разбирали, че различните промени на времето не настъпват внезапно, а са предшествани за известен интервал от време от други явления и събития.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Под метеорологично време или просто време, се разбира състоянието на приземния слой на атмосферата в дадено място и даден момент, който се характеризира със стойностите на метеорологичните елементи, усещани непосредствено от хората: температура, скорост и посока на вятъра, количество и форма на облаците, количество и вид на валежите и други.

Постоянният интерес на хората към времето не е преминал безследно, той е намерил отражение в езика на народа, пословиците, поговорките и предсказанията, отразяващи натрупания опит от общуването с природата, неговата наблюдателност

Било е установено например, че снегът или дъждът се предхождат от промени в облачността, вятъра, температурата, както и от промени в поведението на някои животни и растения. Така са били създадени народните или местните признаци за предсказване на времето. Те най-често са свързани с вида на небето, облаците, тяхното движение, посоката и скоростта на вятъра, с различни оптични явления.

350 г. пр. н. е. философът Теофраст публикува "Знаците на времето", първата книга, съдържаща метеорологични прогнози в Европа.

Местните признаци за предсказване на времето могат да се разделят на общи и специфични.

Общите признаци са валидни за пояса на умерените ширини и са свързани с атмосферните процеси, обусловени от движението на въздушните маси и атмосферните фронтове, от циклоните и антициклоните.

Специфичните признаци са характерни само за дадено място или за места с едни и същи топографски особености, тъй като зараждането и протичането на някои атмосферни явления, зависят до голяма степен от своеобразието на релефа на района.

Признаци, свързани със състоянието на атмосферата.

Когато не разполагаме със синоптични карти от печатните и електронните медии, ние нямаме възможност да видим "движението на времето" над обширни пространства. Ето защо трябва да търсим такива местни признаци, по които могат да се правят изводи за преместването на циклоните и свързаните с тях фронтове. Това са преди всичко облаците. По техния вид, височина и движение до известна степен може да се съди за въздушните течения във височина, за преместването на

атмосферните смущения, за степента на устойчивост на въздушната маса, а от там и за времето за определения срок напред.

Като местни признаци могат да се използват и различните оптични явления, които зависят от състоянието на атмосферата. Окраската на вечерната заря или утринната зора напр. зависят от количеството водна пара и прах в атмосферата, т.е. от свойствата на въздушната маса, които в крайна сметка определят до голяма степен и характера на времето.

Със състоянието на атмосферата са свързани и радиосмущенията, затова те също могат да се използват като признаци за предсказване на времето.

Най-добър признак за задържането на хубавото време е чистия залез на слънцето. През зимата при чист залез на слънцето челата на високите планински върхове са обагнени в червено и наблюдателите предвиждат *“Ако върхът пламти, нощта и денят ще бъдат ясни”*.

Чистият син цвят на небето през зимата е също така един от признаците за задържане на ясното време. Освен това народът казва: *“Ясна луна – очаквай слана” (през пролетта и есента), “Бялата луна не дава нито дъжд, нито сняг” или “Бяла луна – слънчев ден”*. Всичко това е следствие от липсата на облачност и малката влажност на въздуха. Що се отнася до радиосмущенията, те са слаби, а през лятото имат денонощен ход – усилят се през деня и отслабват през нощта.

Неустойчивото време се наблюдава най-често през лятото в еднородна неустойчива въздушна маса или при преминаване на слабоизразен въздушен фронт. Свързано е преди всичко с нагряването на земната повърхност от слънчевите лъчи.

През лятото още от сутринта по някои признаци могат да се предскажат краткотрайните валежи и гръмотевичните бури за следобедните часове. Сутрин купестите облаци се появяват рано, като са наредени във вид на зъбци или кули. Това показва, че атмосферата е в неустойчиво състояние.

Народът казва: *“Ако сутрин облациите имат вид на планина – привечер чакай дъжд”*.

Необходимо условие за образуването на купесто-дъждовни облаци е и голямото влагосъдържание на въздуха. Ето защо, ако през лятото сутрин има мъгла, след пладне ще гърми. Високата влажност на топлия въздух създава усещане за задух, въздухът като че ли “пари”. Оттук произхожда и изразът *“Задухът без гръмотевици не ще мине”*.

Важен признак за приближаването на циклон е и вятърът. Той започва да се усилюва независимо от часа на денонощието. Морският бриз и планинско-долинната циркулация се нарушават. Сменя се и посоката на вятъра. В северозападна България народът казва: *“Появи ли се кошава (източния вятър) – времето се влошава, завалавя”*.

Друг предвестник за валежи и застудяване е фьонът, който се появява в някои райони на страната. Затова, ако през пролетта и есента комините не теглят – времето ще се разваля.

Най-важните предвестници за влошаване на времето са перестите облаци, които се появяват от запад и постепенно преминават в пересто-слоести, а те – във високослоести. Това е облачността пред топлия фронт.

Освен това народа е установил доста признаци, свързани с увеличаването на влажността на въздуха преди влошаване на времето. Някои от тях са следните: *“Ако солта овлажнява – времето се разваля”, “Ако струните на музикалните инструменти са отпуснати е на дъжд, а ако са опънати до скъсване е на сухо време”*.

За високата влажност на въздуха говори и *червения цвят на вечерната заря*. Ако предишния ден вечерната заря е била оранжева или розова, а на следващия ден придобие пурпурна окраска, причината за това може да бъде приближаването

на по-влажна въздушна маса от запад и могат да се очакват валежи. Цветовете на залезът се променят и от тънките перести облаци – те разсейват слънчевата светлина и правят залеза мътен. Ето защо *бледният залез на слънцето е признак за влошаване на времето. Предвестник на дъжда е и бледата луна.*

Освен това съществуват характерни оптични явления, които се наблюдават добре, когато други предвестници още не се забелязват. Такива са кръговете и венците около слънцето и луната. Те се образуват при появата на перести облаци (предвестниците на топъл фронт) и се наблюдават тогава, когато самите облаци са все още незабележими (особено, когато се появяват през нощта). При венците трябва да се следи и промяната на размерите им с течение на времето. Ако радиусът на венеца и яркостта на цветовете му намаляват, това означава, че водните капки или ледените кристали на облака нарастват и може да се очаква валеж. Във всички краища на страната народът казва: *“Появи ли се харман около Луната или Слънцето, времето ще се развали”*.

Когато няма Луна, за приближаването на топлия фронт може да се съди и по звездите. Действително, ако небето се покрие с перести или пересто-слоести облаци, по слабите звезди изчезват и затова народът казва *“Когато звездите започнат да се крият, скоро ще има дъжд”*. Признак за приближаването на циклон и за разваляне на времето е и трептенето на звездите. То се усилва при усилването на вятъра (т.е. при неспокойно състояние на атмосферата), при понижаване на температурата и увеличаване на влажността.

Предвестник на лошото време е и увеличаването на чуваемостта, тъй като скоростта на звука и звукопроводимостта във влажния въздух са по-големи, отколкото в сухия. Затова, ако гласовете се чуват отдалече или ако гората ечи, може да се очаква дъжд, а през зимата – сняг. Тук обаче трябва да се внимава да не се изпадне в грешка, тъй като чуваемостта може да се увеличи и поради попътен вятър.

От векове хората наблюдават света, който ги заобикаля, поведението на животните, промените във времето и метеорологичната обстановка. Днес е трудно да повярваме, но преди време това е бил единственият начин за предсказване на времето.

Зелените “барометри”

Много чувствителни към състоянието на атмосферата са и растенията. Едни от тях още преди започването на дъжда затварят цветовете си, за да защитят от повреда прашеца и да намалят топлоотдаването; други при сухо време, за да намалят изпарението, отделят обилно ароматичен нектар и по този начин привличат пчелите и други насекоми; трети “плачат” с лепкави капки сок; четвърти променят формата и положението на листата си. Ето защо като се следят промените в поведението на някои растения, могат да се направят изводи за близките промени на времето.

Могат ли растенията да предсказват времето? Има ли растения, които да са способни да „сигнализират“ за изменения на времето?

Много растения активно реагират на изменението на осветеността. В повечето случаи към страната на осветяване са обърнати техните цветове, дори някоя от тях “проследяват” слънцето при неговото движение по небосвода (например, слънчогледа). Други пък реагират на положението на слънцето посредством своите листа, особено в райони с достатъчна влажност, като заемат най-изгодното положение, но не от гледна точка на получаване на слънчева топлина, а от гледна точка на минимални изпарения (например, бобовите).

Живите “барометри”

Днес сме свикнали да получаваме информацията, която ни интересува почти наготово, само трябва да включим телевизора, да отворим вестника или да се разровим в Интернет. Така е и с прогнозата за времето – постоянно получаваме

информация за нея от различни източници. А какво правят животните, които нямат тази възможност? Те усещат промяната във времето и чрез поведението си ни предупреждават. Понякога обаче може да ни бъде полезно да разпознаваме и сигналите, които ни изпращат животните със своето поведение

Много животни реагират на атмосферните промени. Това е дало основание за появата на редица народни признаци за предсказване на времето по тяхното поведение. Всъщност животните реагират на някои станали вече промени в състоянието на атмосферата, които човек не може да забележи, но които са свързани с предстояща промяна на времето.

Метеорологичните способности на паяците са известни от над 2 хиляди години. За тях говорят още древните римски учени и философи. Според легенда, паяците са станали причина французите да победят във войната с Холандия през 1794 г. Как е възможно да се случи подобно нещо? Много просто. По онова време френски генерал е бил затворник. Наблюдавайки паяците в килията си, той установил, че те плетат различни паяжини в зависимост от предстоящото време. Генералът успял да предупреди френските войски каква неочаквана промяна във времето предстои и така те били с крачка напред пред противника. Днес се смята, че паяците усещат колебанията в атмосферното налягане и концентрацията на водни пари. При увеличаване на атмосферното налягане, те плетат по-големи паяжини. При намаляване на атмосферното налягане и предстоящо влошаване на времето, плетат по-малки паяжини.

Част от многобройните признаци, създадени от нашия народ въз основа на наблюденията му върху поведението на домашните животни, могат да бъдат обобщени по следния начин: когато животните са неспокойни трябва да се очаква разваляне на времето. Това може да се обясни частично с увеличаване влажността на въздуха, изменение на осветеността на околните предмети вследствие на промените в облачността, с колебанията на температурата и скоростта на вятъра, с влиянието на атмосферното електричество. Всички тези явления оказват влияние върху кожата на животните или възприемането на околните предмети, това ги дразни и се отразява върху поведението им. А ето и някои от признаците, взети от народната метеорология:

- Птиците са признати метеоролози, особено прелетните. Наистина трябва да са добри в това, след като без помощта на прогноза знаят кога да отлетят на юг. Но те не са чувствителни само по време на миграция. Пример за това е славеят, който, ако пее цяла нощ се очаква хубав и слънчев ден.
- Добри метеоролози са също чайките и буревестниците. За чайките съществуват дори моряшки поговорки, според които, ако чайките летят ниско над водата, моряците ще се радват на хубаво време, а ако се ровят в пясъка, предвещава дъжд.
- Ако лястовичките летят високо, времето ще се задържи хубаво, а ако летят ниско, ще завали дъжд. Научното обяснение е следното: насекомите, с които се хранят лястовичките, при хубаво време през лятото се отнасят нагоре от възходящите течения. Заради тях се издигат и лястовичките. Преди да завали дъжд, влажността на въздуха се увеличава. Власинките които покриват телата на насекомите, овлажняват, те стават по-тежки и се спускат почти до земята. Към тях се устремяват и лястовичките.
- Когато овцете ядат мъха по дърветата, скоро ще вали. Обяснението е следното: влажният въздух преди дъжда прави мъха мек и крехък, поради което овцете започват да го ядат.
- Добри метеоролози са и пингвините. В крайна сметка, това че живеят на студено не значи, че харесват бурите. Когато усетят, че приближава буря, пингвините се събират заедно, сгушени на големи групи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Хората винаги са се интересували за времето, от състоянието на което е зависело в далечното минало цялата им дейност, условията на бита, даже и самочувствието им. В някаква по-малка степен тази зависимост се е съхранила и в наши дни - интересът на човека към състоянието на времето, както в настоящия ден, така и в близкото бъдеще.

В наше време за състоянието на времето наблюдават не само професионалните метеоролози и не само те разсъждават по предстоящите промени на времето. С това ежедневно волно или неволно се налага да се занимават не само жителите на селски райони, рибари, горски работници, моряци и летци, както и представителите на много други професии, чиято всекидневна дейност е свързана с продължителен престой на открито. Поради това много хора в пределите на своя район на наблюдение имат възможност вярно да съдят за бъдещото състояние на времето не само по метеорологичните данни, предавани по средствата за масова информация, но и по така наречените местни признаци.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Сиракова М., Д. Сираков, К. Дончев , Метеорология за всеки, С. 1989
- [2] <http://ecomedia.bg/doctor-eco/hyperlinks/article/7897>
- [3] <http://www.wolkenatlas.de/wolken/wo09426.htm>

За контакти:

Елиз Бакал, студентка в I курс, специалност Физика и информатика,
е- mail: eliz_92@abv.bg

Гл. ас. докт. Теменужка Богданова, РУ"А. Кънчев", Филиал-Силистра, катедра
технически и природоматематически науки, тел.: 086821521 Е- mail: betina93@abv.bg

История и приложение на спектралния анализ

автор: Анелия Събева Георгиева

научен ръководител: гл.ас. Николай Стаматов

History and application of the spectral analysis: *The paper presents the evolution of the spectral analysis and its application.*

Key words: *spectral, analysis.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В доклада е разгледано хронологичното развитие на една малка част от физиката довела до приложение на един от най-съвременните методи на съвременната физика - спектралния анализ.

За да отговори на въпроса "От какво е съставен слънчевия лъч" през 1666год. Исак Нютон (1643-1727) провежда опит, с който е запознат всеки ученик. Той пропуска слънчев лъч през призма, като на стената зад нея наблюдава цветовете на небесната дъга, която нарича спектър. В класическия латински език, който той използва в своите научни трудове, думата "spectrum" означава "дух", "привидение". Съдържанието на тази дума много точно изразява същността на явлениято – възникването на фееричната, многоцветна картина, в която се превръща безцветния слънчев лъч при преминаването му през прозрачна призма.

Историята на физиката показва, че почти два века тези "духове" мълчаливо позволявали да бъдат разглеждани без да носят определено логическо съдържание, докато учените не ги накарали да говорят на езика на съвременната наука - квантовата физика.

ИЗЛОЖЕНИЕ

През 1802год. английския лекар и химик Уилям Хайд Воластон построява първия спектроскоп с процеп. Наблюдаваният от него слънчев спектър се пресичал от няколко рязко очертани тъмни линии, без видим ред на различни места, на който не им предава особено значение, допускайки, че появяването им се дължи на недостатъци при изработката на призмата или смущение в наблюдавания светлинен източник.

В последствие тези тъмни линии са наречени фраунхофери на името на истинският им изследовател Йозеф Фраунхофер, който в резултат на обстояни и многобройни изследвания и наблюдения открива изключително важната за спектралния анализ двойната D – линия. През 1814год., Воластон публикува своите изследвания, без да им прави обстоен анализ. 43 години по-късно Уилям Сван установява, че двойната жълта D линия в спектъра на пламъка на спиртника възниква в присъствието на метала натрий. На този изключително важен за спектралния анализ факт, Сван не отдава значение.

До това просто и важно заключение достига само след две години, през 1859год. двама професори: Густав Роберт Кирхоф и Роберт Вилхелм Бунзен. В университетската лаборатория в Хайделберг те провеждат прост опит. Преди тях през призмата са пропускали или само слънчев лъч или само светлина от спиртник. Кирхоф и Бунзен пропускаат и двете едновременно и откриват явление, за което си струва да се разкаже подробно.

Ако върху призма пада слънчев лъч, а на скалата на спектроскоп се вижда спектъра на слънцето с тъмна линия на нейно място. Тя остава там и когато на пътя на слънчевия лъч изследователи поставят спиртник. Но след преграждането и с екран и осветяването на призмата със светлина от спиртник, тъмната линия D изпъква в ярко жълта D на натрия. Те заменят светлината на слънчев лъч със

светлината на нажежено тяло, но резултатът е един и същ. Следователно пламъкът на спиртника поглъща тези лъчи, които самия той изпуска.

Кратко съобщение, което Кирхоф публикува през 1859год. съдържа четири открития на веднъж:

Те са:

1. на всеки елемент е присъщ негов линеен спектър, т.е. строго определена серия от спектрални линии;

2. тези линии могат да бъдат използвани за анализ на състава на веществата не само на Земята, но и на звездите;

3. Слънцето се състои от горещо ядро и сравнително хладна атмосфера от нажежени газове;

4. на Слънцето има натрий

Всички тези открития се потвърждават през 1868год. от Френска академия на науките, която организира експедиция с астронома Жансен. Те откриват, че при пълно слънчево затъмнение – в момента, когато нажеженото ядро е закрито от сянката на Луната и свети само короната му – всички тъмни линии в спектъра на Слънцето пламват с ярка светлина.

След една година Кирхоф и Бунзен с помощта на спектроскоп откриват два нови елемента: рубидий и цезий.

Във физиката всяко изследване се свежда до измерване. За това е необходимо да се стига до по-голяма точност, в измерванията на дължината на вълните т.е. структурата на линейния спектър още по-прецизно от Фраунхофер.

Първият спектроскоп на Кирхоф е съставен от: две половинки от далекогледна тръба, кутия от пури и призма, изработена от Фраунхофер. Спектроскопът е подобрен с дифракционна - решетка откритие от Хенри Роулънд (1848-1901). С помощта на този прибор в продължение на няколко десетилетия усилията на Карл Рунте (1856-1927), Хайнрих Кайзер (1853-1940) и особено на лабораторията на Фридрих Пашев (1865-1940) в Тюбнген са точно измерени дължините на вълните на десетки хиляди спектрални линии на различни елементи. Знаменитата жълта линия D в спектъра на натрия се оказва, че се състои от две много близко разположени една до друга линии: линия $D_1=5895,9236 \text{ \AA}$, $D_2=5889,9504 \text{ \AA}$, като се има в предвид, че дължината на един ангстръм $1\text{\AA}=10^{-8} \text{ cm}$. Само към 1913 година общия брой статии по спектрален анализ надхвърля 50 хиляди.

След наблюдението на жълтата двойна D - линия на натрия се ражда спектралния анализ, с чиято помощ сега можем да откриваме химичния състав на дадени галактики, измерването на температурата и скоростта на въртене на звездите. Откриването на спектралния анализ предизвикало жив интерес дори сред извъннаучната общественост, което по онези времена не се е случвало толкова често.

Въз основа на огромния изследователски материал Кирхоф формулира основна зависимост: видът на спектъра зависи от различните физични условия на самите излъчващи източници.

Въз основа на тази зависимост, Кирхоф дефинира правилата, определящи видовете спектри, които са:

- непрекъснат спектър – излъчва горещ непрозрачен газ, течен или твърдотелов източник под високо налягане;

- линеен емисионен спектър – излъчва горещ газ под ниско налягане. Върху черен фон – цветни емисионни линии, като броят и дължината им зависят от химичния състав на източника;

- линеен абсорбционен спектър - когато източник на непрекъснат спектър се наблюдава през слой от по-студен газ с по-ниско налягане.

Броят и дължината на абсорбционните линии зависят от химическия състав на слоя по-студен газ над източника на непрекъснатия спектър. Така изглежда не само слънчевия, но и всеки друг звезден спектър.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат от бързото развитие на спектралния анализ са открити редица неизвестни до момента химични елементи, посочени в таблицата.

Химичен елемент	Година на откритие	Откривател
Цезий	1860	Р. Бунзен и Г. Кирхоф
Рубидий	1861	Р. Бунзен и Г. Кирхоф
Талий	1861	У. Крукс
Индий	1863	Ф. Рейх и Т. Рихтер
Галий	1875	Лекок де Буабодран
Самарий	1879	Лекок де Буабодран
Хелий	1895	У. Рамзай
Неон	1898	У. Рамзай и М. Траверс
Криптон	1898	У. Рамзай и М. Траверс
Ксенон	1898	У. Рамзай и М. Траверс
Хафний	1923	Г. Хевеши и Д. Костер

Спектралният анализ е широко използван метод в експерименталната физика, с помощта на които се решават разнообразни научни и приложни задачи. Приложим е във всички области, където има необходимост от прецизно определяне на количествения и качествен състав на интересуващо ни вещество. Например, използва се в:

- Металургията за определяне чистотата на състава на металите и сплавите;
- Екологията - при изследване на наличието и количеството на радиоактивни и други вредни за човека вещества в атмосферата, водите и др.;
- Медицината за изследване на органите;
- Промислеността за извършване на качествен контрол на всички видове промишлени изделия;
- При производството на полупроводници и свръх проводници, където е се изисква голяма чистота на елементите;
- Геологията за дистанционно откриване на полезни изкопаеми;
- Археологията датировка на археологичните находки;
- Астрономията анализът на спектралните линии на излъчването, идващо от дадена звезда дава информация за състава, отдалечеността, както и други характеристики на звездата.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дорфман, Я. История на физиката, т.1,2, изд. Наука и изкуство, 1989 г.
2. Енохович, А., Справочник по физике, Москва, изд. "Просвещение", 1978 г.
3. Пономарьов, Л. Под знака на кванта, „Н.И. „, 1998 г.

За контакти

Анелия Георгиева, РУ „Ангел Кънчев“ – филиал Силистра, спец. Физика и информатика, студентка в II курс, фак. №106181, e-mail: ladyanola@abv.bg

Гл. ас. Николай Стаматов, Катедра природни и технически науки, РУ „Ангел Кънчев“ – Филиал Силистра, e-mail: stamatov_n@abv.bg.

Земята - нашият дом

автор: Бетина Радославова Ковачева
научен ръководител: гл. ас. докт. Теменужка Богданова

Summary: *The most important mission of humanity is to maintain harmonious unity between animate and inanimate nature on the planet. To be human perspective to ensure sustainable development of all its activities, spareing nature*

Key words: *Earth, nature, mission, energy, climate*

*„Не сме наследили Земята от своите предци,
а сме я взели заедем от децата си“
(индианска мъдрост)*

ВЪВЕДЕНИЕ

Няма невъзможни неща за човешкия ум, но те биха се осъществили, ако достатъчно силно ги желаем и се борим за тях. Най-важната мисия на човечеството е да запази хармоничното единство между живата и нежива природа на планетата. Трябва да съхраним водата, въздуха и самата Земя чисти, ако искаме да продължим да сме част от възхитителния свят, в който живеем!

ИЗЛОЖЕНИЕ

Природата принадлежи на всички нас и отразява това, което вършим с нея. Човечеството не може да се изправя срещу природата. За да има перспектива човечеството трябва да осигури устойчиво развитие на всички свои дейности, които щадят природата. За да просъществуваме, трябва да заживеем в унисон с природата на Земята и нейните закони. Във времето на глобализацията хората трябва да се обединят, защото имат обща съдба на Земята – съвместното съществуване или не съществуване.

„Дори и в ерата на високите технологии човешкото общество не може да продължи своето развитие, докато природната среда прогресивно се разрушава“
(Браун и Флавин)

Начинът на живот на човечеството е бreme за планетата Земя – нашия дом. Ще трябва да променим начина, по който консумираме природните ресурси. Населението на Земята се увеличава всяка година и все повече хора имат нужда от енергия. За да съхраним развитието на цивилизацията и гарантираме бъдеще на планетата Земя, зависи от всички нас. Да осъзнаем, че природата ни дава енергия и ние трябва да се опитаме да я пестим, поне в домовете си, което зависи само и единствено от нас.

Промяната на климата е едно от най-големите заплахи за живота на човешкия род на нашата планета. Все повече се увеличава броя на природните бедствия, причинени от времето и климата. А това неминуемо ще предизвика недостиг на храна и вода. Промяната на климата е проблем на всички и хората трябва да променят начина си на мислене, за да променят и потреблението си. Борбата с топлинното замърсяване е основна причина за призива да се пести енергия. Бъдещето на човечеството зависи от това с какво количество енергия то ще разполага. Законите на физиката показват, че всяка употребена от нас енергия в края на краищата се предава на околната среда като количество топлина. Единственото, което можем да правим, е да се стремим да намаляваме потреблението на енергия. И понеже има огромен брой дейности, без които животът ни е немислим (производство и преработка на храни, транспорт, комуникации и много, много други), единственият изход е да се стремим да извършваме всяка от тези дейности с колкото може по-малък разход на енергия. Затова трябва да се

стреми към намаляване на триенето и съпротивлението при работа на механизмите, създаване на все по-икономични източници за осветление, на енергоспестяващи уреди и машини и т. н.

Дифузията има вредни последици за равновесието в природата. Глобалната промяна на климата на Земята, на която всички сме свидетели, е резултат от замърсяването на околната среда. Ако то продължи, ще бъде фатално за живота на нашата планета. Красивата природа бива опустошавана в следствие на замърсяванията, причинени и от дифузията.

Учени прогнозираят глобално затопляне. Добро или лошо е това? Хубави и топли дни или нещо ужасно страшно ще ни се случва? Бихме ли се приспособили към новия начин на живот, който ни предстои? Ще стане ли по-приятен или по-труден той? Нарастващата заплаха от глобално затопляне на климата на Земята с катастрофалните последици, които ще предизвика, ще увеличава непрекъснато и значението на борбата с топлинното замърсяване. Обобщаваме причините, поради които трябва да пестим енергия: да разполагаме колкото може по-дълго време с източници на висококачествена енергия; да забавим топлинното замърсяване на околната среда.

А какво би се случило с определени видове животни и птици? Биха ли продължили да живеят? Не ни ли заплашва загубата от биоразнообразие? Защото биоразнообразие означава цялата пъстрота на земята – растения, животни, птици, гори, океани, реки, полета... То ни осигурява добра храна, чист въздух, питейна вода и още много други неща, които смятаме просто за даденост. Можем ли да си представим разходка в гората без да чуем чуруликането на птичките или без растенията?

Убедена съм, че тези и още много други въпроси вълнуват не само мен. Вълнуват цялото човечество, защото става въпрос не само за близките години, а за бъдещето на планетата, за бъдещето на все още неродени деца. Какво ни ще оставим като наследство?

Животът на Земята се е зародил и развил до днешното биологично разнообразие само благодарение на Слънцето и по-точно — на енергията, която то ни осигурява в продължение на милиарди години. Това е енергията, която поддържа непрекъснатия кръговрат на водата, енергията, която е преобразувана и натрупана в запасите от органичните горива, които използваме днес. Благодарение на нея преди милиарди години е започнал процесът фотосинтеза и се формира днешният състав на атмосферата, без който не можем да си представим живота на нашата планета.

Всички живи същества в процеса на еволюцията са се приспособили към енергията на Слънцето, която то изпраща на всеки квадратен метър от земната повърхност. Всички растения и животни се развиват и размножават като използват само енергията, която получават пряко от Слънцето. Ние, хората сме единствените, които от времето, когато Прометей ни е дарил огъня, се нуждаем от все повече и повече допълнителни енергийни източници, повечето от които представляват преобразувани форми на слънчевата енергия.

Щастливи сме хората на България. Водата при нас е в изобилие. Изобилието на вода ни кара понякога да забравяме колко важна за живота е тя. Радваме се на планинските езера, успокояваме се от ромона на ручей, наслаждаваме се на причудливите форми на облаците, плуващи в небето. Да си представим дори и за миг, че водата изчезне... Няма реки, езера, морета... Не падат сняг и дъжд... Загиват растения, животни, хора... Земята се превръща в безжизнена пустиня! Хората като че ли все още не си дават ясна сметка колко тънка е границата между кипящият живот днес и пустинният пейзаж утре, ако екологическото мислене не наделее.

Нашият дом, планетата Земя, няма да ни дарява повече със своите богатства и красоти. Нашият живот ще бъде лишен от най-елементарните средства за съществуване. Нека всички се замислим, за да не го допуснем. Нека всички

променим начина си на мислене и поведение. Нека не забравяме, че водата не само е източник на красота, но тя е и източник на енергия. Водата работи в съвременните хидроелектрически централи в света, които превръщат механичната енергия на водния поток в електрическа енергия. Водата задвижва турбините в електростанциите, в резултат на което в нашите домове става светло и топло. Всички природни богатства, с които планетата ни дарява, правят живота на всички ни по-удобен, приятен, желан. Това изисква пестеливо и целесъобразно да използваме тези богатства. За да я има планетата, за да имаме дом, за да ни има нас, хората.

Не е известно кой за пръв път е поставил платно на лодката си, за да използва енергията на вятъра. Още в древността хората са използвали енергията на вятъра, за да задвижват вятърни мелници. Пред всички нас сега стои въпросът как да овладеем силата и енергията на вятъра, да ги управляваме и насочим за полезни дела.

Ние, младите хора, сме бъдещия научен потенциал на България, чиято отговорност е голяма за увеличаване на енергията, така необходима за комфортния ни живот в страната и на планетата. Колите, камионите, автобусите, влаковете, самолетите, корабите, които ние използваме, за да придвижим себе си и нашите стоки, оказват значително въздействие на околната среда по отношение на енергията, замърсяването на околната среда и глобалните климатични промени. Да вървим пеш винаги когато е възможно. Срещайки се по-често, хората по-лесно ще преодоляват бариерите по между си, ще се чувстват повече обединени и ще успяват по-лесно да преодоляват конфликтите.

Приятели, нека когато пътуваме наблизко да караме колело или ходим пеша! Това е едно чудесно раздвижване и пести много пари и енергия. Може да ви изглежда, че така допринасяте съвсем малко за решаването на проблема, но същевременно означава осъзнат и устойчив в енергийно отношение стил на живот.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Време е за един нов свят, в който всеки участва за съхраняването на планетата Земя! Нужен е живот в хармония с природата и запазване на това малко и красиво кътче във Вселената, което наричаме наш дом- планетата Земя!

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Сидънбърг, Стивън, Горива и енергия, Детска енциклопедия Знание, 1993г.
- [2] Рос Дейвид, Енергия от вълните, Г.Бакалов, Варна, 1986г.
- [3] Балански Георги, Как да пестим енергия?, Техника, София, 1987г.
- [4] <http://www.cibolabg.com>
- [5] <http://energiq-i-nie.hit.bg/Index.htm>
- [6] <http://www.phys-astro.hit.bg>
- [7] <http://www.managenergy.net>
- [8] <http://www.mi.government.bg>
- [9] <http://www.renewableenergy.bg>

За контакти

Бетина радославова Ковачева, студентка 1 курс, специалност Педагогика на обучението по Физика и информатика, e-mail: betelina53@mail.bg

Гл. ас. докт. Теменужка Богданова, РУ "А.Кънчев", Филиал-Силистра, катедра технически и природоматематически науки, тел.: 086821521, e-mail: betina93@abv.bg

Енергийна ефективност – пасивни къщи и сгради

автор: Калоян Димитров

научен ръководител: гл. ас. Инж. Валентин Пеев

Abstract: *Constantly growing energy needs of humanity, on the one hand, and limited energy resources, on the other hand, led the search for new energy sources and orientation to a more efficient and economic use of energy and waste heat recovery.*

Key words: *energy, resources, efficient, energy source*

ВЪВЕДЕНИЕ

Много често понятието енергийна ефективност не се възприема правилно. Редуцирането на енергийните нужди на едно домакинство може да се постигне и без лишаване от комфорт. Енергийна ефективност не означава, че трябва да включваш радиатора по-рядко, за да спестяваш енергия, а в същото време да студуваш. Подобрената ефективност означава осигуряване на по-добър топлинен комфорт и в същото време изразходване на по-малко енергия. Този принцип важи за всички сфери на потребление, но най-вече при строителството на сгради. Един от най-добрите примери в тази насока е пасивната сграда.

Основна цел в пасивните сгради е осигуряване на слънчеви печалби, а голяма част от тези печалби могат лесно да се осигурят чрез използване на пасивни архитектурни похвати - те служат за основа при проектирането на пасивни сгради.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Пасивните къщи са сгради, в които вътрешният климат може да се получи без активно отоплителна или охладителна система. (Адамсон 1987 и Феист 1988). Къщата сама се подгрява и охлажда и затова се нарича "пасивна".

За Европейското пасивно строителство, необходимо условие е годишните изисквания да са по-малки от 15 kWh/m^2 на година, и не трябва да бъдат увеличавани разходите за енергия необходими за други нужди (например електричество за домакински нужди). Нещо повече, комбинираната първична енергия за жилищната площ на пасивна къща не трябва да достига 120 kWh/m^2 годишно за отопление, топла вода и електричество за домакинство.

От тук като стартова позиция, допълнителните енергийни потребности могат да се покриват с възобновяеми енергийни източници. Такива са например произведената енергия от слънце, вятър и вода.

Основни характеристики, които отличават пасивните къщи

Таблица 1

Компактна форма и добра изолация:	Всички елементи на външната обшивка на къщата са изолирани за постигане стойности на U-фактора $0.15 \text{ W/(m}^2 \text{ K)}$.
Южна ориентация и оптимизиране на сянката:	Пасивното използване на слънчева енергия е съществен фактор при дизайна на пасивната къща.
Енергийна ефективност на стъклата и рамките на прозорците:	Прозорци (остъкляване и рамки в комбина) трябва да имат U-фактор по-малък от $0.80 \text{ W/(m}^2 \text{ K)}$, при слънчев топлинен коефициент около 50 %.
Добре уплътнена конструкция на сградата:	Изтичане на въздух от неуплътнени връзки трябва да е по-малко от 0.6 пъти от общия обем на къщата за час.
Пасивно подгряване на свежия въздух:	Свежият въздух трябва да бъде прекаран през приземието, където да приеме температура на почвата. Това подгрява свежият въздух до температура около 5°C , дори през най-студените зимни дни.

Високо ефективно топлинно преобразуване от изсмуквания въздух използвайки въздух-въздух топлинен топлообменник:	По-голямата част от топлината от изсмуквания въздух се трансформира във входящия свеж въздух (топлинно преминаване над 80 %).
Доставка на топла вода от възобновяеми източници.	Слънчеви колектори или термо помпи грижещи се за затопляне на водата.
Енерго спестяващи домакински уреди (клас А):	Ниско енергийни хладилници, готварски печки, фризери, енерго спестяващи лампи, сушилни и други са необходимост в пасивната къща
Производство на електроенергия от алтернативни източници.	При самото проектиране може да бъде заложено поставянето на слънчеви модули в самата архитектура като декоративен елемент. Същото е възможно и да се направи на покривът вместо поставянето на покривното покритие.

Това означава, че комбинираната енергийна консумация на една пасивна къща, е по-малко от средното изискване за електричество за домакинство и топла вода. Комбинираната енергия в една пасивна къща е четири пъти по-малко в сравнение с енергията консумирана в една съвременна къща отговаряща на всички европейски строителни норми.

Пасивната къща е стойностно ефективна, когато комбинираните капитализирани разходи (строителство, включително проектиране и инсталирано оборудване, плюс потребителските разходи за 15 години) не достигат тези на нова къща.

Изброените задължителни параметри показват една изключително ниска енергийна потребност на цялата сграда, близка до нулевите стойности. Възможно е даже да се постигне дори положителен енергиен баланс, т.е. сградата да произвежда повече енергия отколкото използва.

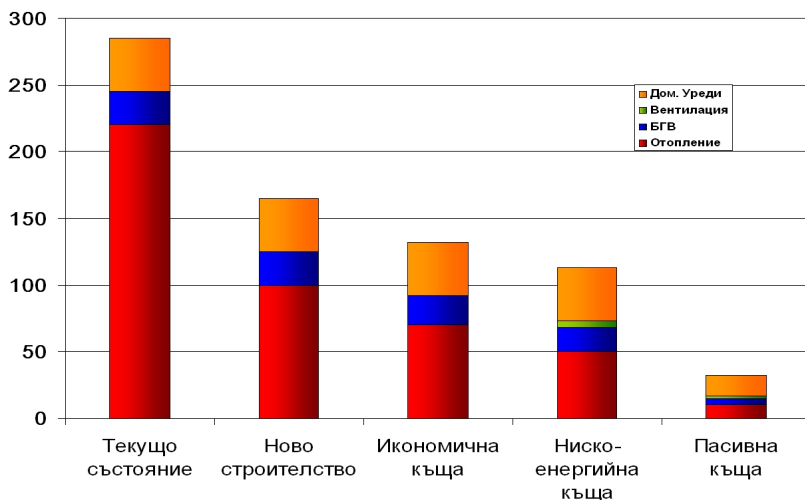
Първите пасивни сгради в Европа преди 15 години са чисто експериментални. Първоначално това са ограничени инвестиционни проекти, предимно с еднофамилни къщи. Постепенно с натрупания опит, професионални научни изследвания и анализи на вече построеното се стига до категорични резултати и методики за проектиране с надежден резултат на готовия продукт. Днес в Европа вече има построени хиляди пасивни сгради: еднофамилни и многофамилни жилищни сгради, училища и детски градини, офис сгради.

Всички глобални тенденции в строителния бизнес, а особено в Европа са в посока на движение към пасивния стандарт. Нещо повече – Европейският съюз планира постепенното въвеждане на пасивния стандарт като задължителен за всички новопроектирани жилищни сгради до 2020г. Това означава, че всички мерки, взети в тази посока от инвеститорите в настоящето ще доведат до запазване на стойността на построеното от тях след 12 години.

Пасивни архитектурни мерки

Пасивни архитектурни мерки при проектирането наричаме прилагането на принципи, които използват природната енергия по най-ефективния начин. Тези принципи не изискват приложение на най-нови технологии и скъпи и сложни системи. След като стигнали до извода, че могат да топят домовете си безвъзмездно от слънчевите лъчи, древните гърци са устройвали цели градове, така че всички къщи да гледат към юг. Това, което днес наричаме пасивни архитектурни мерки, е познато на древните строители от хилядолетия.

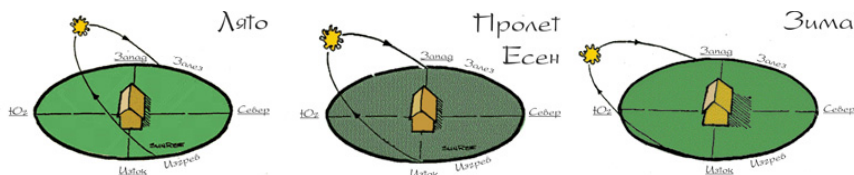
Пасивните мерки не оскъпяват себестойността на сградата, ето защо, те са изключително важни при икономическо оправданото проектиране на пасивни сгради. Ето и някои от тези мерки:

фигура 1 – Енергопотребление

1. *Изследване на локацията и засенчването* - една от първите и най-важни стъпки при проектирането на пасивни сгради е изследването на локацията. Слънцето грее различните части на земната повърхност по различен начин. В България слънчевата радиация е в порядъка на 1300 – 1500 kWh/m² годишно, а сравнени със северните държави от Европа, тези стойности са много благоприятни. Слънчевите печалби, които ни обещава географското ни разположение са обещаващ фактор, затова трябва максимално да се възползваме от него.

2. *Ориентация на сградата* - като имаме предвид пътят на Слънцето, най-удачното разположение на обема на сградата е южната фасада да бъде с колкото се може по-голяма повърхнина, за да извлечем максимални слънчеви печалби. Както е казал гръцкия философ Есхил преди повече от 2000 г. „Само неуките и варварите не знаят, че къщите им трябва да гледат към зимното слънце“[1].

фигура 2 - Ориентация спрямо слънцето

3. *Компактен обем на сградата* - формата на сградата и нейният компактен обем оказват съществено влияние върху необходимостта ѝ от енергия за отопление. Колкото по-голяма е околната повърхнина при един и същи обем (колкото по-начупен е обемът), толкова повече топлинни загуби има сградата. И колкото по-компактна архитектура проектираме, толкова по-лесно ще ни е да постигнем стандарта пасивна сграда.

Сгради с форма, доближаваща се до куб използват компактността на формата по най-енергоефективния начин.

4. *Прозорците на южната фасада преобладават по площ* - всяка сграда се нуждае от прозорци, които са с размери подходящи за естествено осветяване на съответното помещение. Прозорците са и своеобразен „радиатор“ на сградата, понеже позволяват на слънчевите лъчи да загреят помещенията комфортно и здравословно.

За осигуряване на необходимите слънчеви печалби за една сграда е важно площта на прозорците и плътните части от повърхнината да са в балансирано отношение и пропорционално разпределени по посоките на света.

Южните фасади на пасивните сгради в повечето случаи са с преобладаващо остъкляване. За разлика от южната фасада, северната е с минимално остъклени части.

5. *Външна слънцезащита* - прозорците позволяват на слънцето през зимата естествено да затопли помещенията. За да се предпазят помещенията от прегряване, обаче, в повечето случаи е необходимо залагането на външна слънцезащита при остъкленията на юг, изток и запад. Външната слънцезащита (ламелни щори, тенти, козирки и т.н.) предотвратява директното ослънчаване на помещенията т.е. спира топлината, но не и светлината.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Пасивната сграда е строителен стандарт, който е енергоефективен, екологичен, характеризира се с изключителен топлинен комфорт и е същевременно икономически поносим. Нещо повече, пасивната сграда е строителна концепция, която се е доказала във времето и е издържала множество практически тестове по целия свят.

ЛИТЕРАТУРА

[1] <http://www.passive.bg/bg/>

[2] <http://pasivni.kashti.com/>

[3] www.passivehousedatabase.com

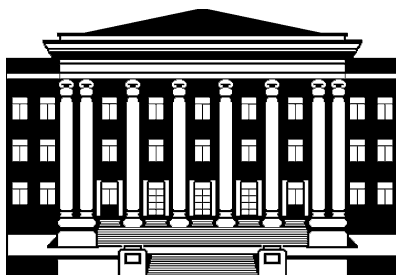
[4] снимки на къщите: Саша Клеч

За контакти

Калоян Владимиров Димитров, студент, спец. „Физика и Информатика“, курс 2, Русенски Университет „Ангел Кънчев“, тел.: 0877613423, e-mail: kalu_19@msn.com

Гл. ас. инж. Валентин Пеев, Катедра по технически и природо-математически науки, Филиал Силистра към Русенския Университет „Ангел Кънчев“, тел.: 0889979337, e-mail: v_p_p@abv.bg

**РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“АНГЕЛ КЪНЧЕВ”**

СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ СНС'13

П О К А Н А

**Русе, ул. "Студентска" 8
Русенски университет
“Ангел Кънчев”**

Филиал Силистра

**СБОРНИК ДОКЛАДИ
на
СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС'12**

Под общата редакция на:
докт. Галина Лечева

Отговорен редактор:
проф. д-р Ангел Сфрикаров

Народност българска
Първо издание

Формат: А5
Коли: 6
Тираж: 20 бр.

ISSN 1311-3321

ИЗДАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР
на Русенски университет “Ангел Кънчев”